MAYIS 2003 SAYI: 208 2.500.000 LİRA (KDV dahil)

SANAT ADAM

212167 2003-5

• DEVLET GÖREVLİSİ / *Nermi Uygur* • BAĞIMSIZ VE DEMOKRATİK TOPLUM / *Server Tanilli*
• YARINSIZ BUGÜNLER / *Uğur Kökden* • GÜNLÜKLERİNDEKİ MEMET FUAT • "THE TERRIBLE TURK":
BATININ GÖRDÜĞÜ "TÜRK" / *Roni Margulies* • SAVGÜDEN BİR ŞAİR OLARAK MALLARME / *Özdemir İnce*

Köroğlu Destanı

Azericeden
çevirip uyarlayan
İsa Öztürk

Köroğlu Destanı Türklerin yaşadığı her ülkede söylenir. Ama daha çok Doğu Anadolu'da ve Azerbaycan'da yaygındır. XVI. yüzyıldan beri buralarda halk ozanlarının düğünlerde, şölenlerde, kahvelerde, sazlı sözlü sohbetlerde anlattığı, türkülerini saz eşliğinde okuduğu bu destanın doğum yeri Güney Azerbaycan, yaygın anlatım alanı tüm Azerbaycan'dır. Destanın yüzyıllardan beri söylenip süzülegelen ve en olgun biçimi olan bu Azeri versiyonu Türk okuyuculara ilk defa sunulmaktadır.

Kitapta Köroğlu'nun gençliğinden kocalığına değin bütün yaşamını kapsayan, her biri uzun bir öykü olan 17 epizot ve bunlarda toplam 206 türkü (şiir) yer almaktadır. Türkülerin çoğu (117) üçer dörtlükten oluşmakta, dörder (25), beşer (41), altışar (13), yedişer (4), hatta dokuzar (4) ve onar (2) dörtlükten oluşan türküler de bulunmaktadır. Bu son ikisi iki kişinin karşılıklı atışması veya söyleşmesi biçimindedir.

Köroğlu Destanı, gerek türkü (şiir) sayısı ve çeşitliliğiyle, gerek öykülerin çokluğuyla, gerekse destan öğe ve özelliklerindeki zenginlikle, çocukluğundan beri en az bir Köroğlu Destanı dinlemiş/okumuş olan herkesi şaşırtacak ve sevindirecektir.

... Çıktı ...

ADAM
değerli kitaplar yayınlar

ADAM SANAT

Sayı 208, Mayıs 2003
ISSN 1300-154X

Sahibi : Adam Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş. adına Nazar Büyüm
Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : A. Turgay Fişekçi
Yazı Kurulu : Semih Gümüş, Roni Margulies, Hakan Savlı, Turgay Fişekçi

DEVLET GÖREVLİSİ 5 Nermi Uygur
BAĞIMSIZ VE DEMOKRATİK TOPLUM 10 Server Tanilli
YARINSIZ BUGÜNLER 16 Uğur Kökden
SAVAŞ GÜNLERİNDE SÜMER ŞİİRLERİ 25 Yıldız Cıbıroğlu
GÜNLÜKLERİNDEKİ MEMET FUAT 30
MEMET FUAT'IN ARDINDAN 38 Sevgi Özdamar
BATININ GÖRDÜĞÜ TÜRK 43 Roni Margulies
BATININ CİNSEL KIYISI 52 Irvin Cemil Schick
SAVGÜDEN BİR ŞAİR OLARAK MALLARMÉ 61 Özdemir İnce
KIPIRDAYAN SİNEMA 71 Bertan Onaran
TÜRKÇENİN GÜCÜNÜ ANLAMAK 77 Mustafa Şerif Onaran
SAİT FAİK'SİZ 49 YIL 84 İskender Fikret Akdora
BEHÇET NECATİGİL'İN İKİ BELLEĞİ 88 Yüksel Pazarkaya
VIRGINIA WOOLF VE ÇÖZÜMSÜZ "SAATLER" 96 Alev Bulut
1500 YIL ÖNCEKİ ANTAKYA DEPREMİ 101 Yücel Feyzioğlu
YİNE GENÇLER, YENİ ÖYKÜLER... 105 M. Sadık Aslankara

ŞİİR

Charles Baudelaire, 14-15; Adonis, 23-24; Ali Yüce, 29; Cevat Çapan, 37; Sait Maden, 41-42; Oğuzhan Akay, 60; Ali Asker Barut, 70; Onur Caymaz, 76; Mustafa Erdiken, 82-83; Selahattin Yolgiden, 87; Sinem Biriyetişir, 94-95; Gür Genç, 99-100; Vehpi Erdoğdu, 104.

KAPAK

Düzenleyen : Lowe AŞ.; **Fotoğraf :** Ön: Dergi kapağı, 1903: Türk kendi asılacağı ipi örüyor; ipin unsurları 'Cinayet', 'Kadın ve çocuk katliamı', 'Irza geçme', vb.; arka: Sigara reklamı, 1930'lar.

ADAM SANAT Aylık Sanat Dergisi; **Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi:** Küçükparmakkapı sok. No: 17 80060 Beyoğlu-İstanbul; Tel.: (0212) 293 41 06; FAX: (0212) 293 41 08. **e-mail:** tfisekci@hotmail.com **Dizgi:** Songül Arslan; **Düzelti:** Merve Tüfekçi-Yasemin Uyanık; **Montaj:** Hakan Kantarcı; **İç ve Kapak Baskısı:** Şefik Matbaası; **Dağıtım:** BİRYAY A.Ş.; Gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez. **ABONELİK:** Abonet tel.: (212) 222 83 32 – Abonet faks: (212) 222 27 10 – Abonet email: abonet@abonet.net – Abonet web: www.Abonet.net **İlan Koşulları:** Kapak içi ve iç tam sayfa (siyah-beyaz) 250.000.000.TL.; Fiyatı: 2.500.000 TL (KDV'li); Kıbrıs 3.000.000 TL.

yalnızca müzik için

HAKAN SAVLI

"Hakan Savlı'nın *Yalnızca Müzik İçin* adını verdiği yeni şiir kitabına boyası dökülmüş bir bahçe kapısından giriyorsunuz.

Derken Chagall boyamaya başlıyor bu kırık dökük kapıyı; piyanosu bile olmayan bir bestecinin büyülü ezgileri duyuluyor derinden. Akan zaman içinde dünyanın öbür ucunda bir yere gidiyorsunuz bu şiirlerle."

– Cevat Çapan

... Çıktı ...

ADAM
değerli kitaplar yayımlar

DEVLET GÖREVLİSİ

Nermi Uygur

Kim olursa olsun her birey,
kendisiyle birlikte herkesin
mutluluk olanaklarını
titizlikle koruyup kollayan
devlet düzeninin en iyi biçimde
işlemesiyle görevlidir.

Çeşitli görevlerim yanında bir devlet görevlisi olduğum kanısındayım. Başta vergilerimi verdiğim, öbür vatandaşlık görevlerimi aksatmadan yerine getirdiğim için böyle söylemiyorum. Bu işleri yapan birine "devlet görevlisi" denmediği meydanda. Konfüçyüz gibi düşünme eğilimindeyim ben de: devlet görevlisi olmak için ille de bir devlet örgütünün bileşkesi olan bir birimde çalışmak, devlet kasasından ücret almak gerekmez. Kendi kendime verdiğim birçok görevi yerine getirdiğim; var gücümle inandığım pek çok sorumluluğun özü özgeyi incitmeden üstesinden geldiğim için ben de devlet görevlisiyim, diyorum. Geçerakçe devlet "görevlisi" tanımını çarpıttığım ileri sürülse de bu böyle.

Söylediklerim bazılarının hoşuna gitmese de, inanın ki, doğru şeyler. Salt ben inandığım için değil, nesnelce geçerli olmaları *gerektiği* için böyle. Özsavunu olarak demiyorum, şunu da saptayayım: bir zamanlar üniversite üyesi olarak ben de, bir ölçüde, bir devlet görevlisiydim, kuşkusuz belli bir ölçüde. Ama bugün devlete karşı görevlerimi o zamankinden çok daha "iyi" gerçekleştirdiğimi söyleyebilirim. Nedeniyse şu: memurluğun o dar, darca sınırlarından sıyrılmış biri olarak, karınca kararınca, yapıp ettiklerimle devletin düzgünce gidişine daha yararlı olabildiğimi sanıyorum. Başkalarını bilmem, ben kendim, dolaylı dolaysız yönleri, yoğunlukları, etkileyişleriyle çekinmeden böyle düşünüyorum.

Böyle düşününce de doğruya olan sevgim birbirine kenetlenmiş şu iki soruyu açık-seçik biçimde yanıtlamaya iteliyor beni: Ne bu sözünü ettiğim görevler? Ne ölçüde bunları yerine getirebildim?

Hemen belirteyim: bu soru-yanıt girişiminin özüme özgü bir-şey olduğu sanılmasın. Herkesten biriyim ben; çünkü kimsenin yabancısı değildir bu girişim; ne var ki çok kimse, böylesi uğraşlar umurunda değilmişçesine, işi pek

deşmeden bırakır. Başa çıkamamak korkusuyla mı, ya da göstermece bazı şeylerle içini rahat ettirecek becerileri olduğu için mi bilemediğimizden, biz de daha çok deşmeye kalkışmayalım.

Bense, zamanlar boyunca hep aynı ayık bilinçle olmasa bile, görevler doğrultusunda sözünü ettiğim vatandaşlık görevlerini her zaman önemsemiş biriyim. "Aşırı derecede görev düşkünüysen asker olsaydın, ya da memur olsaydın, arkadaş!" demeye kalkışmasın kimse. Ailede yaşam uğraşı olarak askerliği seçenler eksik değilse de, günün 24 saati geçerli alt-üst ilişkileriyle; 9-5 gündüz çalışmasıyla barışık olmadığım için bu yollardan yürümeyi aklımdan bile geçirmedim. Tıpkı kafama gönlüme uygun bir siyasi partiye, kuruluşa girmeyi hiç düşünmediğim gibi, bazılarınca övülen, bu çeşit bağlanmaların, benim de görmezlikten gelemeyeceğim erdemlerine karşın, *özerklik* anlayışımla bağdaşmayacağı inancındayım. Bu yoldaki ters bir adım tüm yaşamımı boğardı gibi gelmiştir bana hep.

Yanlış yorumları önlemek amacıyla hemen ekleyim: Böyleyim diye kötü bir vatandaş değilim. Altını çizmek için diyorum: tam tersine. Bununla, birçok vatandaşın yaptığını yapmaktan öte, onların yapması gerekenden pek çok şeyi yaptığımı söylemeye getirdiğim falan yok, yapmaktayım. Hep o sözünü ettiğim özerklik bağımsızlığına borçluyum bunu. Sakın, öyleyse herkes ayrıcalıksız benim gibi olsun türünden bir çağrı yönelttiğim sanılmasın. Çağrının böylesi delilik, başka sakıncalar yanında devlet çöker o zaman. Devleti taşıyan: her kattaki memuruyla yöneticisiyle, düpedüz görevlilerdir. Benimki azıcık başka birşey, onun içindir ki azıcık açayım diyorum.

Benim çağrımsa şu: Devleti, var gücümle, yurttaşlarımı koruyup kollamaya, onların çeşit çeşit haklarından en iyi biçimde yararlanmalarına titizlikle bakım göstermeye çağırırım. Kuşkusuz, devlet her yurttaşın özel-kişisel durumunu ayrıntılarıyla bilemez. Benimse, kesinlikle güttüğüm şu: Devlet, ayrıcalıksız hiçbir yurttaşını yasal haklarından yararlanmada çaresiz bırakmamalıdır. Devlet, insan değil ama, yasa koyucu, yasa uygulayıcısı olarak halkın hakkını yiyen uygulamalara kalkışmamalı, hakkı yok buna.

Gerçi bunalımlı zamanlarda devlet, kişilerin, kuruluşların yasal haklardan yararlanmasına kısıtlamalar getirebilir. Gene de böylesi kısıtlamaların, gerçekten de, ölçülü tutulması, geçici olması gereği hiçbir koşulda göz ardı edilmemelidir. Kişiyi, devleti sıkıştıran zorlamalar geçer geçmez kaldırılması gereken kısıtlamalardır bunlar. İşte böylesi durumlarda benim gibi memur olmayanlara, hattâ memurlara düşen görev özgürlük kısıtlamalarını çeşitli yönlerden sorgulamaktır.

Bunu, devletçe yapılanları, n'olursa olsun, halkın, bazı arkaplanları ile bilmeye hakkı olduğu inancımdan ötürü isterim. Özellikle, devletçe, ille de örtük kalmasına çalışılan türlü türlü yapay tehlikeler öne sürerek, devletin, salt işlerini kolayından görmek, ya da kimi baskı ve çıkar öbeklerini hoşnut kılmak için, halk katından uzak tuttuğu "şeylerin" *açığa vurulmasını* istemek, başkaları yanında, benim gibilerin *de* görevidir.

Ne denli ağır yükler getirirse getirsin, kimsenin kaçamayacağı bir görevdir bu. Memur mantığının dışına çıkmayan birtakım devlet adamları, yurttaşı uyandırma çağrılarına: kışkırtıcı, bozguncu, vatan haini türünden yakıştırma-

larıyla kara çalsa da, n'apıp edip bu yoldaki tartışmaları gündemde tutmak görevi, kolay kolay katlanılır bir yük değildir. Ne ki, görev tutarlığı yılmamayı gerektirir.

Bunları söylerken keşke ben kendim bu görevi hep en iyi biçimde başarmış biri olduğumu söyleyebilseydim! Sevinmeliyim gene de: sayıları azsa da çevremde görevi gerektiğince yerine getirenler de var; onları imrenerek izlemekteyim. Benim şimdi burada yaptığım, dönüp dolaşıp iyi-kötü tutturduğum güzel yola en iyi giden yolculuğu betimlemek. Demek ki, dilek ve saptamalarım, örnek diye kendimi sunmak değil, özlediğim aşamaları, izini hayranlıkla sürdüğüm kişileri, durumları kapsamakta. Onun için zaman zaman, olan ile olması-gerekeni birbiriyle karıştırmaktan çekinmiyorum.

Her zaman dipdiri inançla, kendime, halka yinelediğim şu: geçici süreler sözüyle de olsa, devletin, en başta özgürlük gereksinimleri ile pek çok değerli-anlamlı yaşama dayanaklarını kısıtlamasını; bu arada geçim, eğitim, sağlık hizmetlerini tırpanlamasını hiç mi hiç *doğru bulmuyorum.*

Devletin her yaptığı doğrudur, tasarımının kafada yürekte çöreklenmesine, tüm devlet-görevlileri gibi, *karşıyım.* İşte hep bu doğrultuda çalışıp çabalayan bir *halkadamıdır* devlet görevlisi. *Devlet*-görevlisidir, çünkü bu tutumuyla yalnızca halkı değil, devleti de kollamış olur. Öyle ya, tutturduğu yanlış yolda direnen devlet, halkını öyle bezgin durumlara sokar ki, benden-güçlü-ne-var, ben-her şeyi-yaparım esrikliğine uğramış bir devlettir. Buysa, devletin er geç yıkımına neden olacak gelişmelere götürür.

Halkla hiç paylaşmadan, pek az paylaşmayla, ya da düzmece paylaşmayla, devletin giriştiği güç-artımı serüveninde en çok çiğnenen: çocuk hakları, kadın hakları, okuma hakları, azınlık hakları, çevre, gezi, dernek hakları gibi alanlar halkta, yaşama sevincini güdükleştirir, mutluluk olanaklarının önünü keser. İşte bu ve benzeri olumsuzlukları gidermek için titizlikle önlem alma çağrılarıyla halka, devlete, deyim yerindeyse, görevlerini, gerektiğinde yönetici, memur kafalarına dank edercesine *anımsanır* devlet adamı. Bu yönde, bazı beğeni tartışmaları yüzünden sapmalara neden olmamak için hiç eskimedikleri kanısını güttüğüm geçmişteki örnekler, özellikle Sokrates, Rousseau, Voltaire, Hugo, Byron, Keats, Thoreau, Dostoyevski, Zola, Unomuno, Ortega, Gandhi, Nietzsche, Akçalı, Şeyh Bedrettin, Dadaloğlu, Atatürk, – daha niceleri nice akrabalarıyla birlikte bugün de hepimize örnek olmalıdır. Bu değerini yitirmeyen örnekler, her türlü acıyı, tedirginliği, kapatılmayı, sürülmeyi hattâ ölümü göze almışlardır. Kuşkusuz, her bocaladığımızda, onlar güç-kaynaklarımızdır.

Anlayışım doğrultusunda: tek yanlı davranmak yakışmaz devlet görevlisine. Şöyle ki, halkı *devlete karşı*, devleti *halka karşı* kayırmak olmaz. Her türlü görev bildiriminde, *özeleştiriyi* elden bırakamaz; kendi kendine "Hep sorumluluğunu bil!" çağrısını savsaklayamaz o. Aksine davranış, kaş yapayım derken, göz çıkarmak olur. Unutmayalım, insanız: iyi işlerde *de*, çeşitli dürtülerle, sağduyu çabucak elden kaçabilir. Alkışlar, baskılar, sinmeler, ayrıcalık güdümleri, gizli çıkarlar, kurnazlıklar, – bunların hiçbiri devlet görevliliği ile bağdaşmaz. Devlet görevlisinin aşırılıklara düşmesi, ya da eksik kalması iyilik yerine kötülük getirebileceğinden, herkes için zararlıdır.

Böylece her şey kolay anlaşılır görünse de, devlet görevlisinin tuhaf mı tuhaf bir yazgısı var. Genelde, başlangıçlarda, hattâ çok uzun süreler özüne biçtiği devlet görevlerini yerine getirdikten sonra bile kimselere yaranmayabilir: Zaman zaman ne devleti, ne günün hükümetini, ne halktan kişileri, ne aydın çevrelerini hoşnut eder. Kimi yetesiye ileri gitmedikleri için, kimi yetesiye ağırdan almadıkları için, halk kınar durur onları. Aydınlarsa: artık kıskançlıktan mı, yoksa kendi dedikleri yönelimlerde eylemli olamıyorlar gerekçesiyle mi, bilemem, hep vur abalıya... Öyle zamanlar olur ki, herkes yaka silker devlet görevlisinin eğitici üvendiresinden.

Karınca kararınca kendimden biliyorum: yılmamak gerekir. Yaşam bu; kişinin talihi varsa onun da günü gelecektir. Yoksa, unutmayalım: onun da türdeşleri gibi güzel olduğu kadar güzel olmayan yaşantılar düşer payına. Yetkin devlet, yetkin halk, yetkin aydın olmayacağına göre: insan, insan kaldıkça hep-başka-ama hep-aynı, işte böyle sürüp gidecektir bu.

Gerektiği için, birkez daha altını çizerek belirtelim. Devlet görevlisi: Devletlerin her fırsatta acımasız olduğunu; halkın bazen epeyce laçkalaşabileceğini; aydın kesiminin hıyanetlere düşebileceğini; *görevli* kimliğiyle kendisinin nice çelimsizlikler gösterebileceğini gözden yitirmeyen bir *uyanıklıkla* hiçbir özbakımdan yılmaması gereğini bilmelidir. Bu doğrultuda nerde, nasıl, hangi değerleri olanca sonuçlarıyla yaşam boyu hep yeniden öğrenmesi, devlet görevlisinin eleştiri yönünden temel uğraşıdır.

Verimli olabilecek yürünür yollar göstermek bazen kolaydır; zor olan, (varsa, ya da bulunabildiğince) durumlara en uygun yolu belirterek işte-*bu*-benim-yolum diye duyurmak sık sık rastlanır birşey değildir. Bu da çoğun sonradan caymalara düşme kaygısıyla yapılır kuşkusuz. Herzaman değilse de özhırpalayıcı aptallık sayılır bu. Gene de ben, saflıkla, kendim ne yaptığımı söylemekten çekinmeyeceğim. Seçimdi, yeğlemeydi, değerce tartışılmaz şeyler bunlar. Olsun, azıcık daha açayım, başkalarının işine yarayabilir.

Zamanca, yerce kendi şimdimi yakınımdakileri de gözetip kollamada, bunu sürekli geliştirmede odaklanırım hep. Gel gelelim, şimdi-gözetimini uzağımdakini, uzaktaki *başka'yı, başka'ları* zarara sokacak biçimde eylemlere dönüştürmekten özenle kaçınırım. Bu arada, yurt sorunlarının çözümü ile evrensel sorunlara çözümlerin birbiriyle çatıştığı yerde başlı başına ağırlık kazanan bir davranıştır bu. Ne de olsa, temelde, ülke'nin evren'den *soyutlanamadığı* bilincini içime kazımışımdır. Ülkemin, elden geldiğince titizlikle yürütülen araştırmalarla vardığım "en iyi" yönde sürekli gelişimle, çiçeklenmesini isterim. Ne var ki bunun, öbür ülkelerin ezilmesiyle gerçekleşmesini hiç içime sindirememişimdir. Kim olursa olsun, bu yolda benim gibi düşünmeyenlerin değişmesine yardımcıyımdır. Yerel-ile-evrenselin *özde* birbirilerini bütünlediği inancının, biri yoksa öbürünün olamayacağı kanısının sağlıklı biçimde yaygınlaşmasını isterim.

Şöyle bir karşı-koyuşla önüme dikileceklerin çıkacağını bilmiyor değilim. Peki ama, denecektir, bugün o gün değil. Olgunluğa çabucak erişilmez, O günün gelmesine daha çok zaman var. Bin bir düşmanlık olayı, acımasızlık olayları her yanda kol gezmekte.

Bu tür karşı-koyuşlara diyeceğim şu: Doğrudur, öyle, öyle de, değil mi ki birbirimizi *bütünlüyoruz*, birbirimize *gereksinim* duyuyoruz, *şimdi* yapabileceğimizi yapmalıyız. O da şu, hiç de küçümsenmeyecek şu: En sonunda, ama en sonunda, kaçınılmazlıkla vur-kırlara girişilse bile, karşı-değeri, karşımıza aldığımız değeri yok etmeye *kalkışmamalıyız* hiçbir zaman.

Durum ortada, gerçekten de yaşama geçirilmesi hiç de kolay değil, başımızdan geçti. Katlanmak gerek. Unutmayalım: yetkinin, iyinin, güzelin *kolay taşınmayan* bedeli, bedelleri vardır. Ancak ben'in biz kadar, biz'in ben kadar, tek tek benlerin biz kadar, her biz'in öbür biz'ler kadar değerli olduğu bilinciyle, kuşkusuz yara-bereyle aşılabilir bu durumlar. N'apalım yaşıyoruz, hepimiz bugünümüzde yaşıyoruz, bugünün koşullarına göre eğleyeceğiz. Gene de n'apıp edip kendimizi, ülkemizi değerlerimizi öte'ye, başka'ya, hep daha-genişe, daha-kuşatıcıya doğru *açık* tutacağız.

Demek ki: devlet görevlisinin, değer çatışmalarındaki arayışlarını son derece önemle hesaba katması gerekir. Bunun, nice korkunç dönemleri kapsayabileceğini göz ardı etmemek devlet görevlisinin en belirgin çizgilerinden biridir.

O da mı var diyenler çıksa da – son bir şey: ne toplum ne devlet, kimse beni kendisini "temsil etmeye" atamış değildir. Temsilci, kendisini belli bir işe atayanın adına *belli* zamanda, *belli* görevi yerine getirmeye "memur" edilmiştir. Yani: belli bir işi başka bir varlığın yerine güder. Burda fırsat düşmüşken, sık sık karıştırılan, durumu nedense iyice tartışılmayan iki ayrı görevliyi birbirinden iyice ayıralım. *Hiçbir* memur, sözgelimi gümrük memuru, "Ben devleti temsil ediyorum" diye kurumlanmasın. Bazı ülkelerde sayısı milyonları aşan memurlar, işlerinin karşılığında belli dönemler için onyıllarca para alan devlet hizmetlileridir. İşten ayrılınca da, ilkece, devletten almayı sürdürdükleri para ile geçinirler. Unutmayalım, bunu da, devlet ne dediyse onu yaptıkları için hak ederler.

Oysa benim anladığım "devlet görevlisi" kimsenin sözlü eylemli davranışlarını uygulamaz; kendisine para ödeyen bir gücün görevlisi *değildir*. Özünü özü görevlendirdiği içindir ki, buyruklardan bağımsızdır benim dikkatleri çekmeye çalıştığım devlet görevlisi. Onun bu yönü en çok akılda tutulması gereken özelliklerden biridir. İş yeri, iş süresi dinlemeden tüm yaşamı boyunca devlet görevlisinin de en çok özenle sarılması gereken en yücesinden kapsamlı bir sorumluluktur bu. Yalnız bu kadarla kalmaz: bu, tüm sürçmeli sürçmesiz çilelere karşın en onurlu sevinçtir.

Hep diyorum: benim anlayışım uyarınca, devlet görevlisi: halk, ülke, yurt, vatan, insanlık görevlisidir. Bu kimliğini, öbür kimlikleriyle birlikte götürür. İnsan-olma yolunda karşılaşacağı güçlükleri özyetişiminin ağırlıklı bir öğesi olarak doğal bir tatla benimsemelidir. ❑

NASIL BİR DEMOKRASİ İSTİYORUZ? (III)

BAĞIMSIZ VE DEMOKRATİK TOPLUM

Server Tanilli

XIX. yüzyılda Osmanlı-Türk aydının kavram dağarcığında, "özgürlük" (hürriyet) büyülü kelimeler arasındadır, ama ne "milli"ye ne de "bağımsızlık"a rastlarsınız; bu kavramlar, İmparatorluğun Türk olmayan öğelerinin dudaklarındadır. Doğaldır da bu. Çünkü, çokuluslu İmparatorlukta, her iki kavram da, merkezi yönetime karşı bağımsızlık mücadelesi veren başka başka halktan insanlar için bir gerçeklik taşıyordu. Osmanlı-Türk aydını, bir tarihten başlayarak özgürlük deyip merkezi otoritenin despotluğuna karşı çıkacak; ancak, İmparatorluk parçalanmasın diye – ister istemez – "ittihad-ı anasır" (öğelerin birliği) arkasında koşacaktı. Genç Osmanlılar, Jön-Türkler, Aydınlanma tarihimizin içinde yer alan bütün bu ilerici güçler için durum budur. Çağdaş tarihimizin ilk devrimci partisi olan İttihat ve Terakki Partisi'nin adına dikkat ediniz: "Terakki"ye (ilerleme) inanılır, ama "İttihat" (birlik) içinde olacaktır bu. O yılların tutucu partisi olan Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin adındaki "itilaf" da uyuşup uzlaşma anlamınadır.

Belli ki, İmparatorluğun dağılışı düşünemediğimiz bir şeydir o yıllar.

Ne var ki, söz konusu dağılışın gözle görülür olduğu sıralarda, yani XX. yüzyılın başlarında, Türk de kendine Türk diyecektir. Geç de olsa bir gerçekliğin farkına varmışızdır. "Osmanlıcılık" anlayışının silinip düşünce akımlarının arasına, "Batıcılık" ve "İslamcılık"ın yanı sıra, "Türkçülük"ün girmesi o yıllarda olur. İttihat ve Terakki Partisi, konuya iktisadi açıdan da eğilir ve 1913'te iktidarı açıkça ele aldıktan sonra, İngiliz ve Fransız emperyalizmine karşı "milli iktisat" denemesine girişir: 1914'te kapitülasyonları kaldırır; İmparatorluğun para çıkarma yetkisini Osmanlı Bankası'nın elinden alır; tarımı ve sanayiyi özendirecek yeni bir gümrük sistemi kurar; daha da ilginç olanı, devlet eliyle "milli tüccar" yaratma politikası gütmeye başlar.[1]

Olumlu adımlardır bunlar.

Ne var ki, başarıları, o koşullarda alabildiğine sınırlı olur; yarı-sömürge toplum yapısı değişmeden olduğu gibi kalır. Fransız ve İngiliz emperyalizmine karşı çıkan İttihat ve Terakki kadroları, tutarlılıklarını sonuna kadar sürdü-

remez ve İmparatorluğu, tutup Alman emperyalizmi ve militarizminin kucağına atarlar.

"Bağımsızlık" düşüncesine varışımız, çok daha çetin koşullarda olur: Birinci Dünya Savaşı'nın ardından elde kalan son yurt parçası, Anadolu da işgale uğrayınca, Türkler, artık bir İmparatorluk adına değil, yurt adına silaha sarılırlar. Dünyadaki gelişmeler de denk düşer: Kapitalizmin genel bunalımının ardından, 1917'de Rusya'da Ekim Devrimi olmuş ve emperyalist-kapitalist sistemin karşısında yeni bir güç merkezi doğmuştur. Anadolu'daki hareket, sırtını bu güce de dayayarak, "istiklal-i tam" yani "tam bağımsızlık" adına, emperyalizmin karşısına dikilir ve zafere koşar.

Tarihin kaydettiği ilk "ulusal bağımsızlık savaşı"dır bu.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı, asker-sivil aydın kadroların, Anadolu eşrafıyla birlikte yürütüp gerçekleştirdikleri bir orta sınıf hareketiydi. Hareket, sonuç olarak, emperyalizmin Türkiye'deki nüfuzuna darbe vuran "millici", "antiemperyalist" bir çizgi izlemiştir. Gerçekten, devrimci-milliyetçi kadrolar, bir yandan padişah, saltanat, hilafet gibi, emperyalizmin bağlaşığı kimi siyasal kurumları ortadan kaldırır, giderek cumhuriyeti ilan ederken; öte yandan, emperyalizme karşı verilecek asıl mücadelenin "iktisadi bir mücadele" olacağını da biliyorlardı. Ancak, bu mücadelenin yollarının neler olacağı konusunda berrak bir düşünceleri yoktu. Daha doğrusu, o günkü koşullarda, kapitalizmden başka bir sistemin uygulanmasına olanak olmadığına göre, şöyle ortaya konabilirdi soru:

Nasıl bir kapitalizm uygulanacaktı?

"Liberal" mi, yoksa "devlet müdahaleciliğine açık" bir kapitalizm mi?

Başlarda, birinci görüş ağır basar: 1923 yılında, Türkiye'nin iktisadi geleceğini kararlaştırmakla görevli olarak İzmir'de toplanan İzmir İktisat Kongresi'nden, liberalizm lehine kararlar çıkar. Ne var ki, özel girişim öncülüğünde kalkınma politikasının başarı sağlamadığı ve sağlayamayacağı çok geçmeden görülür. 1929 yılında kapitalizmin büyük bunalımlarından birinin patlak vermesi de, "devletçi" bir politikaya gidilmesini zorunlu kılar.[2] 1923-1931 yılları arasında girişilen "milli müteşebbis" yaratma çabası, sonuçta yabancı iş çevreleriyle uzlaşmaya yatkın "işbirlikçi" bir sınıfın gelişmesine yol açmıştı; 1930'larda başlayıp 1950'ye değin sürecek olan dönem, devletçilik yılları olacaktır artık. Devlet, iktisadi yaşamda, doğrudan doğruya girişimci rolünü oynayacak, yalnız – demiryolları gibi – bir takım altyapı yatırımlarını yapıp, bunları özel girişimin yararına sunmakla kalmayacaktı.

Ancak, Türkiye'de devletçilik, kapitalizmin zıddı bir sistem olarak düşünülmemiş; tersine, kapitalizmi geliştirici bir "yedek güç" olarak ele alınmıştır. "Devlet kapitalizmi" deyimi de bunu belirtmektedir. Gerçekten, ülkemizde devletçilik, en sorumlu mevkide olanlarca bile, "özel girişimin yapabildiğini ona bırakmak, yapamadıklarını yapmak ve gerektiğinde yine ona devretmek" biçiminde anlaşılmış ve uygulanmıştır. Konuya böyle yaklaşınca, sonuçta bu uygulamadan halkın değil, doğrudan doğruya "özel girişim" adı altında bir azınlığın yararlanacağı açıktı.

Nitekim öyle olur.

Ancak, her şeye karşın, devletçilik politikası, bütün yanlış tutumlarına karşın, dış yardım ve borçlanmalar olmaksızın, bir ülkenin kendi kaynaklarıyla kalkınabileceğini tanıtlamıştır. Bu politika sayesindedir ki, genç Cumhuriyet, emperyalist devletlerin nüfuz alanı olmaktan – büyük çapta – kurtulmaya başlamış, "ulusal iktisat, ulusal sanayi" hedefine – bir ölçüde – yaklaşmayı başarmıştır. Böylece, 1931-1945 yılları arasında uygulanan devletçilik politikası, Türkiye'nin son 150 yıllık yarı-sömürgeleşme tarihinde, emperyalizme karşı yürüttüğü en ciddi ve tutarlı başkaldırı olmuştur. Ancak, öyle de olsa, Türkiye'de emperyalizme yarayışlı ortam kökünden sökülüp atılamamış; emperyalizmin yerli ortakları ortadan kaldırılamamış; ulusal ve bağımsız bir ekonomi tastamam gerçekleştirilememiştir. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı ertesinde, iktisadi, sosyal, giderek siyasal planda bambaşka bir gelişmeye kapıları açacaktır.

"Hürriyet" (özgürlük) kelimesi, Türk Aydınlanma hareketi içinde ortaya çıkmıştır ve düpedüz uydurmadır; eski kültürümüzde ne bu kelime vardır, ne de onun gerçekliği. Hürriyetle eşanlamda olan – Farsça kökenli – "serbesti" kelimesi ise, "başı bağlı" demek. Zaten, özgür de olsa, bireyin politika yapmak için ortaya çıkacağı "siyaset meydanı", adam asılan yer anlamına.

Eski siyasal kültürümüzün "etimolojik" çehresi bu.

Osmanlı rejimi despottu; padişah, iktidarını halktan değil, gökten alıyordu ve yetkileri kuramda sınırlıydı sadece. Sivil-asker Osmanlı aydınları, bu iktidarı, işte bu "hürriyet"ten hareketle sınırlamaya kalkmışlar ve "Kanun-u Esasi"yi, yani anayasayı hemen tek çare olarak görmüşlerdir. Öte yandan, hürriyet, ne kadar ilerlenirse ilerlensin, sonuna değin "esir-i aşk" olunacak "efsunkâr" (büyüleyici) bir kelime olarak kalmıştır onların gözünde. Demokrasiyi ise, İkinci Meşrutiyet'in anarşik yılları bir yana bırakılırsa, hiç tanıyamadılar.

Bütün bunların yerli yerine oturmaya başlaması Cumhuriyet'le olur.

Bu bakımdan, 23 Nisan 1920, Aydınlanma tarihimizde, pek önemli bir dönüm noktasıdır. O gün, Büyük Millet Meclisi Ankara'da açılırken, "ulusal egemenlik" ilkesinin de temeli Anadolu'da atılmış oluyordu. Neydi olan? Egemenlik, tarihimizde ilk kez gökten yere indiriliyor ve halk temeline oturtuluyordu.

Aslında Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgiyle kapanması, giderek Mondros Mütarekesi (1918) ile, kendiliğinden doğan ve yurdu saran yerel direniş hareketlerinin – daha o zamandan – başlattıkları bir şey vardı: İmparatorluğu parçalayan ve "yarı sömürge bir köylü devleti" düşleyen yabancı güçlerle; Osmanlı yönetiminin, saltanat ve çokuluslu imparatorluğu sürdürmek gibi çağını yitirmiş görüşlerine karşı, – dernek ve kongre tipindeki – bu sivil kuruluşlar da kendi tezlerini geliştirmeye başlarlar.[3]

Neler vardır bu tezlerde?

Şunlar: "Ulusal toprak" ve "anavatan" anlayışı; ümmet ya da bölgecilik esasına değil, "ulusal toplum" görüşüne yaslanma; milli iradeye ve bağımsızlığa inanma ve bunun için de gerektiğinde silahlı mücadeleyi göze alma! Böylece, yerel hareketler, "ulusal ve demokratik bir egemenlik" tezi üretmişlerdir; bunun da temeli, "millet" ve "millet iradesi"dir. Hemen hepsinde, "bunalımı

demokrasiyle aşma" fikri hakimdir; dahası, "egemenliğin laikleşmesi" olayı uç vermiştir.

1918-1920 yılları, bu tezlerin mayalandığı, yapılanıp iktidarlaştığı yıllardır. Bir "ileriye köprü"dür olan biten.

"Bu birikim, sağladığı ideolojik, politik, kurumsal ve yapısal ürünlerle pek yakın bir gelecekte Türkiye'de yeni bir devletin kurulacağını ve bu devletin ulusal, demokratik, cumhuri ve hatta laik temellere oturacağını bildirmektedir".[4]

Ulusal harekete giden yol böyle açılır.

Ulusal hareketin (Kemalist) tezi ise, somut ifadesini, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesinden sonra kazanır: 1919 Haziran'ında Amasya Kararları ile belirmeye başlar; Sivas Kongresi kararları ve Misak-ı Milli ile (Eylül 1919 ve Ocak 1920) gerçekleşir; 23 Nisan 1920'de TBMM'ni toplayarak da, İtilafçı tezlerle son hesaplaşmasına koyulur. Yerel iktidarlar, birer "yerel demokrasi" örneği idiler; TBMM de "ulusal demokrasi"yi kurar ve uygular. Bunalımı demokrasiyle çözmekten başka çare de yoktur; "Kurtuluş" başta onun eseridir.

Kurtuluş'u "Kuruluş" izler, daha doğrusu iç içe yürürler.[5]

Kuruluş ise, özünde "inkılaplar"dır, yani devrimdir. Bu devrimi yapacak kadro, Mustafa Kemal ve radikal arkadaşları, belli bir "devlet ve toplum tasarısı"na sahipti: Körlemesine gidiyor değildiler; belki kendilerine özgü bir doktrinleri yoktu, ama Aydınlanma Çağı'nın fikirleriyle örülü bir dünya görüşünün insanıydılar.

Söz konusu radikaller, Kurtuluş'tan sonra iki seçeneği bilinçli olarak dışlarlar. Birincisi, İslam'ın Hıristiyanlığa ya da Doğu'nun Batı'ya karşı liderliğini üstlenmeyi kabul etmezler; ikincisi, proleter ulusların kapitalizme karşı mücadelesinin bir bağlaşığı olmayı da istemezler. Hedefleri, Türkiye'yi bağımsız, türdeş ve çağdaş bir ulus haline getirmektir. Amaç, "muasırlaşma" (çağdaşlaşma) olarak belirlenir ki, aslında "batılılaşma" anlamına gelecekti; yöntemleri ise "akılcılık" ve "müspet bilimcilik" olacaktı.

İlk devrimci vuruş "siyasal" alanda olur. Siyasal devrim, ulusal egemenlik ve bağımsızlığı kazanmanın (1918-1922) arkasından, bir ikinci aşamada (1922-1924) şunları yapar: Saltanatı kaldırır, Cumhuriyeti ilan eder ve Hilafete son verir. Bunlarla siyasal devrim tamamlanmış olur ve ilerdeki sosyal dönüşümlerin, başta "laikleş(tir)me" ile "uluslaş(tır)ma"nın önü açılır; bağımsız bir devlette, 1940'lara kadar uzanan bir demokratikleştirme reformları dizisi gündeme girer.

Laiklikle ilgili olanları özellikle önemlidir. ❑

(1) Bkz. Özlem Özgür, *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1972; Zafer Toprak, *Türkiye'de "Millî İktisat" (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982.

(2) Bu konuda özellikle Bkz. Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul, 1971.

(3) Bu konuda özellikle Bkz. Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları* (1918-1920), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

(4) Age., s. 217.

(5) Özellikle Bkz. Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet, Kitap Kulübü, İstanbul, 4. bası, 2002.

Charles Baudelaire

VIII. OXFORD GÖRÜLERİ

l. Katmerli-Doku (la palimpseste)

"İnsan beyni kocaman ve doğal bir katmerli doku değil dè nedir? Benim beynim bir katmerli dokudur ve seninki de öyle ey okuyucu. Sayısız düşün, imge, duygu katmanları birbiri arkası sıra, ışık kadar yumuşak bir yolla beyninize gelir konar. Sanılır ki, bunların her biri daha önce gelmiş olanı daha derine itip gömmektedir. Oysa gerçekte silinen bir şey yok." Ne var ki, birbiri üzerine bindirilmiş bir Yunan tragedyası, bir keşişlik söylencesi, bir şövalye öyküsü taşıyan bir katlı yapı ile bizi o ölçüye sığmayan belleğimizin oluşturduğu Tanrı yaratısı o 'yüce katmerli' arasında şu ayrım vardır : Birincisinde fantastik, kaba saba bir karmaşa gibi ayrışık öğeler arasında bir çarpışma görülürken; ikincisinde, insan yaradılışının yazgısı, çok tutarsız öğeler arasındaki kesin bir uyum içindedir; bir insan ömrü ne kadar tutarsız olsa da insani bütünsellik (birlik) bundan etkilenmez. Eşzamanlı olarak uyandırılabilseydiler eğer, belleğin bütün yankıları hoş ya da acıklı, ama mantıklı ve itişip kakışmadan uzak bir konser oluştururlardı..

Ani bir olay karşısında donup kalmış, sözgelimi, birden suda boğulmak gibi bir ölüm tehlikesiyle burun buruna gelmiş kimseler, genellikle beyinlerinde geçmiş zamanların yekpare bir sahne gibi aydınlanmış olduğunu görmüşlerdir. Burada zaman bir hiçliğe indirgenmiştir ve birkaç saniye yıllarla eşdeğerde bir duygu ve görüntü niceliği göstermeye yetmiştir. Böyle bir yaşantıda insana daha da garip gelen şey, rastlantının da birçok kez karşımıza çıkardığı şey, birbirini izleyen bunca öğenin eşzamanlılığı değil de; insanın kendisinin bile artık bilemediği, ama yine de kendisine özgü olduğunu teslim etmek zorunda kaldığı her şeyin yeniden ortaya çıkmasıdır. Demek oluyor ki, insanda unutkanlık geçicidir; böylesi olağanüstü koşullarda, olasılıkla ölümde ve afyonun sebep olduğu yoğun uyarılmalarda, belleğin büyük ve karmaşık parşömeni unutma olayı denen o şeyle gizemli bir yolla mumyalaştırılmış, üst üste bindirilmiş, cansız duygu katmanlarıyla birlikte bir çırpıda gözler önüne seriliverir..

İnsandan kaçan ve yaşadığı yüzyılın adaletsizliğinden öcünü almak isteyen, melankolik bir deha adamı, bir de bakarsınız günün birinde, daha elyazması evresinde bulunan yapıtlarının tümünü ateşe vermiştir. Aslında kendi umutlarının tümünün gözden çıkarılması anlamına gelen, hınçla yapılan bu korkunç özveri dolayısıyla kendisine sitem edildiğinde şu yanıtı verir: "Hiç umurumda değil! Önemli olan bu gibi şeylerin yaratılmış olmasıydı; yaratılmış oldular işte, öyleyse vardırlar artık." Böylece o, yaratılmış olan her şeye, bir yok-edilemez niteliği yüklüyordu. İyi ve kötü tüm düşündüklerimize, tüm eylemlerimize çok daha açık bir biçimde nasıl da uyuyor! Şimdi böyle bir inançta, diyeceğim, hoşlanarak dönüp üzerinde durduğumuz yanımızda son derece avutucu bir şey varsa eğer; buna karşılık, ruhumuzun ancak nefretle dönüp bakacağı, kaçınılmaz, gelecekteki durumunda da yine son derece müthiş bir şey yok mudur? Kısacası, bırakın maddesel yaşantıyı, ruhsal yaşamımızda bile hiçbir şey silinip gitmez. Bunun gibi, evrensel hareket burgacına atılmış her eylem, olası sonuçları bir yana, nasıl özünde geriye dönemez ve yeri doldurulmaz (irrépérable) ise; her düşünce de, olası sonuçları bir yana, silinemezdir. Kısacası, belleğin katmerli-dokusu (palimpseste) yok edilemez.

Evet sevgili okuyucu, beynimizin katmerli-dokusuna, parşömenine ardışık olarak yazılmış sevinç ve hüzün şiirlerinin sayısını asla bilemezsin; bakir ormanların yaprakları gibi, Himalayaların ebedi karları gibi, ışığın üzerine düşen ışık gibi bunlar da hiç ara vermeden, kat kat birikir dururlar. Sırası geldiğinde, her birinin üstünü unutkanlık tülü örter. Ancak ölüm anında ya da afyonun eşelemeleriyle bu şiirlerin tümü yeniden yaşam ve güç kazanırlar. Aslını arasanız, onlar ölmüş değil, uykudadırlar. Öyle sanki Yunan tragedyası kovulmuş da, onun yerine keşiş (moine) söylencesi gelmiştir, diye bir şey olamaz. İnsan denilen varlık yaşam yolunda ilerledikçe, gençliğinde gözlerini kamaştıran roman, çocukluğunda kendisini baştan çıkaran masalımsı söylence, solmaya başlar ve kendiliğinden karanlıklaşır. Yalnız çocuklukta yaşanmış olan köklü tragedyalar, annelerin boyunlarından temelli ayrılan kollar, kız kardeşlerin öpücüklerinden temelli yoksun kalan dudaklar, – katmerli'nin öbür söylenceleri altında gizlice hep yaşar dururlar. Duyumsamaların ve tatların, bu ölümsüz izleri silip yok edebilecek güçte bir kimyası da yoktur.

Çeviren: Yakup Şahan

YARINSIZ BUGÜNLER

Uğur Kökden

Zaman zalim, kuşkusuz. İnsanlar farkına varmadan, savaş onlara yaklaşmakta. Gene de, herkesin savaşı ayrı!

Penceremde dolunay!

Biraz ötede, Dicle'nin uysal ve çekingen mırıltısı. Yakındaki camide yatsı namazı kılınıyor. Yaklaşan baharın, yumuşak gecenin ilk saatleri. Herkes bekliyor. Yürekler kirişte, gözler ufukta ve ötelerde. Zaman donmuş.

Cami halkı, farz namazıyla vitir namazı arasında secdeye durmuş.

Birden, tehlikeyi haber veren sirenler duyulmaya başladı. Secdeden yavaşca ve ivedisiz kalkan Bağdatlıların hiçbiri kaçmıyor, namazını bırakmıyor; belki korkmuyor da... Ama, yakın geleceğin ne olduğunu ne olacağını da bilmiyor. Bir kez daha, Tanrı'nın önünde, çini mihrabın karşısında el bağlıyor Bağdatlılar.

Sirenlerden sonra, gergin bekleyiş.

Pencerede, anlaşılmaz bir biçimde, turuncu dolunayın önünden iki esmer hayalet geçiyor. İki bomba, madensel iki ölüm meleği havada süzülerek, beş yüz metre kadar yakında bir noktaya düşüyor. Bombaların rafineriyi vurduğu düşünülebilir. Üstelik, orada, üç canlı kalkan yok muydu?

Herkes ırmağa doğru koşmaya başladı. Canlı kalkanlar sığınağa gidiyor, oraya yönlendirilmişler. İnsanlar bağrışıyor birbirlerine: "Elma kokusundan kaçın!..."

Oturduğum binanın çatısında uçaksavarlarla, silahın başında onu kullananlar var. Sevdiklerini, evlerini, kentlerini savunmaya çalışan tek tek bireyler! Gecenin ışıklı karanlığında, yapının loş gölgelerine sığınmış bekleyen, soğuğa, sıcağa, uykuya ve korkuya karşı duran insancıklar.

O sırada kim bilir neyi düşünüyorlar? Yoksa, bir şiir mi dökülüyor dudaklarından? "Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın!..."

Rafineri, alev topuna dönmüş. Gökyüzü mermi alevlerinin ve patlayan füzelerin etkisiyle aydınlanıyor. "Maytaplı zengin düğününü andıran bir bombardıman!"

Gecenin içinde, bombardıman sesleri tekbir sesleriyle birbirine karışmakta.

* * *

Hem, Nasıriye'de de öyle olmadı mı? Hareket eden her nesneye ateş edilmesi sonucu, elleri havada, kucağında tuttuğu dört yaşındaki kızına bedenini siper etmiş baba öldürülmedi mi? Ölümden sonraki özen ve dikkat – yok ama, diyelim olsa bile – neye yarar ki? Aynı zamanda, kent duvarları saldırgana karşı duran resimlerle donatılmış. Bu da, onların 'Guernica'sı!

Sonra, Kifl kasabasındaki büyük kıyım? Yüksek ateş gücünün sokaklara savurduğu sayısız gövde? İşte, gözler önünde yanmış bir binek aracı. Halktan birisinin besbelli. Bagaj kapağı ve arka kapısı açılmış. Açık kapıdan sarkan başı yerde, ayakları arka koltuk üstünde genç bir ölü.

Rifa'da çapraz ateş arasında kalan aileye ne denecek? Kurtulan, ailenin en küçüğü. Bebeklikle çocukluğun arasında bir insan. Onun bir büyüğü, henüz dört yaşında. Yüzü gözü kanlar içinde, anne daha ilk ateşte ölmüş. Önündeki yabancılar, gücü doğrudan elinde tutanlar, ne bacağından yaralanan babanın haykırışını duyuyor; ne de kızına sarılışını görüyorlar.

Öte yandan, gözlerine korku yerleşmiş, saçları darmadağın küçük kız, ölü bir anneye sarılmış; çığlıkları mermi ıslıklarına karışıyor. Ama, bir anda, yanıbaşındaki babanın elleri kelepçeleniyor; gene de, babayla kız ağlamayı sürdürüyorlar. Bu sahnenin hepsi, ancak birkaç dakika sürüyor. Beklenen "çabuk ve kolay zafer" bu olsa gerek!

İnanıyorum, Şuaybe Köyü'nde ya da Zafraniye Mahallesi'nde de koşullar değişik değil. Peki, bu çocuklar ne yapmıştı?

Üç, dört, beş yaşındaki çocukların suçu ne olabilir ki?..

Evler yıkılıyor; tavuklar, köpekler, eşekler, büyükbaş hayvanlar da birlikte ölüyor insanlarla. Toplu kıyım, ortak yazgı!..

Çöl esintisi, çok uzaklarda gözyaşları içindeki bir babanın umarsızca dile getirilmiş ilencini taşıyor: "Allahım, sen öcümüzü al! Çoluk çocuk, kadın erkek on beş can! Ben, şimdi, hangi biri için ağlayayım?" El Hilla'dan, Haydariye'den göğe yükselen bir yakınma!

Gündüz saatlerinde, kimi kez uyarı sirenleri bile çalmıyor.

Havada yoğun bir duman ve ağır bir koku! Kentin çevresindeki hendeklerde yanan petrolün yaydığı koku olmalı! Ama, başkentte herhangi bir kargaşa yok!

Ötede, on sekiz katlı Filistin Oteli Dicle'ye bakıyor. Üst katlar, bir kilometre ileriye düşen bombaların etkisiyle deprem olmuş gibi sarsılmakta.

Dahası, otel, tank ateşiyle bile karşı karşıya kaldı. Yalnız oteller mi, arabalar, evler, lokantalar, hastaneler, doğumevleri bile...

Açıkcası, ülke "özgürleştirilmiyor" ama, fethediliyor. Kaldı ki, fethin getirdiği ölümün dışında bir de acımasız aşağılanma var: Teslim olan erkeklerin başına geçirilmiş kumaş torbalar, arkadan bağlanan kollar, plastik eldiven takılmış eller, gömleklerin üstüne zımbayla vurulan kimlik numarası!..

Bununla birlikte, yaşam, kendi açtığı dar yatakta akışını sürdürüyor. Ertesi sabah, görevliler kenti temizleyecekler; sokaklardaki engelleri ortadan kaldıracaklar. Yolu açacaklar.

Daracık Bağdat sokaklarında çocuklar: kim bilir ne kadar zamandır hiç yıkanmamışlar, ayaklar çıplak; gene de gülerek bakıyorlar karşılarındaki yabancılara. Kimisi de kum üstünde ayakta durarak bekleşiyor. Yabancılar şeker ve sakız dağıtıyorlar, gülen çocuklara; karşılığı kuşkusuz 'neft'le ödenecek!

Savaşın çocukları şimdi gülümsüyor; ne var ki, geceleri bombaların uyutmadığı bu çocukları anne-babalar ilaç vererek sakinleştirecek. Çünkü ilk bombalardan sonra, sayısız çocuk günlerce konuşamadı. Uyuyamadı, ağzından söz çıkmadı, sürekli ağlaştı.

* * *

Bir anlamda, sanki cehennemin kapıları açılmış.

Saldırganlar, "Zafere dek savaş!" diyorlar. Ama, "zafer" nedir? Zafer var mı, yeryüzünde? Salt anlamda bir 'kazanım' olası mı? Sürekliliği olan gerçek bir sahipleniş? Olabildiğince çıplak ve yalın bir Amerikan deyişi nasıl unutulabilir? Hele bunu bir Amerikalı'nın unutması olası mı? "İnsanlar her şeyi kazanamaz!"

Gerçekten, her şeyi elde edebilmek, sonra onu elde tutabilmek nerede görülmüş?

Shakespeare'in dediği gibi – kuşkusuz, bunu söyleyen Firdevsi ya da düpedüz sıradan bir insan da olabilir – "Koskoca İskender dünyayı fethe çıkmışken, otuz üç yılın sonunda toz oldu; toz da toprak oldu; o topraktan da balçık karıldı."

"Şok ve dehşet!"

Seçilen şu isimde bile — askeri harekâtın kod adı – ölçüsüz bir büyüklenme, insanlıkla bağdaşmayan bir küstahlık yatıyor. Bu nasıl bir ideoloji ki,

her şeye – yaşama ve ölüme – baskın gelebilmekte. Üstelik, nerdeyse herkesin gözü önünde; gizlisi, saklısı olmaksızın: tanık olanların, yakından yaşayanların ve uzaktan izleyenlerin gözünde...

İdeolojinin temsilcileriyse, yalanları / hırsları ve zorbalıklarıyla ilkel ilahları andırmakta. Çok uzaktan, oturdukları sislerle kuşatılmış modern Olimpos Dağı'ndan, keyifle ve soğukkanlılıkla kurbanlarını – her iki yakada yer almış kurbanları – seyrediyorlar.

Beynine bir sineğin kaçabileceği gerçeğini bile düşünmeksizin çağdaş bir 'Nemrut' edasıyla, ölümsüz olduklarını ya da sonsuza dek yeryüzüne egemen olacaklarını sanıyorlar.

Kuşkusuz, kurbanların sayısından bağımsız bir insanlık tarihi – dolayısıyla, tarihin bilinci – ne birkaç yılla, ne bir çok ayla, ne de haftalar ve günlerle sınırlı! Oysa ölüm, sonsuz küçük bir 'an'ın ürünü ve gerçeği; zaman dışı bir zaman diliminin kaçınılmayan sonucu!

Önümde, yeni yıkılmış bir köprü enkazı durmakta. Dicle'nin on yedi gerdanlığından biri. Güney Elektrik Santralı'nın – Başkent Bağdat'ın dört enerji üretim merkezinden biri ve en büyüğü – hemen önüne denk düşüyor. On yıl önce de, ilkin burası bombalanmıştı.

Zaten, daha çok Doğu Bağdat bombalanıyor. Kentin yoksul kesimleri. İkinci Dünya Savaşı'nda, Berlin'de de, burjuva mahalleler Müttefik Güçler'in bombalarından özellikle esirgenmişti.

Bu arada, her siren sesi yeni yaralılar anlamı taşıyor. Aynı zamanda gözyaşı, öfke ve isyan!

Uzaklarda, güneyin gittikçe artan sıcağı altında, yere sırtüstü uzanmış, ağızları kumla dolu gövdeler var. "O topraklar için toprağa düşen" şehitler! Sıcak esen yel, üstlerinden geçiyor; toprağa verilmeden önce, kutsal bedenleri son bir kez daha yelpazeliyor.

Kuzeydeyse, yol kenarlarından ve tarlaların içinden, koruluklardan yaya olarak ya da yalınayak dağlara doğru kaçanlar... Evlerine koşuşanlar. Sonra, yağmur gibi yağan misket bombaları. Besbelli, kimyasal madde zerreciklerinin yerini, misket bombalarının parçaları almış.

* * *

Oysa, bundan yıllar önce, barışın dingin kenti bir başka Bağdat daha vardı; varolmuştu çeyrek yüzyıl öncesinde. Henüz 'tek adam' dönemi yaşanmazken. Unutulmaz bir geçmişin mirasını aktaran, alımlı, albenili ve görkemli bir Bağdat! Kaldı ki, her gerçek, kendi karşıtıyla birlikte gerekli bütünlüğe kavuşmaz mı?

Bununla birlikte, geçmişin tüm zaferleri ve yenilgileri gibi dünün Bağdat'ı da geride, belleklerde kaldı; öyle de kalmak zorunda ister istemez – tıpkı, sisli bir bulut benzeri.

Ne ki, şimdi, dünü ve yarını olmayan bir 'bugün' yaşanıyor. Yarınsız bir bugün!

Şimdiki gibi baharın ortası, neredeyse. Aylardan nisan! İlk günler, ilk hafta! Gün uzuyor, ışık çoğalıyor, sıcaklık artıyor. Bahar yürüyor, kısacası. Kokusu her yanda. Mevsim yeniden doğmakta.

Dicle kıyıları, kollarını sevgiye ve güneşe açmış. Alçakgönüllü, albenili toprak taraçalar; renk renk çiçek tarhları. Bilinen tüm zamanların öncesinden bu yana, sürekli akan bir ırmak. Suyunu ve bereketini uzak topraklara taşıyor. Vadedilmiş su, vadedilmiş topraklar!

Dicle'ye bakan taraçalardan ivedisiz adımlarla ırmağa doğru iniyorum. Doğu'da zamanın ölçüsü yok. Daha dün, giriştikleri ağır fesat, kapıldıkları azgın kibir dolayısıyla, Babil'li Buhtünnasr'ın Yahudilere yaptığı (Tevrat'ın yakılması, Mescid-i Aksâ'nın yıkılması, İsrailoğulları bilginlerinin öldürülmesi ve halktan da yetmiş bin kişinin tutsak alınması söylentileri), günümüzde müslüman Bağdat'a hak görülüyor; İsrail tarafından yalnız bırakılmış güçsüz Filistin'e yapılıyor. Arkasına Amûderya rüzgârını alan – sekiz yüz yıl öncenin – Moğol süvarilerince 'Halife'nin makamı' sayılan Bağdat'da gerçekleştirilmiş kıyımın bir eşi, benzeri, yapılagelenler. Ya da Timur ordularının...

Şunun şurasında, aradan ne kadar bir zaman geçti ki? Yüzlerce, binlerce yıl mı? Yoksa, "bir gün ya da daha az bir süre mi?" Yakın geçmişte esen yıkıcı Doğu kasırgasına karşılık, şimdi, Bağdat önlerinde, Batı'nın yenilmez görünen teknolojik samyeli ortalığı kasıp kavurmakta.

O gün, Bağdat akşamını Dicle'yle birlikte karşılamak istiyordum. Sonra da, yemeğe boş verip doyumsuz ve bol yıldızlı gökyüzünü seyretmek. Mezopotamya ufku, o saatlerde anlatılamaz bir görkeme, kolay kolay tanımlanamayacak bir altın tozuna boğuluyor. İlkyazın ılık turuncu ışığında, her ölümlü, Dicle bahçelerinde suyla ve yumuşak akşamla bütünleşmek ister.

Burada eğim çok az; toprak, handiyse bir tabak gibi dümdüz. Göze çarpan tek somut gerçek, yaşlı ve güngörmüş ırmağın – apaçık bir ivediyle – söz verdiği saatte söz verdiği yerde bulunmak için aşağı çığırındaki buluşma noktasına doğru akıp gitmesi. Ama, oraya varınca, sanki durup bekleyecek mi? Nerde? Kaldı ki, yüzyıllardır beklediği görülmüş, duyulmuş mu?

Tek başına, burada, görünen karmaşa içindeki görünmeyen 'kutsal uyum'u arar gibiyim bir bakıma. Gündüzleri, güncel ve geçiciyle birlikte oluyor; gece de ölümsüzün ardından koşuyorum. Sanki, zamanın nazik cildini tutan ipek bir şiraze, aramış olduğum; yakalamayı umduğum. Bu saatlerde, bu ışıkta, koşulları ne olursa olsun, her insan – "sultan ü geda" (varsıl ya da yoksul) – birbirine denk ve eşit sayılır. Öyle olmasa bile!

Şu an, gerçek o ki, "âteş gibi bir nehr akıyordu" önümde. Ne de olsa, Haşim'in doğduğu topraklardaydım. Ancak, Fuzulî'nin içtiği o alev için akıp giden şu koca ırmak bile umar olamaz görünüyor...

Kutsanmış suya doğru biraz daha ilerledim. Nakışlar, ebrular, anlaşılmayan çevrimler çizen, onun – bir alınyazısı gibi – gizemli akışı önünde, gündüzün anlamsız görüntülerinin verdiği yorgunluğu atmaya çalışıyordum.

Dicle'ye bakıp, yalın bir şaşkınlıkla mırıldanmadan edemedim: "Hiç akla gelir miydi, bu âşıklığın ey dil?" Ne ki, aynı anda, büyük ve acılı su sesimi geri verdi: "Avareler, felekzedeler, müptelâlarız / Âlemde bir muhabbete kalmış gedalarız!.."

* * *

Yeniden çatıya dönüş!

Belleğin yerine geceyi, hayallerin yerine gerçeği, öngörünün yerine soğuk hesabı koyma zamanı! Dikkatin ve duyuların tek bir amaçta toplanması!

Alçakgönüllü uçaksavarın sessiz madeniyle buluşma, tek bir varlık oluş! Kum torbaları, sıradan bir silah ve yalnız bir insan! Görünmeyen yükseklikte, görünmeyen bulutlar arasında, yüzü seçilemeyen – hiç tanımadığı, hiç karşılaşmayacağı, asla göremeyeceği – bir insan. Bir makina-insan!

Oysa aşağıda, çok aşağılarda, yerden ancak beş-on metre yükseklikteki bir çatıda, kolay kolay seçilemeyen umutsuz bir karaltı bekliyor. Bekliyor, ama neyi ve niçin?

O sırada bilgi çağının ürünü makina – adamın parmağı ilgisizce ve ivedisiz bir biçimde, füze bilgisayarının düğmesine doğru uzanmakta.

Oysa, aşağıdaki isimsiz gölgenin – binlerce metre yükseklikte, görmediği düşmanına karşı etkisi sıfır olan bir uçaksavarın koordinatları çoktan bilgisayara yüklenmiş. Makina düşmanını biliyor, ama tanımıyor.

Soğuk bir dokunuşla, parmak düğmeye bastı basacak.

Gece son kez aydınlanmakta. Ama, o aydınlığı görebilecek artık hiç kimse yok!

Uçaksavardaki isimsiz gölge şimdi ne var ne de yok! O, ne asker ne de sivil! Bununla birlikte, hem masum hem de kurban! Bilmediği bir düşman, tanımadığı bir insan, onu – kendi ülkesinde, kendi evinde – kendi öz yaşamından koparıp atıyor. Hiç varolmamışcasına yokluğa ve hiçliğe indirgiyor.

Ölüm, baharla birlikte geldi. Nevruz'un gecesinde geldi.

Öyle ki, nasıl ve nereden geldiği bile bilinmiyor. Kimse onu duymuyor, görmüyor, işitmiyor. Bu koşullar altında, gerçek olan ne? Yaşam mı, ölüm mü?

Bir gölgeyken uçaksavar topçusu, bir anda sonsuz gölgeler halkına karışıyor.

O gün, onun – ya da onun benzerlerinin, kardeşlerinin, o evi ve o toprağı kardeşçe paylaşanların – son gecesi ya da son gündüzü! Oysa, onlar, 'Sabahın Rabbi'ne sığınanlardan.

Elbette saldırganların sabahı, masumların gecesiyle birleşemez. Çünkü biri için, 'sabah' başlamayacak; öbürü için de, 'gece' hiç bitmeyecek.

Mahzunlar, mazlumlar, masumlar.

Masumlar ve beklenmeyen ölüm!

Bağdat'ın bebekleri, çocukları, gençleri, yaşam çerçevesinin içinde yer alan herkes... Onlar her an biraz daha yaklaşan toplu ölümü düşünmekte. Onunla yatıp onunla kalkmakta, onu solumakta. Bir çeşit kuşatma altında bir yaşam: İç içe, birlikte, ortak bir 'yaşam'! Kuşkusuz, biri öbürüne soruyor olmalı: Ne zaman geliyorsun? Bir hafta sonra mı, üç gün sonra mı, yoksa bu gece bitmeden mi?

Ölümle nerde, nasıl karşılaşılacak? "Kaç yaşında?"

Ama, hayır! Yazık ki, "kaç yaşında?" demek olası değil. Çünkü, kimse için, artık o denli bir 'süre' tanınmamakta! Ne zaman veriliyor, ne aman! Ölümün hangi yaşta, hangi mevsimde olacağı çoktan belli! Bilinmeyen gün bile değil, yalnız saat! Saatler!..

Denir ki, insana verilmiş en değerli armağan, kuşku yok, ölüm anını bilemeyişidir. Oysa, Bağdat'ın masumları için, böylesi bir 'kutsal bağış'tan söz edilebilir mi?

Yazık ki, ateş halkın üstüne düşüyor ve düştüğü yeri yakıyor.

Gecenin bombalaması sona erdiğinde ve kaçınılmaz bir sonraki bombalamadan önce, Bağdat, neredeyse bir hayalet-kent görünümüne bürünüyor. İnsanlar, "İnşallah sabaha çıkarız!" diyorlar, kendi kendilerine. İlk düşünceleri bu, kent halkının...

Onlar, çünkü, savaş gemisinde güvertede oturmuyorlar; sintinede zincire vurulmuşlar, forsalar gibi.

Kaldı ki, bir barajın inşaatında bile yapının büyüklüğüne göre kaç kişinin öleceği, önceden istatistiksel çerçevede hesaplanabilir. Ancak, bu kirli ve haksız savaşta kaç masumun – kaç çocuk, kadın, yaşlı, genç insan – öleceği öngörülemez. Kimse hesaplayamaz!

Öte yandan, geri kalan bir azınlık bölümüyse, yağma, talan, yadsıma ve utanç gününe dek sağ kalmaya bakıyor. Onlar da, ambar fareleri!

Tüm İslam Dünyası gibi, Irak da, şu anda kutsal 'Muharrem Ayı' içinde. Kurtuluşlara ve her çeşit kuşatmadan çıkışa açık bir kutsal zaman! Ay yılının ilk ayı! Kutsanmış yas günleri... Kerbela şehitleri için dilek ve yakarış ayı, şimdi yeni bir 'Muharrem' ayına, yeni masumlara ve yeni şehitlere dönüşüyor.

Zorunlu olarak 'muharrem'i 'sefer'in izlemesi gerekiyor. Sefer, savaşmak demek; saldırgana karşı toprağını savunmak demek! Direnmek, dizüstü çökmemek, yerlerde sürünmemek demek! Utanç çizgisinin ötesine düşülmemesi!

Tek başına tüm dünyaya meydan okuyan, modern bir 'Yezid Ordusu'nun ölçü tanımayan kanlı eylemleriyle geçmişin ilençli oyuncularının oynadığı rol yer değiştirmiş görünüyor. Toprağın ürettiği yeni 'Haccac'lar ve yeni 'Yezid'lerle karşı karşıyayız.

Bununla birlikte, yenenlerin ünü ne ölçüde büyük, güçleri ne denli sınırsız olursa olsun, Yezid'in ordusu, ancak bir Pyrrhos zaferi kazanmış olacak. Yani, sıcak ve kanlı bir hiç! ❑

Adonis

ESKİ FOTOĞRAFIN MEVSİMİ

Zaman tükenir, düşler ufkun çözülen gemi olur
Geçmişin resmini çizer
Emeklediği toprağı şaşıran
Trajedinin kucağında son sahrada,
Ah! ey geçmişin rengi
(Nasıl kayboldu, geçmişin rengiyle ve tarih döndü?)
Sözlüklerle işaret ediyor beni
Beni çağırıyor Fırat
Akıntısıyla böyle sarsar beni ve yudumlatır zemzem suyundan?

Köklerimi yaracak
Boşluğumu taşıyan nehir
Dolaşırım toplanan gurupla birlikte veya doğunun yıldızlarıyla
Giyinirim rüzgârın boyunu
Yarım boyla dönerim geriye
Hüznün üşüşmesinde son sahrada.

Geri ve şaşkın sevgimin şarkısını
Geri ver bin hayatımın
Yapraklarını.
Olsam
Küllerin adasında
Geri ver keşfettiğim bu kuşları bu donukluğu
Geri ver, çakıl taşı ve ipek olsam da.

Leylak zamanında baykuş ve aşkın nevruz bayramında
Bağdat'a geldim
Caminin halıları üstünde emanet
Ağaçların kökleri ve yaprağıydım
Suyun kumu ve sahrasıydım
Zencinin gözlerinden gemiydim Fırat'ta
Yeşil hançerle
Tehlikesiz ilerliyordum
Biriken bulutlarda ve yağmurlarda
Baharda toprağın yüzünde...

Biliyorum yalınayakla oturan kanı
Toprağın güzelliği altında
Mutlu olan kıyamet meşalesinde
Bırakılan derinin altında
Fırat'la birlikte oluştuk
Büyülü zamanda
Geçmiş çocukluğun pınarında olgun meyvenin geçmişinde.

Fırat'ın bütünü kan
Cesedimde oluşan ve arzumda
O ve ben süslü kaftanın hafifliğinde
Uykusuz ahırlarda ve ekinde
Yazla bağlarım ellerini kışın
Düşlerini silerim mezarların üstünden
Ne giderim ondan ne de kaybolurum
Kalan tufanı silerim
Kovarım kıyılarından
Giden denizi
Mavi çığlığımda korkuturum yakınımda çökeni
Değişenin yanında sürünürüm –
Sürünürüm gurbetin kapılarında.

Bağdat'a geldim
Nehrin suyu ve otun kokusu
Güvercinlerin gözlerinde.

Çeviren: Metin Fındıkçı

SAVAŞ GÜNLERİNDE SÜMER ŞİİRLERİ

Yıldız Cıbıroğlu

Şiirin savaşı olumsuzlamak için Sümer'den beri kullanıldığını anlıyoruz. Şiirin gücü ne? Neden bütün dinler şiiri kullandı? Kramer, batılı aydınları 1- Çağdaş, 2- Yahudi / Hıristiyan, 3- Yunan felsefe geleneği dışında kalan Sümer, Hitit, Akad şiirine ilgisiz kaldıkları için uyarır; hâlâ kutsal bulunan Eski ve Yeni Ahit'in kültürüne, bu şiirlerin Batı kültüründen daha yakın olduğunu, söyler (Kramer, *Sümerler'in Kurnaz Tanrısı Enki*, Kabalcı, s. 414).

Ne yazık ki biz Batı'nın ayak izlerine bakarak yürümekten, coğrafyamızdaki olanakları göremedik. 7 Mart 2003 Akbank Kültür Sanat Merkezi'nde barışa katkı için düzenlenen, önemli bir etkinlik bizi Sümer - Babil şiiriyle buluşturdu. Önce Cengiz Şahin Sümer düzenindeki uduyla giriş müziği dinletti. Gülsen Tuncer Sümer şiirlerini okudu ve iki müzisyen – nefesli sazlarda Tugay Başar; perküsyonda İzzettin Kızıl – ona eşlik etti. Gülsen sahnede Sümer'in dünyaya kültür bağışlayan, şiir doğuran cömert ruhunu diriltti. Gövdesiyle, sesiyle çok ustaca oynayarak genişletti daracık uzamı ve zamanı. Dört beş bin yıl öncesinde yazılan dizelerle sahnede şiirden bir kale kurup savaşa karşı durdu. Biz onu dinledikçe "dünün bilgesiyle bugünün görgüsüzü" arasında gidip geldik, sarsıldık:

Kim 'o şehirde yerleşeceğim' dedi ise, yerleşecek iyi bir yer bulamadı,
Kim 'Agade'de yatacağım' dedi ise uyuyacak iyi bir yer bulamadı.

Bağdat alevler içinde. İnsanlar kızgın ateşle dolu gök kubbenin altında yanıyor. Deprem bir gün, iki gün. Füzeler her gün, her gece başlarında patlıyor, yer sarsılıyor. Rumsfeld'in ekrandaki buzul iklimli, kıraç kaya gibi kemikli - kuru kafalı portresini kutlarız. Kötülüğün, çirkinliğin yarışını kazandılar, kutlarız: Bağdat'ta çocuklar, emziği ağzında bebeler onların sayesinde ölü, kuşlar yok, TV ekranlarında bir haftadır direnen o palmiye ağacı da silindi.

Onun bir zamanlar koşup oynadığı
Annem beni arayacak dediği yerde
O şimdi elini ayağını oynatamıyor
Yavrum sana bakıyorum, yüz senin yüzün, ama ruhun uçup gitmiş
Kalbim kamış flütün yas şarkısını söylüyor
Evde keder ve acı var.

SOYKIRIM! KATLİAM! Kutlarız.

İki saat boyunca Sümer - Babil şiirleri, doğaçlama müzik bizi büyüledi. Çıt yok salonda. Dizeler ve ezgiler Irak'a akıyor. Acımız kenetlendi. İnsanlar umurlarında değil, Sümer, dünya uygarlığının en eski yazılı belleği umurlarında değil. Yoksul ülkelerden Amerika'ya rızkını aramaya gelmiş, paralı asker olmuş gençlerin içinde ülkelerine dönebilenler her gece o cehennemi yeniden yaşayıp ruhsal tedavilerle yaşlanacaklar. Umurlarında değil. 'Halı bombardımanlar' insanlığın onurunu silip süpürdü! YAZIK!

Sen hastasın, acı çekiyorsun
Ben çok kederliyim
Dilim tutulmuş yıldızlara bakıyorum
Yeniden doğan ay yüzüme parlıyor.
(...)
Ağlayıcılar lirlerinin tellerini senin için koparacak
Kertenkele yanağını yaralayacak senin için
Sinek sakalını yolacak senin için
(...)
Üzüntü çekenler senin için üzülecek.

...kahramanlar yolculuğa çıkmadı
denizci gemisi ile denize..... açılamadı
eşkiyalar yollara yerleşti, ülkenin kapı kanatları çamura döndü.
(...)
Büyük tarlalar ve çayırlar tahıl üretmediler
balık alınan yerler balık vermedi ve sulu bahçeler ne bal, ne şarap üretti.

Hangi bombalarla daha çok yanar, daha çok parçalanır insanlar? Misket mi, BLU-82 mi, JDAM mı? Sorun buymuş! Yaşamın anlamı buymuş! On yıllarca süren hazırlık! Piyasa canlanmalı diyor ABD'nin "mu'temedleri" şirket medyasındaki soytarıları ve başımızdaki İslam tacirleri: Türkiye açsın kapılarını, alsın işgalcileri (Truva Atı'nı) içeri, ekonomi düzelsin! Halkların kurbanı geçsin hayvan kurbanı yerine. Açgözlü-Efendi böyle buyurmuş. Aptalmış, alkolikmiş: Her neyse. Yüzü ruhundaki bozgunun haritasını yansıtan kırık ayna; boz bulanık kirli bir su ordan akıp bulandırıyor dünyamızı, uykularımızı. Gazap dolu evanjelist Tanrısına öykünüp kendini Tanrı sanıyor.

İzzet kırmızı toprak küpe vura vura çalıyor, Sümerli bir kadının yoğurduğu, toprağı Dicle'den. Suyu akıtıyor kaptan kaba yokuş inen derenin sesi için. Kamışlara üflüyor Tugay. Balmumuyla yapışmış boruları panflütün, sesi ondan tatlı. Tefler boy boy. Bu saf sesler yakışıyor Sümer'in şiirine. İnsan sesi çalgı sesine öykünüyor. Mırıltılar ninni, iniltiler ağıt. Babil'in ölüleri yeraltından çıkıyor. ÖLÜLERİ, DİRİLERİ VE DOĞMAMIŞLARI İNSAN TÜRÜNÜN SİZDEN UTANÇ DUYACAK! Sizin denetlenemeyen kötülük dolu gücünüz en büyük tehlike dünya için. Kör-kibriniz sizi aptallaştırıyor. Sınır tanımayan büyüme hastalığınız ayağınıza en büyük çelme. Asıl sorun bu! Dinazorların bitiş nedeni "aşırı büyüme" diyor biliminsanları. İçimizi oyan acıların koyu renkli bur-

gacına inat, Gülsen barış sarmalını genişleterek sahneden insanlara yayıyor şiirin gizil enerjisini. "Tufan"da halkının felaketine ağıt yakan yetkin ve acılı Sümer tanrıçası, "Kara Başlılar"ın annesi o!

Öyle acı hatırlamak Bağdat'ı. Annem ağlıyor, doğduğu şehirmiş onun, "Birinci Cihan Harbi"nde. Babası subay, savaşta ölmüş; annesi haberi alınca dayanamamış, orda gömülü. Annem ağlıyor, seksen dokuz yaşında, solgun yanaklarına diziliyor gözyaşları. Bu yangını onlarla söndürebilse sonsuzca ağlayacak. Bu satırdayken ben, Bağdat'ta hastanenin koridorunda ameliyat yapılıyor çocuklara, uyuşturmadan, Batı ilaçlara ambargo koyduğu için. Kim "bu Batı" ne biçim fenomen? Ondan ucu bucağı sınırsız bir lenduha mı yarattık? Nedir bu baskı üstümüzde haklı haksız? Sorgulanmalı! Irak halkı notunuzu kırdı sizin, insanlıktan sınıfta kaldınız. Maskeniz düştü. EMPATİ ÖĞRENİN SÜMER'DEN:

Tanrıça Nanşe
Öksüzleri teselli edip rahatlatmak için
Dulların perperişan sokaklara düşmemesi için
güçsüzlerin korunacağı, sığınacağı yerler yapmak için
güçlülerin güçsüzlere acıması için
insanların kalbine şefkat, acıma, yardım duyguları verdi.

SİZ O ZAMAN YOK MUYDUNUZ?

Kötülük çığ gibi büyüyor. Gelin gelin, ey kum fırtınaları, günlerce üstüne üstüne gelin işgalcinin. Örtün, tıkayın ölüm makinalarını, daha çok, daha çok... Toprak, ev, rahim bir tutuldu Sümer'de: Onlar için öldüler. Çocuklar, bebeler, kollar bacaklar, kafalar uçtu havaya pazar yerinde. Kan pazarı oldu. Kan pazarlığı yapıldı Dolar-Tapınağı'nda: Bush, Rumsfeld, Cheney, Wolfowitz, Perle, Halilzad... adınız kıyamete dek anılacak tiksintiyle. Siz terörsünüz! Irak halkı destan yazıyor, siz o destanda Hitlersiniz, Hitler, Hitler! Dilim adınızı hecelemeye gönülsüz: DERS ALIN SÜMER'DEN:

Ben kral Şulgi
kitabelerimin yazıldığı o günlerde
Benim elimle ne bir şehrin yıkıldığını
ne surların delindiğini
Benim elimle
Bir narin kamış gibi
herhangi bir memleketin yerle bir edildiğini
ozanlar şarkılarında söyleyemeyecekler.

Görkemli lapis lazuli taşlı kolyesi ışıklı bir hilal göğsünde, başı yıldız. Ay Tanrı Nanna'nın Venüs-yıldızı kızı İnanna gibi cilveli nazlı, onun ağzından okuyor kutsal aşk şarkısını, flüt dalgalandırıyor yüreklerdeki sesi:

Dicle şaha kalkmış boğaya uysallıkla teslim oldu
O, fallusunu kaldırdı, gelinlik hediyesini getirdi

Dicle'ye büyükboğa gibi neşe verdi
Onu doğuma yöneltti.
Getirdiği su saçılan sudur
Getirdiği tahıl halkın yiyeceği depolanmış üründür.

Köklerinizdeki avcı atalarınızın iştahını sürdürdünüz: Haçlılar'la Müslümanlar'ı; Engizisyon'la Araplar'ı, Yahudiler'i; Nazizm'le Yahudiler'i; atomla Japonlar'ı; napalmle Vietnamlılar'ı yok ettiniz ya da kanser, sakat... Hipodromlarda aslanların Afrikalı, doğulu köleleri parçalayışını zevkle seyredip binlerce yurttaşınız kadını "cadı" diye diri diri yaktınız. Afrikalılar'ı yok etmek için AIDS'i laboratuvarda ürettiğiniz söylendi. Örgütlü kötülükleriniz araştırılsın! Neden kendinizden başkasına katlanamadığınız, neden TV belgesellerinde sürekli avcı hayvanları işlediğiniz de araştırılsın! Kaplan, leopar, aslan, timsah... Avını nasıl izliyor, nasıl tuzağa düşürüyor, parçalayıp yutuyor? Bir saplantı bu sizde, hastalık belirtisi. Moda yaptığınız kadın giysilerine yansıdı zihninizden, avcı hayvanların postlarındaki desenler (bu hayvanlardan özür dileyin); insanların, anaların bilinçaltına bu orman kanununu (güçlü olan ötekini yutar) yazmak için. Biraz BİLGELİK ÖĞRENİN SÜMER'DEN:

Ben kral Gudea
Tanrı Ningursun'a derim ki
Hayvanlar
Kırların yaratıkları hep birlikte diz çöktüler.
Kırların aslanı, leoparı, ejderhası
hep birlikte tatlı tatlı uyudular.

Gülsen, sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ı çağırıyor sahneye. Şiirleri o çevirdi, bize Sümer'i o tanıttı. "TARİH SÜMERLE BAŞLAR" dediği halde Kramer, siz Yunan'la başlatıp Sümer'i yok saydınız ders kitaplarınızda. Tarih sahnesine ne zaman ve nerde çıktıysanız, tarihi ordan başlatıp yanlış yazdınız. Doğu'yu bizden önce ve bizden iyi bildiniz, Doğu'yu bilmek gücünüze güç kattı (Edward Said'in dediği gibi); ama bilim dizgenize almadınız. Çünkü Doğu'yu yağmalamaktı planlarınız. Müzelerinizde ucu bucağı yok galeriler tıka basa Mısır'dan, Doğu'dan çaldıklarınızla dolu. Bilinçdışınızda Doğu kompleksi mi var? Biliminsanları incelesin! Dünyanın kültür, dil, yazı doğuran annesini kirlettiniz.

...ağıt gemisi düşman toprağına yanaştı
Kutsal şarkımı söylerken öleceğim
Bana çok haince saldırıldı
Vaktiyle zafer kazanan ben mabetten kovuldum
Bir kırlangıç gibi pencereden uçurdu beni, yaşamım kayboldu.

Yaşam kaybolsa da o insani öz var olacak. ❑

Ali Yüce

ÖLÜSÜN SEN

Bu dünyada
Yaşamadın sayılır
Güzeli sevmediysen
Ölmene gerek yok
Zaten ölüsün sen

Ayağına gelmez güzel
Gökte yürür yerde uçar
Hadi ne duruyorsun
Sen de uç arkasından
Önünde yerlere eğil
Kilitleme gönlünü
Kapılara vurulur kilit
Gönüllere değil

Ben de bilirim sen de
Sevgi insana ekmek vermez
Gönül dedikleri
Kırk kanatlı deli kuş
Aş yemez ekmek yemez
Milyonlarca yıl sevse
Sevdaya doydum demez

Su sumış mı
Sor bakalım
Acıkmış mı toprak
Yok yok sorma
Üretmeyene yaratmayana
Bir şey söylemez toprak

Annen seni
Doğurmadı sayılır
Yaratmadıysan eğer
Bir şey üretmediysen
Ölmene gerek yok
Zaten ölüsün sen

GÜNLÜKLERİNDEKİ MEMET FUAT

Memet Fuat, Haziran 1999'da ikinci kez solunum yetmezliği nedeniyle kaldırıldığı yoğun bakımdan çıkıp evine döndüğünde tutmaya başladığı günlüğünü 19 Aralık 2002'deki ölümünden bir gün önceye dek sürdürdü.

Bu ay Adam Yayınları arasında yayımlanacak bu günlüklerde, onun öteki kitaplarında hiç rastlamadığımız biçimde günlük yaşam içindeki insan yanıyla karşılaşıyoruz.

Evinden çıkamadan, oksijen makinesine bağlı olarak yaşamak zorunda kalan bir yazarın, aile, yazarlar, yayıncılar, spor çevreleriyle ilişkileri, onlar hakkındaki duygu ve düşüncelerini hiçbir çekingenlik göstermeden kâğıda döktüğü bu günlükler, kişiliğiyle de her zaman ilgi odağı olmuş Memet Fuat'ın iç dünyasını yansıtmasıyla da önem taşıyor.

Ölünceye Kadar *adını verdiği bu günlüklerden aşağıda birkaç bölüm sunuyoruz.*

Artık çalışarak yazı yazmam çok güç. Tümceleri geldiği gibi bırakacağım sanırım. Ayıklama, gözden geçirme yok.

Bunlar sabah notları. Belki bir kitap, belki bir kitaba bir bölüm olur.

3 Haziran

Dün hastaneden çıktım. Akşama doğru.

Oksijen makinesine ek ikinci bir makineyle. Adı Bibap's...

Bu daha küçük, ama saldırgan, acımasız bir makine.

Sürekli hastanede kalamayacağım için, eve almak gerekti. Hastanenin makinesiyle testler, ayrıca kan gazı ölçümleri sekiz gün sürdü. Giriş, çıkış, dokuz gün kaldım o korkunç yerde. Hastabakıcılarıyla tam bir engizisyon.

Büyük bir şımarıklık içinde nedense bana karşı her türlü olumsuz davranışı sergilediler.

16 Haziran

Kemal iki ciltlik antolojinin bilgisayar çıkışlarını Adam Yayınevi'ne götürmüştü.

Fazıl Hüsnü Dağlarca bölümünü (32 sayfa) dava sonuna kadar boş bırakacaktık.

Sonra değişik bir çözüm bulduk: Dağlarca'yı anlatan yazılar seçerek doldurduk o sayfaları. Kemal iki gün bunların yazılmasıyla uğraştı. Cemal Süreya, Doğan Hızlan, Ataç, Yaşar Nabi, Vedat Günyol'un yazıları.

Ben antolojinin çok güzel olduğu, çok yararlı olduğu kanısındayım. Ortaya çıkan sonucu başarılı buluyorum.

Ama anlaşılmaz bir çevrem var. Yaptığım işleri beğenip beğenmediklerini belirtmiyorlar. Önce tam bir ilgisizlik. Sonra, bakıyorum, meğer o işi çok beğenmişler. Ama bana doğrudan söylemiyorlar. Bende bir kusur olsa gerek.

17 Haziran

Olabilir. Ülkü Tamer'i örnekse övmek çok zordur. Övgüden kaçar, susturur insanı. Başka şeylerle ilgilenir, konuyu değiştirir, oflar, puflar, rahatsız olduğunu sezerek susarsınız.

18 Haziran

Oysa ben başkalarında beğendiğim şeyleri söylemeden edemem. Ülkü ne yapacağını bilemez, nerdeyse terlerdi ben onu övünce.

24 Haziran

Fazıl Hüsnü Dağlarca benim çok sevdiğim, yakınlık duyduğum bir şair değil. Şiirlerinin arkasından görünen insana ise büsbütün uzağım. Ama şiirimizde önemli bir yeri olduğuna inanıyorum. Ondan söz etmeden Türk şiiri anlatılamaz. Onun içinde bulunmadığı antolojiler eksiktir.

Böylesine önemli başka şairler de var.

Aralarındaki çekişmeler, kıskançlıklarla sırasında hepsi hırçınlaşabilirler. *Şu* anlayıştan bir eleştirmenin yapacağı bir antolojiye bakarsınız, *bu* anlayıştan şairler, "Benden şiir almana izin vermiyorum," diyebilirler.

Doğal bir durum gibi görünüyor. "Şiirler *benim* şiirlerim. İzin vermiyorum!"

Ama bu aslında şu anlama geliyor: "Arkadaş, ben senin antoloji yapmana izin vermiyorum."

Bir eleştirmenin antoloji yapma özgürlüğünün önlenmesi haksızlık değil mi?

Yasa koyucu böyle bir durumla karşılaşılabileceğini düşünerek 34. maddeyi koymuş.

Ne var ki Dağlarca'nın avukatı bu maddedeki "amaca uygun" sözünü "az sayıda" gibi yorumluyor. Oysa benim amacım şairlerin gelişmelerini sergileyen bölümler yapmak. On üçüncü basıma kadar, Dağlarca bölümünde, bu iş için 22 sayfa kullanmak gerekmişti; on dördüncü basımda, daha sonra yayımladığı kitaplarından alıntılarla, 32 sayfaya çıkmak gerekti.

Antoloji deyince bir fotoğraf, kısa bir tanıtım yazısı, üç beş şiir doldurmacalarına alışık olanlar, benim antolojimi yadırgayabilir, ne yapmak istediğimi anlamayabilirler.

Ben, örnekler sunarak, Türk şiirinin 1920'lerden 1970'lere elli yıllık gelişmelerini sergiliyorum.

Benim antolojim bir tez gibi. Yıllarca biriktirdiğim düşüncelerin açıklanışı.

Sevmek sevmemek, yakınlık duymak duymamak bir yana, çağdaş şiirimizin gelişmeleri içinde yer almış her önemli şaire geniş yer ayırmam son derece doğal.

Bilirkişi olarak Edebiyat Fakültesi profesörleri seçilecek herhalde. Yapmak istediğimi anlayabileceklerini pek sanmıyorum. "Önsöz"ü, "Giriş"i filan da doğru dürüst okumazlar. Olayı solcu bir eleştirmene karşı Dağlarca'yı korumak olarak ele alacaklardır.

21 Temmuz

Maskeci dün öğleye doğru geldi. Maskenin bütününü değil de, bir parçasını değiştirdi. Burnumu kurtardık sanırım. Bu terörist makinenin çok şirin bir adı var: Bibap's. Maskeci konuşurken öyle diyor. Üstünde de öyle yazılı.

Oksijen makinesinin adı ise SimO2.

Ben burda makinelerle uğraşırken Can Yücel de İzmir'de hastaneye girip çıkıyor.

1926'lılar iyice olduk artık, dökülüyoruz.

Ölüm öncesinin yorgunluğunu bilmeyen bilmez.

Karacaoğlan'ı çok iyi anlıyorum:

> Azrail gelmiş de can talep eyler
> Benim can vermeye dermanım mı var

"Hüseyin Bey, ortalarda dolaşma, beni böyle dermansız görünce, seni alıp gider," diyorum, gülüyor.

İki gündür hava biraz serinledi. Sabahları balkona çıkıp ağaçlara, çiçeklere karşı oturuyorum.

Dün ben balkondayken İnci Asena telefon etti. Perşembe günü Metin Deniz'le gelip elimin baskısını yapacaklarmış. Sağ elimi, yani kalem tutan elimi mürekkepleyip bir kâğıda bastıracakmışım. Mürekkep mi, boya mı, tam bilmiyorum.

Öğle üzeri Kübalı antrenör Herera'nın tercümanı olan kızla Kenan uğradılar. İki antrenman arası Altınyurt'a "Cafe Volley"de yemek yemeye gelmişler.

23 Temmuz

Dün öğleden sonra ben terörist makineye bağlanmış yatarken bir telefon gelmiş. Adını vermeyen bir kadın beni sormuş. *Gölgede Kalan Yıllar*'ı okumanın coşkusu içindeymiş.

Hüseyin Beyle uzun uzun konuşmuşlar.

"Öyle şeyler söyledi ki nerdeyse karşılıklı ağlayacaktık," diyor adam.

"Adını sormadın mı?" dedim.

Soramamış.

Akşama doğru aynı kadın gene aradı. İnanılmaz bir coşku, aralıksız bir konuşma.

Övgüler... Övgüler... Övgüler...

Utanıyor insan. Ben de adını soramadım. Erenköylü imiş, ama daha elli bir yaşında, kitapta anlattığım kişileri tanımıyor. Coşkusu bildiği insanlarla karşılaşmaktan değil, kitaptan...

"Size dokunmak istiyorum," diyor. Adresimi aldı, bir gün gelecekmiş...

Gölgede Kalan Yıllar beşinci basımdan sonra yayılma gücünü yitirdi gibi geliyordu bana, ama biraz üstüne düşülse sanırım okunma alanı sürekli genişleyen bir yapıt olacak.

Adam Yayınevi'nin en büyük kusuru bu, yayımladığı kitapların arkasını bırakıyor.

Tutmuş dizileri bile bir yerde kesiveriyorlar.

Dün sabah saat 10:30'da İnci Asena ile Metin Deniz geldiler. Büyük beyaz bir panonun üstüne mor boya ile sağ elimin baskısını yaptık.

İnci Asena sürekli yenilikler, kendi deyimiyle "yeni projeler" ardında. İncelikli bir yaratıcılığı var. Ama her şeyi kolayca tüketiyor. Uzun boylu durmuyor üstünde. Hep yeni projeler...

Metin Deniz alçakgönüllü, iyi bir insan...

Karikatürcü Nuri Kurtcebe *Kuvayı Milliye*'yi çizgi roman yapmış. Büyük emek verdiği açık. Ama Nâzım'ın olaya bakışından çok uzaklarda...

2 Ağustos

Aslıhan Dinç'le konuşalı dokuz gün oldu. Tükenen deneme kitaplarımın yeniden basılmayacaklarını, serbest kaldıklarını bildiren yazıyı hâlâ göndermedi.

Yunus Emre'yi hemen baskıya vereceklerini söylemişti. *Karacaoğlan* ile *Tevfik Fikret*'e stoktan bakacaktı. Günler geçiyor, tam bir sessizlik. Yarım saatte yapılabilecek işler dokuz günde yapılamıyor.

Yapı Kredi Yayınları dışardan göründüğü gibi değil...

Özalp Birol la konuşmak istemiyorum. Beni oraya Enis Batur götürdü, sorunlarımı da onun çözmesi gerekir.

Özalp banka adına işlerin başındaki kişi. Uzun yıllar Altınyurt'ta voleybol oynamış, çok sevdiğim, dürüst, saygılı bir insan. Telefon etsem beni coşkuyla karşılayacağını biliyorum.

İyi de ne diyeceğim?

"Enis mektuplarıma yanıt vermiyor, telefonlarıma çıkmıyor!.." gibi bir sözle mi başlayacağım?

İnsanlar işlerini neden doğru dürüst yapmazlar!

Neyse, birkaç gün daha bekleyelim bakalım.

Aslıhan Dinç'ten belki bir ses çıkar...

Kenan'ı iki üç gündür gördüğüm yok. Ben Bibap's'a bağlı yatarken uğrayıp gidiyormuş.

Karşımızdaki Üçgen İnşaat'ın bahçıvanıyla anlaşmış; Hüseyin Beyle ikisi bahçeyi temizliyorlar.

Mahzun yanlarında bütün yakışıklılığıyla dolaşıyor.

Dün bilgisayarda *Tribünden Palavra Anılar* için taslak hazırladım. Küçük bir kitap olacak.

12 pt dizdireceğim. Yazı alanının eni 9 cm.

İyi dağıtılırsa futbol izleyicilerine ulaşabilir diye düşünüyorum.

Sabah Arif Damar telefon etti. Küçük İskender'le öğleden sonra bana geleceklermiş.

"Belki Nihat Ziyalan'ı da getiririz," dedi.

Ama gelmediler.

Gene Arif'ten bir telefon.

Buluşamamışlar.

12 Ağustos

Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi ilk dağıtımda beş yüz tane gitmiş. Yeniden baskıya girebileceğimizi, düzelti işini hızlandırmamı yinelediler. Bugün bilgisayarda çalışmayıp yalnız onunla uğraşacağım.

Tribünden Palavra Anılar bitmek üzereydi. Bir iki gün geri kalacak.

Turgay'a yirmi yaşın altında, şiire meraklı, eleştirmen olmak isteyen dört genç aradığımı söyledim. Giderayak onlarla birlikte çalışmak, dil beğenisi edinmelerini sağlamak istiyorum. Bir de şiire bakmayı öğreteceğim. Öznel eleştiri gücü dediğim şeyi...

Eleştiri yöntemlerini öğrenmek kolay. Ondan ötesi güç.

"Bulamazsınız," diyor Turgay, "bulduklarınız da dili biraz öğrenince gidip reklam yazarı olurlar."

Ya bulursam!..

Dört genç pırıl pırıl deneme yazarı... Şiiri koklayabilen...

Turgay Fişekçi, Saime Göksu ile Edward Timms'in İngilizce yayımladıkları *Romantic Communist* adlı kitabın önsözünü çevirtmiş, "Adam Sanat"ta yayımlayacak.

Yevtuçenko'nun yazdığı önsöz...

Nâzım'a romantik demişler.

Romantik olmadan nasıl yaşanır bu çirkef dünyada!..

14 Ağustos

Sevgili Can Yücel'in ölümü üstüne birçok televizyonda programlar yapıldı, görüntüleri yayımlandı.

NTV'den görüş almak için bana da gelmek istediler. Böyle bir çalışmanın sağlığıma zarar vereceğini söyleyerek kabul etmedim.

Gerçi televizyonlara çıkmamamın temel nedeni artık geçerli değil. Hep evdeyim. Tanımadığım kimselerin beni tanıması diye bir sorunum yok.

Gene de hoşlanmıyorum bu işten... Birileri gelecek, şöyle dur, böyle bak diyecekler... Ellerinde kameraları...

Ben fotoğraf çektirmeyi de sevmem... Çeksinler ama poz verdirmeden...

Adam bana,

"Gülümseyin!" diyor...

Başka?..

Can Yücel yakın çevresinde de, sanat dünyasında da çok sevilen bir insandı. Ölümü doğal olarak büyük bir üzüntü yarattı.

"Hürriyet"ten arayan kıza şöyle dedim:

"Gittiği yerde Nâzım, Oktay, Necatigil, Eloğlu, Uyar, Cansever, Cemal Süreya var. Orası çok daha şenlikli. Ben de aldım biletimi, yakında gideceğim."

Şaşırdı kız.

"Ürperdim! Böyle mi düşünüyorsunuz?" dedi.

Benim daha önce bir kez ölüp dirildiğimi, bir kez de kıyısından geçtiğimi nerden bilecek!

Panoya el basmak için geçenlerde Ahmet Oktay uğramış İnci Asena'ya, o bile bilmiyormuş hasta olduğumu...

Neyse, "Cumhuriyet"ten arayan kıza da şöyle dedim:

"Sevgili Can Yücel... En güzel şiirim yaşamım derdi. En güzel şiirine son noktayı koydu.

"Şairler ölmez! Şairlerin arkada bıraktıkları ölür!

"Başı sağ olsun!"

Düzelti servisinin bu son tümceyi düzeltip, "Başınız sağ olsun!" yapacağını sanıyorum. Bakalım.

15 Ağustos

İnanılmaz şey! Düzeltmediler...

Birkaç yazımı borçlu olduğum düzelti servisimiz ya çok inceldi, ya da dikkatsizleşti.

Evet, başın sağ olsun, Sevgili Can Yücel! Çok ölü bıraktın arkanda...

1 Ekim

Galatasaray'ın on kişi kaldığı halde Chelsea'yi perişan eden oyunu övgülerle karşılanıyor. Sayılmayan golü İngiliz televizyoncuları bilgisayarla saptayıp göstermişler.

Taffarel'in kırmızı kart görmesine neden olan hatasını Türk gazetecileri çok abarttılar. Bu ünlü kaleci son maçlardaki hatalarıyla takımına bayağı zararlı oldu.

Ama bu iş böyle. Orta sahadaki hata hatadır, kimseyi yıkmaz; forvet boş kaleye golü atamaz, ah vah denir; kalecinin hatası ise gol olur, unutulmaz...

Hertha Berlin 2-2, Milan 1-2, Chelsea 0-1, sonuçlar kötü, ama Galatasaray üç maçta da üstün oynadı.

Taffarel onsekiz üstünden atılan şutları çelebilse, ya da takımı on kişi bırakmasa üç maçı da kazanırlardı.

Fatih Terim bile ne diyeceğini bilemeyip,

"Bu kalecinin geçen yıl bize getirdiği başarıları unutmayalım," gibi bir söz etti.

Taffarel'in yerine giren Mehmet iyi oynadı, bir iki kurtarış da yaptı, ama güven vermiyor. Kendine inanan bir havası yok. Acemi çocuklar gibi...

Galatasaraylı oyuncular önlerindeki üç maçı kazanacaklarını düşünüyorlar...

Hakan biraz oynatılabilse...

Cevat Çapan

GENE O DAĞ YOLLARINDA

Yıllar sonra Alplerden inerken,
bir dağ yolu mu bu diye kendine sorarsan
daha bin bir soru varken zihnini kurcalayan,
elinde bir dağlalesiyle seni karşılayan
şu küçük kızı alnından öp
ve dinlen biraz.
Yıllar önce, uzaklarda,
doruklarına tırmandığın,
rüzgârlarını ezberlediğin
başka dağları düşün.
O bildik dağların koyaklarında biriken,
sonra eriyip boz bulanık ırmaklara karışan
karlarıyla ak git sen de
uzaklara, dağların ardına,
kavruk çöllere.
Uçak gürültülerinin, kum fırtınalarının içinden,
düşlerinde o küçük kız,
bir dağlalesi elinde.

MEMET FUAT'IN ARDINDAN

Sevgi Özdamar

Berlin, Ocak 2003

Sevgili Cevat, Sevgili Turgay,

Nasılsınız sevgili arkadaşlarım? Berlin'de masada oturuyorum. Memet Fuat'çığımın genç ve yaşlı sesleri kulaklarımda. Son ihtiyarımdı. Otuz beş yıl onu sevdim, kendim ölene kadar da severim artık. Hep ihtiyarları sevdim, onun için de çok sık öksüz kaldım. Can Yücel, Ece Ayhan, Memet Fuat. Can Yücel öldü, arkasından deprem oldu, güneş tutuldu. Ece Ayhan yaşarken deprem yapardı. Memet Fuat'çığım ölünce de Berlin'de kar yağdı. Şu günlerde her kar yağışında Memet Fuat'ı düşünmeden kara bakmak olmuyor.

Yıllardan 1970 miydi neydi. De Yayınevi'ne bir gün uğramıştım. O sıra bir aşk yüzünden canım yanıyordu. "Geçer mi Memet Fuat, aşk acısı" diye sordum. "Elmalar, armutlar çürüyor da, aşklar mı çürümez, Sevgi" dedi. Bir de "Sen de bütün kadınların yaptığı hataya düştün, erkeğe çok önem verdin" dedi. Böyle derken Piraye Hanım'ı mı kasdetmişti acaba? Arada bir bıyık altından gülerek bana iltifat da ederdi: "Cağaloğlu yokuşunu tırmanan en cesur kız sensin" ya da "yaşayan en iyi kantocu sensin."

1975'de Berlin'e Brecht'in talebesi Benno Besson ile çalışmaya gideceğimi kendisine söylediğimde, "Yap" demişti. "Tiyatro çılgını olmaya devam et". Berlin'den ona tiyatroda yaptığım çalışmaların fotokopilerini yollardım: provaların desenleri, program kitapçıkları, afişler vesaire, otoportreler, Berlin'in karlı geceleri üzerine birkaç şiir. Onları biriktirirmiş. Zarfları açarken de sevinirmiş. Niye Memet Fuat'a posta yoluyla misafir olmayı seçmiştim? Belki Memet Fuat'ı evinde ziyaret etmeye cesaret edemezdik, onun için. Can Yücel'in kapısı daha kolay çalınırdı. Çat kapı. Memet Fuat'ın kapısı pat diye çalınmazdı. Annesi Piraye Hanım rahatsız edilmezdi. Gazetecilerden, şundan bundan Piraye Hanım'ı korurdu Memet Fuat.

1975'den 1992 yılına dek Memet Fuat'ı görmedim. Sadece posta yoluyla onun kapısını çaldım. 1992'de ilk romanım *Hayat bir Kervansaray*'ı Varlık Yayınları Türkçe yayınlamak istediğinde, çevirinin iyi olup olmadığına kendim bir türlü karar veremedim. Memet Fuat'a ilk kez telefon açtım, o okusun çeviriyi ve iyi olup olmadığına o karar versin diye. Okudu, "Çok güzel, bırak yapsın çevirmen" dedi "sen de gelir sonra düzeltmeleri yaparsın."

Böylece üstümden büyük bir yükü kaldırmıştı. İstanbul'a geldim, Memet Fuat'ı Adam Yayınları'nda tam onyedi yıl aradan sonra yeniden gördüm. Sanı-

rım 1993 yazıydı. çeviriyi düzeltirken sorularım olduğunda, Altunizade'deki evine istediğim zaman gelmeme müsaade etti. Yazdı. Beş altı kez bahçesinde oturup, çay içip çevirideki bazı kelimelerle uğraştık. Annesi Piraye Hanım da bahçede hep bizle oturdu.

Çok yaşlanmıştı, "allak bullak olduk" yerine sadece "allak olduk" dedi bir gün. Güldük. Bir seferinde Piraye Hanım bana ilk kocasından, yani Memet Fuat'ın babasından bahsetti. Memet Fuat bana "Bak, Nâzım Hikmet'i hatırlamıyor" dedi ve annesine "Anne, senin aslan gibi bir kocan daha vardı ya, onu hatırlamıyor musun. Adı Nâzım'dı." Piraye Hanım da "Var mıydı?" diye sordu ve hatırlamaya çalıştı ama hatırlamadı.

Memet Fuat, *Hayat Bir Kervansaray*'ın çok beğenileceğini düşünüyordu. "Füruzan'ın ilk kitapları çıktığında yer yerinden oynadı ya, öyle bir tepki yapacak kitabın diye bekliyordum. Acaba niye olmadı" demişti. O yaz en son evine gittiğimde çok canı sıkılıyordu, berbat bir haldeydi. Sivas'ta otuz üç insan katledilmişti. Arkadaşları gitmişti. Evinde telefon çalıp duruyordu.

Sonra ben Almanya'ya döndüm. 1993'ten Memet Fuat ölene dek çok sık telefonlaştık. Her telefonda "Neredesin şu anda, Paris'te misin, Berlin'de misin, New York'ta mı?" diye sorardı. "Chicago'dayım, Susan Sontag'ı göreceğim. Sever misin, sana imzalı bir kitabını yollayayım mı?" "Yolla." Kitabı imzalatırken Susan Sontag sormuştu "Memet nasıl yazılır?" diye.

"Memet Fuat'çığım, İspanya'dayım, Juan Goytisolo'yu göreceğim. Sana bir kitap imzalasın mı?" "Ne olur, imzalasın." Juan Goytisolo, "Memet Fuat'a sevgiyle" diye, bana da "Emine Sevgi'ye arkadaşlıkla" diye iki kitabını imzaladı. Memet Fuat'a telefonda anlattım. "Bak şu Juan Goytisolo'ya, bana sevgiyle, sana arkadaşlıkla" diye eğlendi. Sonra anlattı. Juan Goytisolo İstanbul'a gelir ama yazar-çizer takımıyla gezmezmiş. Kitaplarını çıkartan yayınevine Türk pehlivan arkadaşlarıyla gider, onlarla otururmuş.

İmzalı kitaplara çocuk gibi seviniyordu. En son John Berger'e ve Doris Lessing'e birer kitaplarını imzalatıp yollamıştım. "Kitaplar geldi mi, Memet Fuat?" "Doris geldi." Gene bir kez Paris'ten onu telefonla aradığımda, "Nerdesin karakız?" "Paris'teyim, tiyatro yapıyorum. Sen de gelsene Paris'e." "BEN YALNIZ ODAMDA SEYAHAT EDERİM."

Hangi ülkeye gitsem, sokak telefonlarından onu ararım. Telefonda uzun uzun laflardık. Ben paraları makinaya attıkça "Ver o çapkına paraları, ver" derdi "yedir, yedir paraları o çapkına."

Memet Fuat dört gün komada kaldıktan sonra ve kan temizleyen makinaya her gün bağlanarak yaşamaya başladığında "Makinalaşma çağına girdin" dedim, güldü. "Dört gün öldüm" dedi, "beni gene geri getirdiler. Öbür dünyaya gittim geldim, sadece koyu bir karanlık vardı, başka birşey yoktu. Bir bıraksalar beni, öleyim rahat rahat. Oh şöyle güzel bir öleyim" dedi. "Ölmek mi istiyorsun?" "Evet, çok tatsız hayat. Karım gitti, annem gitti, arkadaşlar yok, gelen giden yok, uğrayan yok, matraklık yok, şakalar yok. Yaşasan ne olur, yaşmasan ne olur." Sonra ama, yani Memet Fuat makinayla yaşamaya başladıktan sonra bir yığın kitap yazdı bitirdi ya, telefon edince: "Durmadan yazıyorum. Saat beşte kalkıyorum, oturuyorum, yazıyorum. Yaz babam yaz. Sadece öğleden sonra makinaya bağlandığım için iki saat yazamıyorum. Yoksa hep

yazıyorum." Kitapları harıl harıl yazarken "Artık ölmek istiyorum, bıraksınlar beni, güzel bir öleyim" demedi bir daha. Telefon sohbetlerimizi hep "Bu akşam ne yemek var?" diye sorarak bitirirdim. Hep pilav olurdu, arada bir de muhallebi. "Pilav var, bir de muhallebi." "Muhallebi çocuğusunuz bakıyorum" derdim, "Tabii, biz muhallebi çocuğuyuz."

Son telefonlarda, oturduğu yerden pencereden gördüğü şeyleri anlattı. "Çocuklar görsen, nasıl oynuyor bir köpekle. Benim de bir köpeğim vardı. Adı Mahzun'du. Yağmuru çok severdi." "Gelecek yazacağım oyunda, senin yağmurseven Mahzun'unu da oyuna sokacağım Memet Fuat'çığım." "Yaz onu da, oynasın bizim Mahzun. O öyle güzel oynar ki."

2002 Kasım ayında artık yazamıyordu. Sesi iyice düşmüştü. Pencereden, gaz tüplerini evlere dağıtan adamı gördüğünü anlattı. Sonra "Artık konuşamayacağım, çok yoruluyorum Sevgi" dedi.

Artık telefon etmeye cesaret edemedim. Ya ölmüşse, ya ona yardımcı olan emektar, "Memet Bey vefat ettiler efendim" derse diye. Ölümünden iki hafta kadar evvel Memet Fuat'ı rüyamda gördüm. Bana rüyamda "Seni ne kadar sevdiğimi bir bilsen" diye bir mektup yazmış. "Eyvah öldü, onun için rüyamda benimle vedalaşıyor" diye endişelenip, biliyorsun Cevat, seni aradım. Turgay'ı da aramıştım, bulamamıştım. Cevat, sen de bana Memet Fuat'ın yaşadığını söyledin. Sonra telefon pat diye kesildi. Haberinden cesaret alıp, birkaç gün sonra Memet Fuat'ı telefonla aradım. "Memet Fuat'çığım, seni rüyamda gördüm. Bana mektup yazmıştın. "Seni ne kadar sevdiğimi bir bilsen" diyordun mektubunda." Memet Fuat'ın sesi kuvvetini yitirmişti ama, gene matrak bir tonla "Öyle mi yapmışım, bak ben neler de yaparmışım. Ne güzel şeyler yaparmışım. Yaparım ben. OH AFERİN BANA, ÇOK GÜZEL YAPMISIM" dedi. "Yanında birileri var mı, Memet Fuat'çığım." "Var, var, hep gelen giden var. Üzülme, üzülme sen, sakın üzülme." dedi bana acıyarak. "Seni gene ararım. Arayabilir miyim?" "Ararsın." "Bir de şu yorgunluğun geçse." "Allahaısmarladık" dedim. "Güle güle Sevgi, güle güle." Birkaç gün sonra da öldü o.

Cevat, Turgay,

Mektubumun sonuna gelince ağlamaya başladım. Bırakın beni ağlayayım, Memet Fuat'çığım için. Onun matraklık seven sesini özlüyorum. On yıl telefonlaştık, kulaklarımız misafir geldi gitti, kulaklar da özler. "Hayatındaki tek kadın, tek kadın sesi benim" derdim, gülerdi. "Saçların hâlâ siyah mı?"

Sevgili Cevat, sevgili Turgay,

Size bu mektubu yazdım. Belki, Memet Fuat'ın bazı cümleleri sizin de çok hoşunuza gitsin, size de hatıra kalsın diye: "BEN SADECE ODAMDA SEYAHATE GİDERİM."

İkinizi de sevgiyle kucaklarım, Cevat, Turgay.

Sevgi Özdamar

Sait Maden

SENİNLE

1.
Senin çizdiğin ağaç
ortasına bahçenin,
benim çizdiğim güneş...

Güneşten az yukarı
çizdiğin bulut senin,
benim çizdiğim yağmur...

Ve işte birdenbire
yaprak içinde ağaç,
çayır çimen ortalık...

Ve kıpkızıl bir elma
dalların birinde, aç
ağızları bekleyen...

Çizdiğin yürek senin
elmanın üzerine,
benim çizdiğim ağız...

Birleşen iki yürek
tek bir elmada yine:
senin ve benim ağzım!...

2.
Göğsünün altında çarpan o yürek
yürek değil benim ağzım; ve yalnız
seni ta içinden ısırmak, öpmek
için, oraya konulmuş aç ağız.

O yürek derin bir akarsu, benim
kanımı bu limandan o limana
geçiren yol; benim ışıktan tenim,
yüzümü her yöne yansıtan ayna;

ya da kökleriyle seni çepçevre
kuşatan bir ağaç; seni, dünyayı,
yalnız seni dinlemeyi, duymayı

isteyen ve başka bütün seslere
kapalı bir kulak; senin yüreğin
ve benim yüreğim, sonsuza değin.

3.
Uyku sana benziyor bugün,
uzanmış yanına en pembe
çıplaklığıyla, sere serpe.

Gözlerini aralıyor gün,
sessiz yükseliyor tavana
öpücükler serpip dört yana.

Bugün sana benziyor uyku;
göz önünde bütün süsleri:
karın, kalça ve göğüsleri.

Ortalıkta bir derin tutku;
seni gözetliyor bütün ev:
duvar, pencere, ocak, alev...

Uyku bugün sana benziyor,
tutmuş evi baş döndürücü
kokusuyla: yaşamın gücü.

Derken çevremizde sarı mor
kelebekler: yeni bir günde
açan güneş senin göğsünde.

4.
Beni de al, yol uzun, gittiğin yere
ne kâğıt yeter ne bellek, ağzımı da al.
Yol boyunca gördüğün sert dikenlere
benim elim uzansın, sen geride kal.

Yüzünü ayna gibi tut yüzüme, hem
kendini gör dağların, denizlerinde,
hem beni gör: çırçıplak yatıyor ülkem
bırakacağın bütün yol izlerinde.

Beni de al! Bildiğim bütün sesleri
kendi seslerine kat, kendi yüzünü
ara ezgilerimde. Durduğum yeri

senden başka bilen yok; ah beni de al
gideceğin her yola. Yeni bir günü
aç kendine: cıvıltı, renk, ışık, masal...

"THE TERRIBLE TURK": BATI'NIN GÖRDÜĞÜ "TÜRK"

Roni Margulies

Belki de İstanbul'un "düşmesi" ile başladı her şey:

9 Haziran 1453 cumartesi günü, Girit'te Kandiye limanına üç gemi girdi. İki tanesi, İstanbul'da çatışmayı en son bırakan Giritli gemicileri taşıyordu. Şehrin on bir gün önce düşmüş olduğu haberini getirdiler. Bütün adayı korku ve dehşet sardı. Agarathos manastırında bir rahip, "Bundan daha korkunç bir olay bugüne kadar olmadı, bundan sonra da olmayacak," diye yazdı.

İstanbul'dan kaçanlar arasından, Venediklilerin yaşadığı Halki ve Modon kentlerine ulaşanlar da oldu; bu kentlerin valileri derhal Venedik'e mesajlar gönderdiler. Ulaklar Venedik'e 29 Haziran günü ulaştı. Senato alelacele toplandı ve Sekreter, yüzlerinden korku okunan Senatörlere valilerin mektuplarını okudu. Ertesi sabah bir ulak haberi Roma'ya ulaştırmak üzere yola çıktı. 4 Temmuz günü Bologna'da mola vererek, orada bulunan Kardinal Bessarion'a haberi verdi. Dört gün sonra Papa V Nicola'nın huzurundaydı. Bir başka ulak da Aragon Kralı Alfonso'yu ikaz etmek üzere Napoli'ye doğru yol alıyordu.

Çok geçmeden, tüm Batı Hıristiyan dünyası büyük şehrin kâfirlerin elinde olduğunu biliyordu. Batı'da hiç kimse bunu beklemiyordu, kapıldıkları dehşet de o ölçüde büyük oldu.[1]

"Korkunç Türk" ifadesinin yaygınlık kazanmasına daha çok vardı, ama ilk tohumları atılmıştı artık: "Sokaklarda karşılarına çıkan herkesi, erkek, kadın, çocuk demeden katlettiler. Pera'dan Haliç'e doğru inen dik yokuşlardan aşağı kan ırmakları aktı". Bizans'ın en büyük kilisesi olan Kutsal Bilgelik Katedrali'nde, "Dua edenler kıstırıldılar. Yaşlı ve zayıf olanların bir kısmı oracıkta öldürüldü, ama çoğu birbirlerine bağlandı veya zincirlendi. Kadınların örtüleri üzerlerinden çekilip alınarak halat olarak kullanıldı. Güzel kadınlarla gençler ve zengin kıyafetli asillerin birçoğu, kendilerini paylaşamayan zorbalar tarafından neredeyse paramparça edildiler... Yağma gün boyu devam etti."[2] Kâfir düşman, barbar, Avrupa'nın kapılarındaydı artık.

Avrupa, bundan önce de, ezmek için dört Haçlı Seferi düzenlediği İslam'ın varlığından haberdardı elbet. Muhammed'in "sahte" peygamberliği, Müslümanların "kâfir"liği yerleşik imgelerdi. Ayrıca, Türklerin de Avrupa'ya ilk adım atışı değildi bu. İstanbul'un kenarından geçip Balkanlar'ın bazı bölümlerini istila etmişler, Hıristiyan toplumlara karşı savaşmış ve zaferler kazanmış-

lardı. Ama İstanbul'un fethi farklı bir anlam taşıyordu. O güne dek uzak ve belirsiz bir tehdit olan Müslümanlık artık Fatih Sultan Mehmet'te vücut buluyor, somutlaşıyordu. Ve Fatih uzakta değil, dünyanın en önemli Hıristiyan kentinde oturuyordu. Askerleri Avrupa'nın kenar mahallelerini değil, Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentini yağmalıyor, Jüstinyen'in Ayasofya Kilisesi'nde cirit atıyor, antik Yunan kültürünün mirasçılarını köleleştiriyordu.

Rönesans hümanistlerinin Türkler ile Roma İmparatorluğu'nu yıkan barbarlar arasında hemen bir paralellik kurmaları zor olmadı. Din ve devlet adamları, hatipler ve vaizler 1453'ü izleyen yıllarda defalarca yeni Haçlı Seferleri örgütlenmesi çağrısında bulundular. Haçlı Seferi çağrıları, bir yandan, İslam hakkında Ortaçağ boyunca geliştirilmiş olan görüşü yineliyor, pekiştiriyor ve özel olarak Türklere uyguluyor, bir yandan da, Osmanlı Sultanı, askerleri ve tebaası için Osmanlı topraklarının 'dar-ül İslam', dünyanın geri kalanının ise 'dar-ül harp' olduğunu Hıristiyan Avrupa'ya hatırlatıyordu. Geçmiş yüzyılların barbarları gibi, Türkler de İtalya'yı ve Hıristiyan uygarlığının tümünü tehdit ediyordu.

İstanbul'un fethi sırasında ve sonrasında Batı'ya kaçanların çokluğu bu tehdidin sürekli olarak gündemde kalmasını sağladı. 1453'te yakalandıktan sonra kaçan Mihalis Apostolis, 1460'ların sonlarında III Frederick'e şöyle yalvarır: "Durdurun onu [Türk'ü demek istiyor], şiddetine son verin ve bıçağıyla mızrağını engelleyin... Hiç durmadan günah işleyen bu acımasız cellattan ve düşmandan kurtarın bizi". 'Batı'daki Yunanlıların en saygını' olarak bilinen Kardinal Bessarion, 1471'de Orationes'i yayınlar. Paris'teki ilk matbaanın yayınladığı beşinci kitap olan bu eserde, Bessarion İtalya prenslerini ve tüm Hıristiyanları ikaz eder: Türklerin imparatorluğu istila üzerine kurulmuştur, savaş ile yaşar ve tüm ülkelerin barışını tehdit etmektedir. "Türkler," diye anlatır Bessarion, "Yabanidirler. Değerli olan her şeyi kirletirler, insanlıkdışı barbarlar, vahşi hayvanların en vahşileridirler, en iğrenç ve bayağı suçları işlerler". Şehrin fethinden sekiz yıl önce İstanbul'da doğan ve daha sonra Lorenzo de Medici'nin kütüphanesinin yöneticisi olan Janus Lascaris, 1508'de yayımlanan *Informatione ad impresa contro a Turchi* adlı kitabında, Hıristiyan devlet büyüklerine aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara koyup "Türklere ve tüm günahkâr kâfirlere" karşı birlikte savaşma çağrısında bulunur ve yeni bir Haçlı Seferinin öncesinde İstanbul'a gönderilecek ajanların, halka "üzerinde Yunanca 'özgürlük' kelimesinin yazılı olduğu kılıçlar dahil" silah dağıtmasını önerir.[3] (Türk baskısına karşı ayaklanan özgürlük aşığı Yunanlı imajı, bunu izleyen yüzyıllarda da güçlü bir simge olmayı sürdürür ve Lord Byron'un ölümü ile şahikasına ulaşır).

Dar-ül Harp

"Kâfir Türk" karşısında duyulan korku ve nefret, devlet ve din adamlarıyla yazarlara özgü değildi. İstanbul'un fethinden 20 yıl sonra, Atina'nın hemen kuzeyinde Venediklilere ait Negropont'un Osmanlıların eline geçmesiyle, "Bir kez daha, Batı'nın her yanında katedrallerle kiliselerin çan kulelerinden ve minberlerinden alarm verilmeye başlandı. Köy köy gezen dilenci-vaizler, halkı tövbe etmeye ve Papa'nın kâfirlere karşı başlatacağı savaş için gü-

Dergi kapağı, 1908: Elleri kanlı, zalim Sultan.

nahları ölçüsünde bağışta bulunmaya çağırıyordu".[9] Papa savaşı başlatamadı, ama korku ve nefret duyguları tüm Hıristiyan evlerine bir kez daha taşınmıştı.

İstanbul'un kaybı, Hıristiyan dünyası ve Batı için sarsıcı bir travma olur. Ama bunu başkaları da izleyecektir. Balkan ülkeleri, Kuzey Afrika ve Orta Doğu Osmanlıların egemenliği altına girdikçe, "gerçek" Batı, yani İtalya, İspanya, Papalık, Fransa, İngiltere ve Hollanda, bundan hoşlanmıyordu mutlaka, ama bugün de olduğu gibi, Osmanlıların ele geçirdiği bölgeleri Avrupa'nın kenar mahalleleri olarak düşünüyorlardı büyük ölçüde. Ancak, 1529 ve 1683 yıl-

larındaki iki büyük Viyana kuşatması, barbarların kapıya dayanmış olduklarını ve kapının her an kırılabilme tehlikesini herkese anımsatmıştır kuşkusuz.

Viyana kuşatmalarının her ikisinin de başarısızlıkla sonuçlanması tüm Avrupa'da sevinç ve coşkuyla karşılanır. İkinci Viyana savaşının kahramanı Polonya Kralı III Sobieski, savaşın hemen ardından sekreteri Talenti'yi Roma'ya gönderir. Talenti, savaşta ele geçirilmiş olan ve Hazreti Muhammed'in sancağı olduğu zannedilen bir kumaş parçası taşımaktadır: "Bayrak, Alp Dağları'nın güneyinde, Roma'ya kadar her şehirde sergilendi... Talenti'nin geçtiği her yerde dükkânlar kapanıyor, havai fişek gösterileri düzenleniyor, mutluluk ve şükran gösterileri yapılıyordu".[5]

Viyana'yı alamamış olmakla birlikte, Osmanlılar yine de Balkanlarda milyonlarca Hıristiyan üzerinde egemenlik sürüyor ve başta Avusturya-Macaristan ve Rus İmparatorlukları (ve 19. yüzyıl ilerledikçe yükselen ulusal hareketler) olmak üzere Hıristiyanlarla pek çok savaşa giriyordu. Osmanlı egemenliği, Batılı dindaşlarından yardım dileyen Hıristiyan Osmanlı tebalarının hiç eksik olmamasını sağlarken, savaşlar da Osmanlıların vahşetini, acımasızlığını, barbarlığını anlatan öykülerin Batı bilincinin derinliklerinde yer kazanmasını sağladı.

Hıristiyanları yöneten kâfir

Piskopos Josip Juraj Strossmayer, örneğin, 1870'li yıllarda İngiltere başbakanı Gladstone ile yazışır ve Osmanlıları özellikle renkli bir dille anlatır:

"Türklerin arasında yaşayan Hıristiyanların tüm tarihi üç korkunç kelimeyle yazılmıştır: aptalca bir kibir ve tembellik; arsız ve çok zaman gayri tabii bir şehvet, ve nihayet bunlara eşlik eden korkunç bir zulüm ve istibdat... Tanrı'nın Müslümanlara verdiği görev şu: Yönetmek ve büyümek, ve ulusların ölümüne yol açmadan önce korkunç zulümlerin kaynağı olan tüm gayri tabii günahlarını keyifle, rahatça yaşamak... Türklerin Slav bölgelerimize gönderdiği Asya tipi bürokrasinin niteliğini kendi deneyimlerimizle biliyoruz. Temiz bir yönetim sistemi için gerekli çalışkanlık ve dürüstlüğün zerresinden bile mahrumlar. Öylesine tamahkâr ve zalimler ki, olsa olsa, bir ülkeyi imha eden ve ardında harabelerle hastalıktan başka bir şey bırakmayan bir çekirge sürüsüne benzetilebilirler... Türk ırkı herhangi bir şey yaratmaktan tamamen aciz ve sadece yıkma yeteneğine sahiptir".[6]

Piskopos'u uzunca alıntıladım, çünkü dönemin önde gelen emperyalist ülkesinden pratik destek isterken, Gladstone'un da paylaşıyor olduğunu çok iyi bildiği "Türk" imajının tüm unsurlarını son derece usta bir şekilde kullanıyor.

Birincisi, kana susamış, acımasız zulüm: yani, Strossmayer'in sözleriyle, "korkunç zulüm", "istibdat" ve "tamahkârlık", "imha etme" ve "harabeye çevirme". İkincisi, tembellik ve yaratmaktan aciz olma: "çalışkanlığın zerresinden bile mahrum olma". Üçüncüsü, devlet işlerinde fesat, rüşvet ve yolsuzluk: "Asya tipi bürokrasi", "dürüstlükten mahrumluk". (*Encyclopaedia Britannica*, 1888 baskısında şöyle der: "Tüm bu devlet görevlileri adli ve idari işlevleri kendi ellerinde tutarlar ve genel olarak, adalet işlerinde tümüyle fesat ve rüşvete dayanırlar, halkı ezerler, kamu gelirlerini zimmetlerine geçirirler, ço-

ğu zaman kısa ve sallantılı olan görevlerini kişisel servetlerini büyütmek amacıyla kullanırlar".) Dördüncü olarak da, cinsel aşırılık ve ahlâksızlık: "arsız ve çok zaman gayri tabii bir şehvet", "tüm gayri tabii günahlar". (*The Lustful Turk* (Şehvet Düşkünü Türk) adlı, 1828'de yayınlanan[7] ve "çok satan pornografik bir roman", Andrew Wheatcroft'un sözleriyle "tüm 19. yüzyıl boyunca popülerliğini sürdürdü". Strossmayer'in yazıştığı Gladstone, ünlü Blackheath konuşmasında, "en ince zulüm yöntemleri"nin yanı sıra, "şehvet selleri"nden de söz eder).

Strossmayer ile Gladstone'un görüşleri, kişisel, kendilerine özgü bir ırkçılık değildi. Zalim, tembel, namussuz ve ahlaksız Türk imajı, 19. yüzyıla gelindiğinde Batı kültürünün artık tümüyle yerleşik, yaygın ve sorgusuz kabul gören bir unsuruydu. Hıristiyanlığın İslam'a karşı düşmanlığından kaynaklanan ve yüzyıllar boyunca savaşlarla beslenen bir unsurdu bu. Türkler Avrupa kültürünün üç ana sacayağının üçünün de tersi, karşıtı ve düşmanı idi: Hıristiyanlık karşısında teolojik ve fiziksel bir tehdit oluşturuyorlardı ve İstanbul ile tüm antik Yunanistan'ı işgal ederek Latin ve Helen uygarlıklarını ayakları altına almışlardı.

Helen uygarlığının başına gelenlerin vurgulanmasına gerek yoktu gerçi, ama Yunanlıların Türk mezaliminden kurtulması uğruna can veren ünlü ve popüler şair Lord Byron'ın şiiri, yaşamı ve ölümü bir kez daha vurguladı bunu. Şairin biyografisini yazan Harold Nicolson 1924'te şöyle der: "Childe Harold'un İkinci Kanto'sunun sonundaki uzun ve içten bölüm, Thermopylae, Thrasybulus ve diğerleri hakkında o iyi bilinen dizeler, bir zamanlar özgürlüğün vatanı ve merkezi olan ceset hakkında Giaour'un açılış bölümünde ses

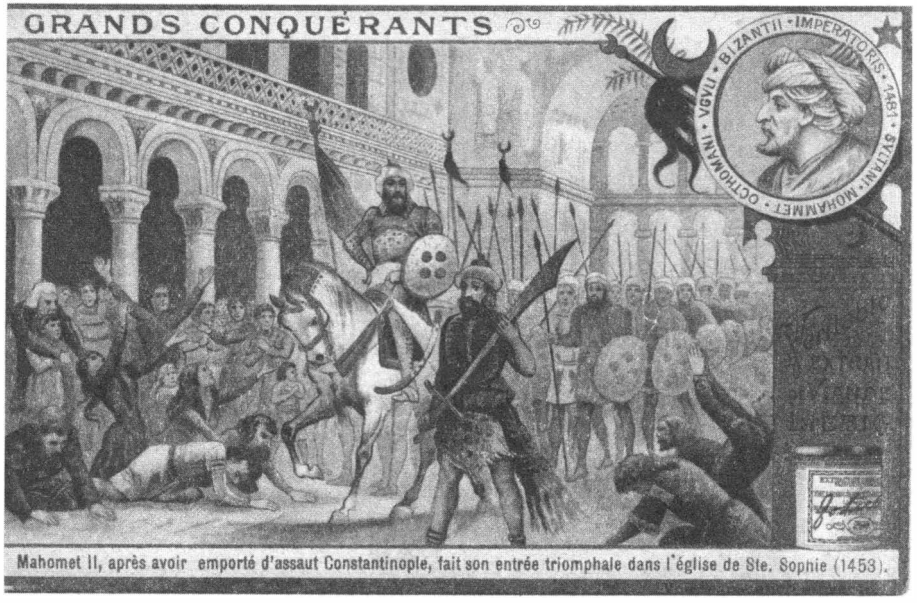

Bir gıda ürününün kutusundan çıkan resimli kart, 1900'lerin başı: Fatih Ayasofya Kilisesine giriyor.

bulan ve sık sık alıntılanan ağıtlar, 1820'ye gelindiğinde, Avrupa'da Yunanistan sorunu hakkında kamuoyu oluşması doğrultusunda Yunan aydınlarının ve Fener sakinlerinin çabalarından çok daha fazlasını başarmıştı... Byron'un öttürdüğü özgürlük borusu İngiltere'de ve Fransa'da, Almanya'da ve Rusya'da yankılandı; Jena'da, Göttingen'de ve Zürich'te duyuldu; Avrupa'daki Yunan dostu hareketin edebi yankısı oldu".[8]

Seyyahlar

Aslen Yunanistan, İstanbul ve Kutsal Topraklar'ı ziyaret eden Batılı seyyahların 19. yüzyılın ikinci yarısında çoğalması ve böylece Batı'nın Osmanlılarla doğrudan temasının artmasıyla birlikte, yerleşik Türk imajı gelişti ve pekişti. Seyyah sayısının artmasıyla, Türkleri de konu edinen anı ve gezi kitaplarının, kahramanları veya ikincil kişileri Türk olan edebiyat eserlerinin, oryantalist resimlerin ve 1850'lerden itibaren fotoğrafların sayısı da artmaya başladı.

Batılıların gördüğü ilk Türk fotoğrafları, ilk 'savaş fotoğrafçısı' Roger Fenton'ın 1854-55 Kırım savaşında çektiği fotoğraflar olmalıdır. Kırım'da Osmanlılar ilk kez İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlarla omuz omuza savaşmış, Batılı subay ve askerler Türkleri ilk kez siperden sipere değil, yakından gözlemleme fırsatı bulmuştur. İngiliz subaylarının evlerine yazdıkları mektuplara bakılırsa, bu karşılaşmanın pek de olumlu izlenimler yarattığı söylenemez: "Tüm kirli işleri Türklere yaptırmaya çalışıyoruz, fakat tembel keratalara herhangi bir iş yaptırtmak kolay olmuyor" diye yazar Yüzbaşı Godman.[9] İngiliz güçlerinin komutanı Lord Raglan'ın emir eri Yüzbaşı Nigel Kingscote, Osmanlı komutanı Ömer Paşa'yı beğenir. "Mükemmel bir adam", der, "Genel olarak Türklerden çok farklı..."[10] Fenton'ın fotoğraflarından birinde, bir başıbozuk ile kadın arkadaşı bir duvarın dibine uzanmış dinleniyordur, ikisinin de kıyafeti sefil ve dağınıktır, kadının önü açıktır ve göğüsleri görünüyordur ("Türkler yabani görünümlü adamlar" diye yazar Albay Ewart).

Osmanlı topraklarına ulaşan seyyahlar, doğal olarak, beraberlerinde Türkler hakkında önceden oluşturdukları görüş ve beklentilerle gelirler. Bir kısmı Türklerin konukseverliği ve arkadaş canlısı olmaları karşısında olumlu bir şaşkınlığa kapılır, bir kısmı İstanbul'un sefaleti ve yoksulluğu karşısında hayal kırıklığına uğrar, ama büyük çoğunluğu kafalarındaki imajın teyid olduğunu görür. Artık Asya'dadırlar ve "Asya" onlar için coğrafi bir alan olduğu kadar, kültürel bir kavramdır. Ne göreceklerini önceden biliyorlardır adeta, ve o gözle bakınca, beklediklerini görürler.

Orta Doğu'yu defalarca ziyaret eden İngiliz seyyahlarının en ünlülerinden Gertrude Bell, 1907 Mayıs'ında İzmir'den Anadolu'nun içlerine doğru yola çıkmak üzereyken üvey annesine şöyle yazar:

"... Eskiden Yunanistan olan, hayat dolu, denizin nefesiyle ve faal, girişken bir ırkın anısıyla dolu olan bu parlak ve değişken sahilden ayrılıyorum, ve attığım her adımla Asya'yı, Asya'nın gerçek yüreğini hissediyorum... Düşünce dünyası az ilerdeki karasaban izlerinden öteye gitmeyen ve büyük ovalarla kıraç tepeler üzerinde hiçbir iz bırakmayan bir ırkın boyun eğdiremediği, monoton, renksiz, cansız bir toprak - böyledir işte orta Asya. Ve bu ülke orta Asya'nın gerçek bir parçası..."[11]

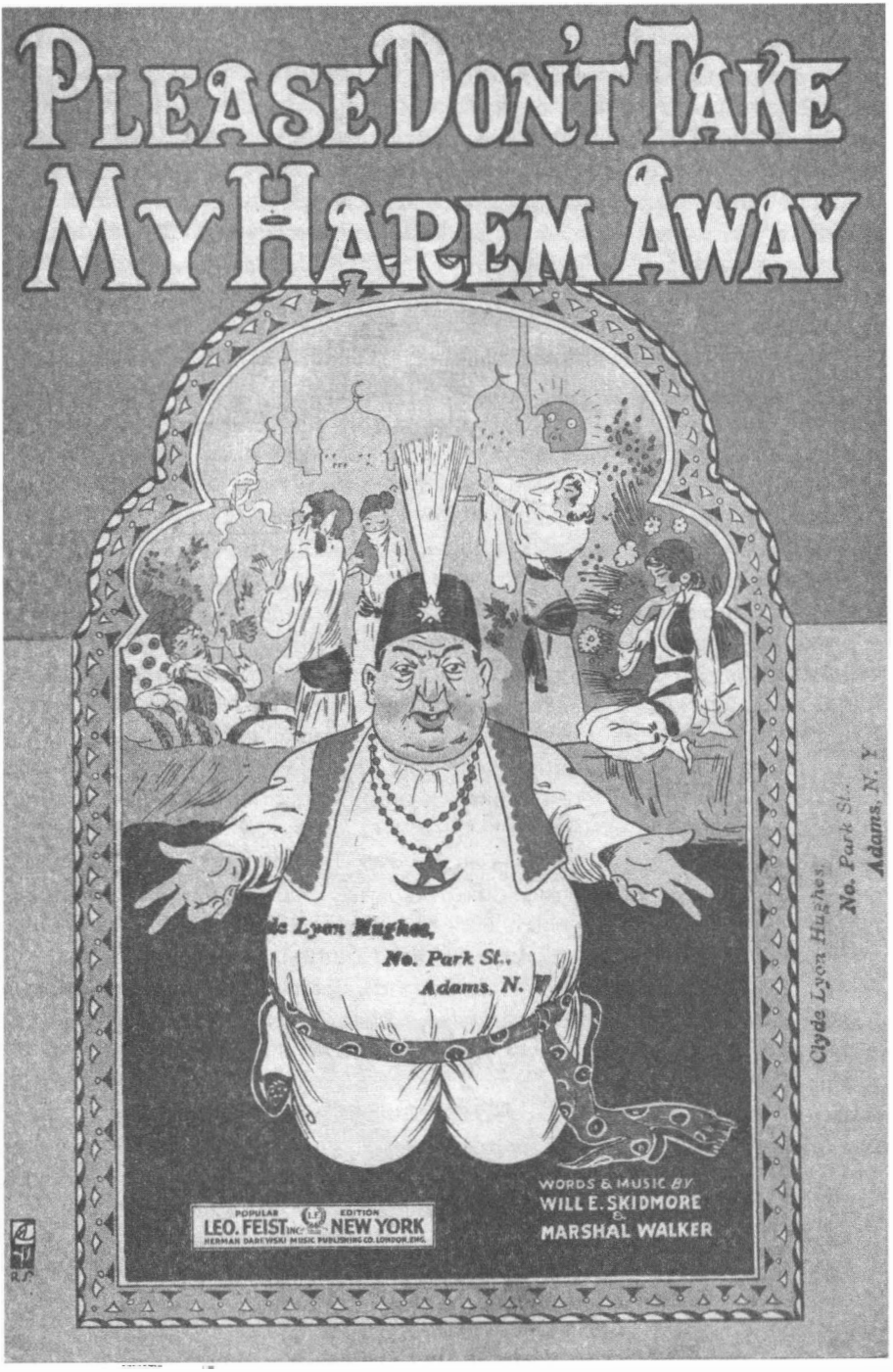

Nota ve şarkı sözü, 1920'ler: "Lütfen haremimi elimden almayın".

Dil

Seyyahlar, diplomatlar ve akrabaları (örneğin, İstanbul'da İngiltere başkonsolosluğunda görev yapan babası "yabancıları ve kendi ülkesi dışında hiçbir ülkeyi sevmeyen", ve 1900'lerin başlarında Türkiye'de geçirdiği günler hakkında birkaç kitap yazan Lady Dorina L. Neave), Osmanlı topraklarına vardıklarında sadece hazır bir Türk imajına değil, aynı zamanda Türkleri tanımlayan hazır bir dile de sahiptirler.

"Unspeakable Turk" (adı ağıza alınmaz Türk) sözü olasılıkla ilk kez Thomas Carlyle tarafından 1876'da G. Howard'a yazdığı ve *The Times* gazetesinde de yayımlanan bir mektupta kullanılmış: "Adı ağıza alınmaz Türk derhal bu sorunun [Doğu sorunundan söz ediyor] dışında bırakılmalıdır". "Terrible Turk" (korkunç Türk) sözünün kaynağı ise meçhul. Kesin olan şu ki, 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde, bu ifadelerin her ikisi de yaygın ve doğal olarak kullanılıyor. Öyle ki, 20. yüzyılda bile, bu ifadelere her türlü yazılı kaynakta rastlamak mümkün; üstelik, çok zaman hakaret veya küçümseme amacıyla değil, adeta nesnel, bilimsel bir tanım olarak kullanılıyorlar.

Örneğin, popüler müzik bestecisi Egbert van Alstyne 1909'da yazdığı intermezzo'nun adını "A Terrible Turk" koyuyor. Amerika'da "Ladies Home Journal" dergisinin editörleri Bruce ve Beatrice Blackmar Gould'un 1934'te yazdıkları *The Terrible Turk* adlı oyun aynı yıl Pasadena Playhouse tiyatrosunda sahneleniyor. W. S. Gilbert'in ilk olarak Londra'da 1894'te Lyric Tiyatrosunda sahnelenen *His Excellency* adlı komik operasının kahramanlarından biri, Christina adlı güzel kadını şöyle ikaz eder: "Merak etme, ondan sana bir zarar gelmez. Ama Prens'e dikkat et, onun hakkında 'terrible Turk' deniyor!"

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca, Batı'da "The Terrible Turk" adını kullanan profesyonel güreşçilerin sayısı oldukça kabarık; 1900'lerin hemen başlarında Londra'da ünlenen (ve gerçekten Türk olan) Terrible Turk Ahmet Madralı'nın yanı sıra, bu ismi alan Amerikalılar da var: 'Nouroullah the Terrible Turk' ve 'Youssouf the Terrible Turk'. Günümüzde de, Kanadalı güreşçi Ion William Croitoru, bazen 'Taras Bulba', bazen de 'Orhan Turgedan the Terrible Turk' adıyla mindere çıkıyor. Amerikalı siyah boksör Billy Edwards gençliğinde, siyahlarla beyazların aynı ringe çıkması yasakken, beyazlarla dövüşebilmek için kafasına bir türban geçirip "the Terrible Turk" adını kullanırmış.

Bazen, 'terrible' veya 'unspeakable' sıfatlarına bile gerek duyulmamış. Charles Dickens'ın "The Signal-Man" adlı öyküsünün kahramanının bir köpeği vardır. Adı, Turk. Dickens'ın çağdaşlarından en az biri, Charles Darwin, günümüze kadar yaşayabilseydi, Türklerin hâlâ dünyada bulunuyor olmaları karşısında şaşkınlık duyacaktı kuşkusuz. Yayımlanmış bilimsel eserlerinde sosyal-Darwinci olmamakla birlikte, 1881'de bir dostuna yazdığı mektupta Darwin şöyle der:

"... Kanımca, doğal eleme uygarlığın gelişmesine senin düşündüğünden daha fazla katkıda bulunmuştur ve bulunmaktadır. Hatırlasana, daha birkaç yüzyıl önce Avrupa ulusları Türklerin egemenliği altına düşme tehlikesiyle karşı karşıyaydılar; şimdi ise bunu düşünmek bile ne kadar garip, değil mi! Daha uygar olan Kafkas ırkları, var olma mücadelesinde Türkleri fena halde

yendiler. Çok da ileri olmayan bir tarihte dünyaya bakacak olursak, her tarafta düşük düzeyli ırkların pek çoğunun daha yüksek, uygar ırklar tarafından bertaraf edilmiş olduğunu göreceğiz."[12]

Ne var ki, Türkler bertaraf olmadığı gibi, Batı gözündeki Türk imajı da yaşamını sürdürüyor: şişman, kafasında fesi, ayaklarında ucu kıvrık terlikleri, yabani ve tembel, acımasız ve fesat. ❑

Bu yazı, bir gün, büyüyüp "The Terrible Turk" adlı bir albüm olacak. Batılının bilinçaltındaki Türk imajının gelişmesine katkıda bulunan, günlük eşyaların üzerinde, reklam ve kitap kapaklarında, sigara, tütün ve tütsü kutularındaki Türk görüntülerini konu alan koleksiyonumdan oluşacak albüm. Bu yazıya eşlik eden resimler gibi.

(1) Steven Runciman, *The Fall of Constantinople, 1453*, Cambridge University Press, 1965, s. 160.

(2) Runciman, s. 145-7.

(3) Robert Schwoebel, *The Shadow of the Crescent: the Renaissance Image of the Turk, 1453-1517*, s. 155-63.

(4) Schwoebel, s. 167.

(5) John Stoye, *The Siege of Vienna*, Holt Rinehart and Winston, 1965, s. 267.

(6) Ekim 1, 1876, alıntılayan R.W. Seton-Watson, *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*, Constable and Co., 1911.

(7) *The Lustful Turk*, Wordsworth Editions Limited, 1997.

(8) Harold Nicolson, *Byron - The Last Journey*, Prion, 1999, s. 43-44.

(9) 17 Aralık 1854, alıntılayan Lawrence James, *Crimea, the War with Russia from Contemporary Photographs*, Van Nostrand Reinhold Company, 1981, s. 134.

(10) James, s. 130.

(11) *The Letters of Gertrude Bell*, selected and edited by Lady Bell, Ernest Benn Limited, 1927, s. 148-149.

(12) W. Graham'a mektup. 3 Temmuz 1881, Autobiography of Charles Darwin, Watts and Company, 1929, s. 153-154.

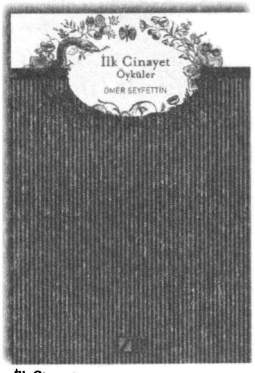

İlk Cinayet
Ömer Seyfettin

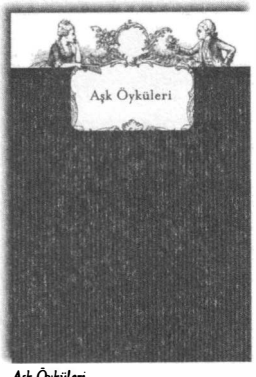

Aşk Öyküleri
Derleyen: Semih Gümüş

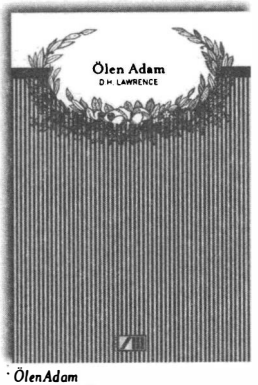

Ölen Adam
D.H. Lawrence

BATI'NIN CİNSEL KIYISI: IRVIN CEMİL SCHICK İLE SÖYLEŞİ

Savaş Kılıç

İstanbul, 1955 doğumlu Irvin Cemil Schick'in Batı'nın Cinsel Kıyısı: Başkalıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekânsallık *başlıklı çalışması, 2002 yılı içerisinde Tarih Vakfı Yurt Yayınları tarafından yayımlandı. İngilizce aslı 1999'da Londra'da çıkmış olan bu çalışmanın Arapça çevirisi de geçtiğimiz Mart ayında Beyrut'ta yayımlandı. Şu anda* Çerkes Güzeli: Bir Şarkiyatçı İmgenin Serüveni *başlıklı kitabını bitirmeye çalışan Schick,* Batı'nın Cinsel Kıyısı'*nı Gamze Sarı ile birlikte çeviren Savaş Kılıç'ın sorularını yanıtladı.*

– Kitabınızdan önce sizinle ilgili bir soru sormama izin verin: Elektrik, kimya ve matematik öğrenimi gördünüz, halen de bu son alanda çalışıyorsunuz. Ama tarih ve sosyoloji üstüne hazırladığınız bu inceleme, pekâlâ sosyal bilimlerde de çok başarılı olabileceğinizi gösteriyor... Niçin toplum bilimlerini değil de, temel bilimleri seçtiniz?

– Bu sorunun cevabı ne yazık ki biraz yüz kızartıcı: Aile baskısı. Çocukluğumda başarının ölçüsü kesinlikle fen dallarında üstünlüğünü ispat etmekti yakın çevremde. Toplumsal bilimlere, tarihe, edebiyata merakım olduğunu keşfetmem üniversite yıllarında oldu ve o yöndeki girişimlerim ailemden hayli muhalefet gördü. Doğrusu ben de "bunca yıl yatırım yaptım eğitimime" diye bırakmaya cesaret edemedim, sonunda uygulamalı matematik doktoru olup çıktım. Bugün pişmanım ama, ne çare... Neyse ki mesleğim sevdiğim işlere de vakit ayırmama izin veriyor.

– Diyebilirim ki, kitabınız üç ana konu çevresinde dolaşıyor: Tarih, mekân algı ve uygulamaları, cinsellik. Geçmişte "öteki"yi tanımlayarak Batılı kimliğinin oluşturulması (ya da kitapta başvurduğumuz anlatımla: inşası) sürecinde, bir "mekân teknolojisi" olarak cinselliğin oynadığı önemli role dikkat çekiyorsunuz... İster istemez şu soru uyanıyor kafamda: Sömürgeci söylem, "cinsel ötekileştirme" olmadan varolabilir miydi?

– Ben olayların tarihteki seyrine bakıp onlara kaçınılmazlık atfetmekten çok çekinirim. Şunu söyleyebilirim ki, "cinsel ötekileştirme" sömürgeci söyleme pek güzel hizmet etmiştir. Ama o olmadan sömürgeci söylem var olamaz mıydı, bilemiyorum. Herhalde olabilirdi. Hattâ "ötekileştirme" dediğimiz eylemin bile bir değişmez olduğunu iddia etmeyeceğim. Çeşitli psikolojik, sosyolojik ve antropolojik araştırmalar, bireylerin çevreleriyle (ve dolayısıyla "ötekileriyle") ilişkilerinde çok farklılıklar olabileceğini göstermiştir. Örneğin, insan-

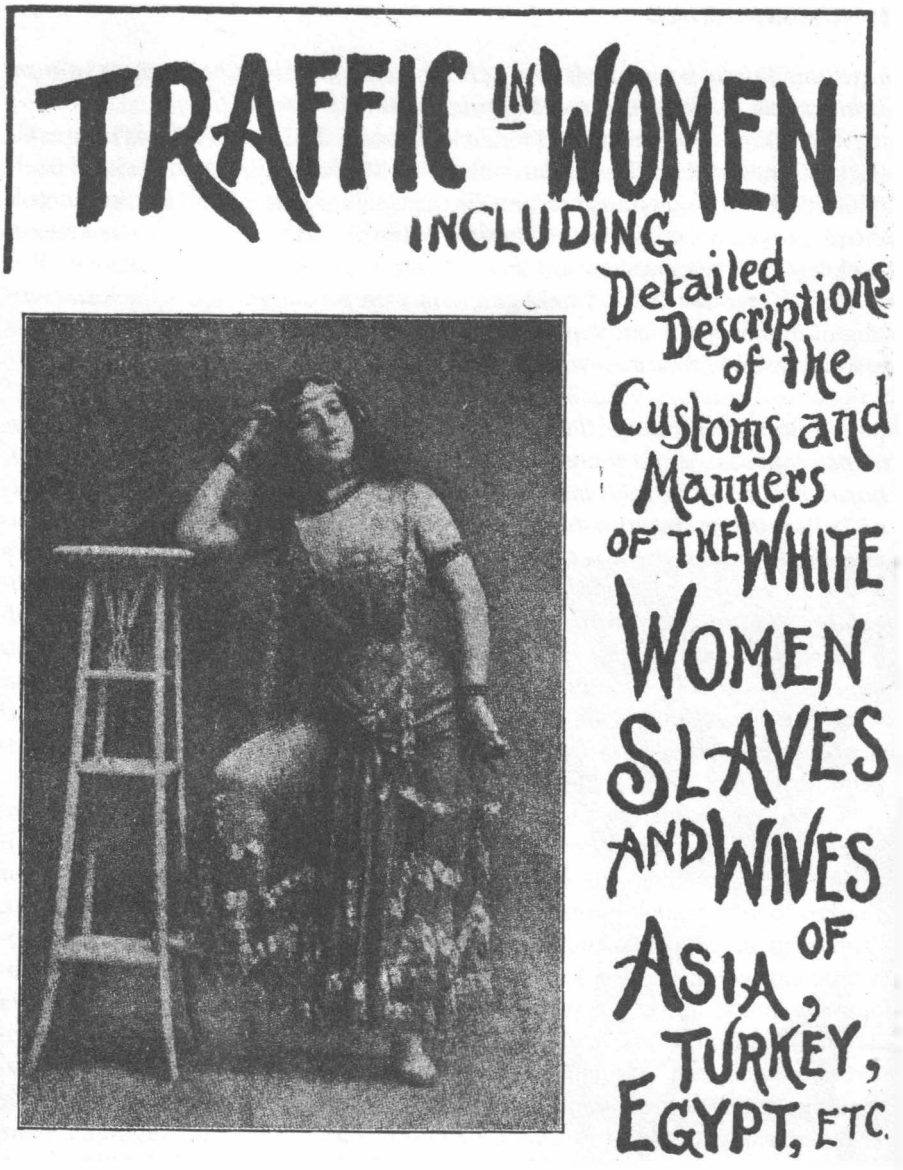

doğa ilişkisine Amerika yerlilerinin bakışıyla Avrupalıların bakışı çok değişiktir. Amerika yerlileri her zaman kendilerini doğanın ayrılmaz parçaları olarak görürlerken, Avrupalılar (en azından Aydınlanma sonrasında) doğaya insanın hükmetmesi gerektiğini, insanla doğanın birbirine zıt güçler olduğunu düşünmüşlerdir. Bu tür farklılıklar, insanların "öteki" insanlara bakış tarzına da genelleştirilebilir.

– Kitabınızın sonunda bu yola öteki kültürlerde de (örneğin bizim ülkemizde Alevi'ler hakkındaki mumsöndü söylentisi) rastlandığını belirtiyorsunuz. Bir tanıdığımdan Alevilerin de aynı uygulamayı Sünnilere atfettiklerini

duydum: Başka hangi söylemler "cinsel ötekileştirme"ye başvuruyor? Cinsel ötekileştirme, kimlik inşasının kaçınılmaz bir aşaması mı?

– Türkiye'de Alevilere ve Dönmelere "norm dışı" cinsel âdetler isnat edildiği gibi, Irak'lı Şiî bir dostumdan onların da Sünnilere türlü nahoş cinsel özellikler atfettiklerini duymuştum ben de. Cinsellik sonuç olarak her insanı çok temel bir şekilde etkileyen ve meşgul eden bir konu elbette, bu bakımdan "ötekileştirme"ye cinselliğin bir kavram dağarcığı sağlamasına şaşmamalı. Bunun her zaman her yerde yapıldığını iddia etmiyorum asla, ama "ötekinin ötekiliğini" tanımlamak için hepimizin zihninde hazır ve nazır olan bir mecaz dizgesidir cinsellik, ona inanıyorum.

– Batı'nın sömürgecilik çağında Doğu hakkında ürettiği cinsellik söylemi pek çok tutarsızlığa sahip olmasına karşın, bizi bile inandırmış görünüyor. Boyalı basında, yaz geldi mi, güçlü (dile getirilmese de aslında "şehvet düşkünü") Türk erkeği imgesine turist kadınlar dolayısıyla yıllardır yer verilir... Bunun tecavüz olaylarına yol açtığı bile ileri sürülür zaman zaman. Özellikle tecavüz olayları geçmişteki korsanlarca kaçırılıp hareme kapatılma, istemediği birinin (ki siz başka verilerin yanı sıra, Rudolf Valentino'nun The Sheik *filminin döneminde olağanüstü tutulmasından hareketle, Batılı düşgücünde bu imgenin belirli bir cazibesi olduğuna işaret ediyorsunuz) cinsel eşi olma "mit"inin bir devamı olabilir mi? Böyle bir koşutluk kurmak mümkün mü? Acaba bu tecavüz olaylarının da anlatıları ortaya çıkıyor mudur? Batı basınına bir şekilde yansıyorlar mı?*

– Turist kadınların "ateşli Türk erkeğine doyamadıkları" basının değişmez motiflerinden gerçekten de. Batılı kadının iffetsizliği, Türk erkeğinin tükenmez cinsel iktidarı gibi kavramlar aslında birkaç iş birden görüyorlar. Bir yandan "ben" ve "öteki" tanımlanıyor bu kavramlar sayesinde, ama dahası var. Çünkü bu kavramlar kaçınılmaz olarak Türkiye'nin kendi kültüründeki toplumsal cinsiyet ilişkilerini de yeniden üretiyorlar. Yani Türk erkeğiyle Türk kadını arasındaki ilişkiyi de yapılandırıyorlar. Tecavüz konusu da öyle. Kitapta da anlattığım gibi, özellikle sömürgeciliğe karşı Afrika'da ve Asya'da yürütülen mücadelelerde çok seferber edilmiş olan bir kavramdır tecavüz, ve Batı'nın, kendi rızaları olmadan sömürgelerini sahiplenmesi olgusu için belki de isabetli bir imgedir bu. Ancak tecavüzü bir mecaz olarak kullandığımız zaman, kadınların, erkeklerin diledikleri zaman bedenlerine sahip çıkabildikleri nesneler oldukları kalıbını da yeniden üretmiş oluyoruz. Bu diyalektiğe çok dikkat etmeli, hele "radikal" geçinen bir söylem kurmaya çalışıldığında. Tecavüz olaylarının Batı basınına yansımasına gelince, çok merkezi bir rol oynadıklarına şahit olduğumu söyleyemem ama, mesela *Midnight Express* filminin en çok konuşulan ayrıntısı, film kahramanına gardiyanın tecavüz etmeye kalkışmasıydı. Keza pornografik video kataloglarına bakarsanız, Amerikalı kadınlara Güney Amerika'da askerler, Arabistan'da şeyhler vb. tarafından tecavüz edilmesi motifine çok rastlarsınız.

– Şarkiyatçı cinsellik söylemi karşısında bizim tarihçilerimizin tutumu nedir? Benimsiyorlar mı, ret mi ediyorlar? Buna bağlı olarak, Şarkiyatçı söy-

lemin Doğu'daki durumu hakkında bir şey söylemek mümkün mü?

– Hatırlarım, Terry Gilliam'ın yönettiği *The Adventures of Baron Munchausen* filmi 1988'de Amerika'da gösterilmeye başlandığında, orada yerleşmiş olan birçok Türk, filmdeki uyduruk harem sah-nesinden son derece rahatsız olmuş, gazetelere mektuplar yağdırıp filmin "bizi yanlış tanıttığı"ndan şikâyet etmişlerdi. Oysa ertesi sene Türkiye doğumlu Alev Lytle Croutier'nin *Harem: The World Behind the Veil* adlı kitabı piyasaya çıkıp uzun süre "bestseller" listesinden düşmeyince, aynı Amerika'da yerleşmiş Türkler, kitabın filmdeki kokuşmuş kalıpları hiç de aratmamasına, hem de bunu üstüne üstelik sözde "görgü şahidi" kısvesine bürünerek yapmasına hiç aldırış etmeden yazarı kokteyllerde ağırlamış, onurlandırmışlardı. Yani bir Batılı yaptığında bizi kızdıran, bizden biri yaptığında hoş karşılanabiliyor. Sonra İstanbul'a dönüp de kitapçı raflarını biraz yokladığımda, aynı garipliğe Türkiye'de de rastladım. Değer-

li tarihçi Halil İnalcık magazin sayfalarında "Harem fuhuş yuvası değildi" diye haykıradursun, birçok Türk yazarı, entrikacı cariyelerin, zalim harem ağalarının, Nâzım Hikmet'in imgesiyle "gümüş tepsilerde rakseden sultan"ların kışkırtıcı öykülerinden dokunmuş harem betimlemeleri yayınlamaktan geri kalmamışlardır. Kaçta kaçı bunu salt ticari amaçlarla yapmış, kaçta kaçı Batı'nın bu tür imgelerini artık iyice içselleştirdiklerinden, onu bilemiyorum tabii. Ama Türkiye'de en azından kitle kültüründe bu motifler sık sık boy gösteriyorlar. Elbette ciddi akademisyenler bunların eleştirilmesine yarayacak bulgular sürüyorlar gözler önüne, örneğin Alan Duben ve Cem Behar son dönem Osmanlı İstanbul'unda Müslüman ailelerinin sadece %2,29'unda çokeşlilik uygulandığını, onlarda da ortalama zevce adedinin sadece 2,08 olduğunu belgelerle kanıtladıkları zaman, Batı'da yaygın olan "dört karılı, binbir cariyeli Türk" imgesine karşı kullanılabilecek en etkin silahı veriyorlar elimize. Ama o silahı layikiyle kullanıyor muyuz, o başka mesele.

– Antropoloji Batı'da başlangıcından bu yana "öteki"ye dair bir bilim olarak varlık bulmakta. Batılı insan asla antropolojinin konusu olamaz gibi. Roland Barthes'ın Çağdaş Söylenler'*i modernliğin antropolojisi olarak karşılanır; ama konuları kültür olmakla birlikte, antropoloji ile modern kültür incelemeleri ve göstergebilim özenle ayrı tutulur... Bizde ise, antropoloji Afet İnan'dan Bozkurt Güvenç'in* Türk Kimliği'*ne öncelikle "Batılı kimliğimiz"i kurmaya yarayan bir aygıt gibi görünüyor. "Azgelişmişlik" gibi "ilkellik"i de hemen üzerimize mi almışız? Antropoloji de "Doğu'daki şarkiyatçılık"ın bir aracı mı?*

– Sözünü ettiğiniz tavır, yani "Batılı insanın antropolojinin konusu olamayacağı" görüşü artık epey gerilerde kaldı aslında. Yalnız Batılı toplumları ve kültürleri konu edinen antropolojik araştırmalar değil, artık Batı'lı antropologların Batılı olmayan halklara dair antropolojik araştırmalarına dair meta-antropolojiler bile türedi. Hattâ bir fıkra-bilmece duydum birkaç yıl önce: Soru: Postmodernist antropolog, yerliye ne demiş? Cevap: Canım hep senden söz etmeyeceğiz ya, hadi biraz da benden bahsedelim artık. Öte yandan söylediğinizde şu açıdan önemli bir gerçek payı var, antropolojide en başından beri ilginç bir işbölümü varolmuştur: bir üçüncü dünyalı antropolog ancak kendi ülkesini çalışabilir, oysa birinci dünyalılar bütün ülkeleri çalışmaya icazetlidir. Örneğin Vietnamlı filmci ve araştırmacı Trinh Min-ha'nın uzmanlık alanı Afrika'dır, ve bunun Batı akademik çevrelerinde hep çok yadırgandığını anlatır. Durum böyle olunca, bir Türkiyeli antropologun da Türkiye'yi çalışması kaçınılmaz oluyor. Bu çalışmaların ürünleri her zaman değilse de bazan kimlik (yahut Afet İnan özelinde ırk!) inşasına yönelik olabiliyorlar, tıpkı tarihçilerde olduğu gibi.

– Sömürgecilik sonrası dönemde, Doğu'nun cinsel ötekileştirilmesi son bulmuş mudur? Yoksa hâlâ bir biçimde varlığını sürdürüyor mu?

– Sömürgecilik dönemi bitmedi ki! Aslında sorunuzu anlıyorum tabii, klâsik anlamda imparatorluklar döneminden söz ediyorsunuz. Ama şimdi de yeni-sömürgecilik çağını yaşıyoruz. Beyaz adamlar nasıl yüz yıl önce Afri-

ka'da, ikiyüz yıl önce Pasifik Adaları'nda cinsel haz peşine düşüyorduysa, şimdi de Tayland ve Filipinler gibi ülkelere "cinsel turizm" yapmaya gidiyorlar. Hem sonra ülke içi toplumsal dinamikler de söz konusu. Örneğin Amerika'da zencilere ilişkin hakim söylemde cinsel serbestlik çok önemli bir yer tutuyor. Zenci kızlarının genç yaşta cinsel ilişkiye girip, evlenmeden hamile kalıp, hayatlarını Sosyal Sigorta'dan para alarak sürdürdükleri, sağcı ideolojinin tepe tepe kullandığı bir klişedir.

– Günümüzle ilgili bir soru daha sormak istiyorum: Küreselleşme olgusu bir "mekân teknolojisi olarak cinsel ötekileştirme"ye başvuruyor mu? Yoksa türdeş bir mekân kurma arzusu içinde mi ("küresel köy")? Köy, coğrafyada olduğu kadar dilde de türdeş en küçük birim olarak varsayılır(!)

– Küreselleşme, çok güçlü bir yerelleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu aslında hayli engin bir konu, burada hakkını vererek tartışmamız mümkün değil. Ama bütün dünyada görülen "öze dönüş" hareketleri hiç şüphesiz küreselleşmenin bir boyutudur. Yerelliğin küreselleşmesi söz konusudur yani. Bu bakımdan ben küreselleşmenin farklılığın azalmasını değil, aksine teyid edilmesini, merkezileştirilmesini getirdiği kanaatindeyim. "Cinsel ötekileştirme" de bunun bir yanıdır. Örneğin Türkiye'nin kültüründe giderek daha fazla yaygınlık kazanmış olan, önce "haraşo'lar," sonra "Helga'lar", bugünlerde de "Nataşa'lar" olarak adlandırılan (ve bu süreç içinde anlamı da evrim geçirmiş olan) kavram, bunun bir göstergesi değil midir sizce? Küreselleşen sadece McDonald's ve Coca Cola değildir, cinsel ilişki de küreselleşmiştir artık, ve bu, "cinsel ötekileştirme"ye yeni bir güç kazandırmıştır. Keza, küreselleşme olmasaydı, Türkiye'nin Güney sahilleri her yaz "üstsüz" akımına uğramaz, Türkiye kültüründe Batı kadını bu denli cinselleştirilmezdi.

– Bana çok araştırılmaya değer bir konu gibi geliyor: Batı'yla ilk karşılaşmamızdan olmasa bile, ilk elçi gönderişimizden bu yana bizim Batı hakkında ürettiğimiz söylemin bileşenleri nelerdir? Bu konuda genel bir şeyler söylemek mümkün mü? Bizim ürettiğimiz söylem de "saldırgan" mı? Bir tür "garbiyatçılık"tan söz edilebilir mi? Yanılmıyorsam, şu anda Türkiye'nin modernlikle karşılaşması üstünde çalışıyorsunuz...

– Şarkiyatçılık olduğu gibi garbiyatçılık da var mıdır? Evet, kesinlikle vardır. Bu konu bildiğim kadarıyla Türkiye bağlamında kapsamlı bir araştırmaya konu olmamıştır henüz, ama bazı özgül örnekler üzerinde değerli çalışmalar yayımlanmıştır, örneğin Carter Findley'nin Ahmet Midhat Efendi hakkındaki kitabı gibi. Başka ülkeleri konu edinen kayda değer eserler de vardır, örneğin Nasib Samir el-Hüseynî'nin *L'Occident imaginaire*'i, Batı'nın Arap siyasi kültüründeki yerini inceliyor; James Carrier'ın derlediği *Occidentalism: Images of the West* ise birçok değişik ülkeyi kapsıyor. Gönül ister ki Türkiye hakkında da nice böyle çalışmalar gerçekleştirilsin. Elbette Türkiye'de üretilen Batı söylemi tarih boyunca çok değişime uğramıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlü olduğu devirde hakim olan söylemle on sekizinci, on dokuzuncu, yirminci yüzyıllardaki söylemler birbirlerinden çok farklıdır tabiatiyle. Dolayısıyla Türkiye'nin Batı söyleminin tarihi seyri çok ilginç bir araştırma konusudur gerçek-

ten. Ama ben Türkiye'deki saldırgan şarkiyatçılığa da dikkatinizi çekmek isterim. Nasıl Fransa Cezayir'i, İngiltere Hindistan'ı sömürgeleştirmiş, tahakküm altına almış, toplumsal ve kültürel açılardan yeniden yapılandırmaya çalışmışsa, Türkiye'deki çağdaşlaşmacı seçkin zümre de kendi dışındaki toplumsal katmanlara – köylülere, inanmış çevreye, vb. – aynı tavırla yaklaşmış, aynı baskıcı politikayı uygulamıştır. Yani Türkiye'deki saldırgan şarkiyatçılık, dışa değil, içe dönük olmuş, adeta bir iç sömürgecilikle birlikte gelişmiştir.

– Batı'nın kendi sömürgecilik çağına ilişkin eleştirel bir tutum geliştirdiğini görüyoruz. Bu gelişmede Batı'da yaşayan, çalışan Doğu kökenli entelektüellerin payı nedir?

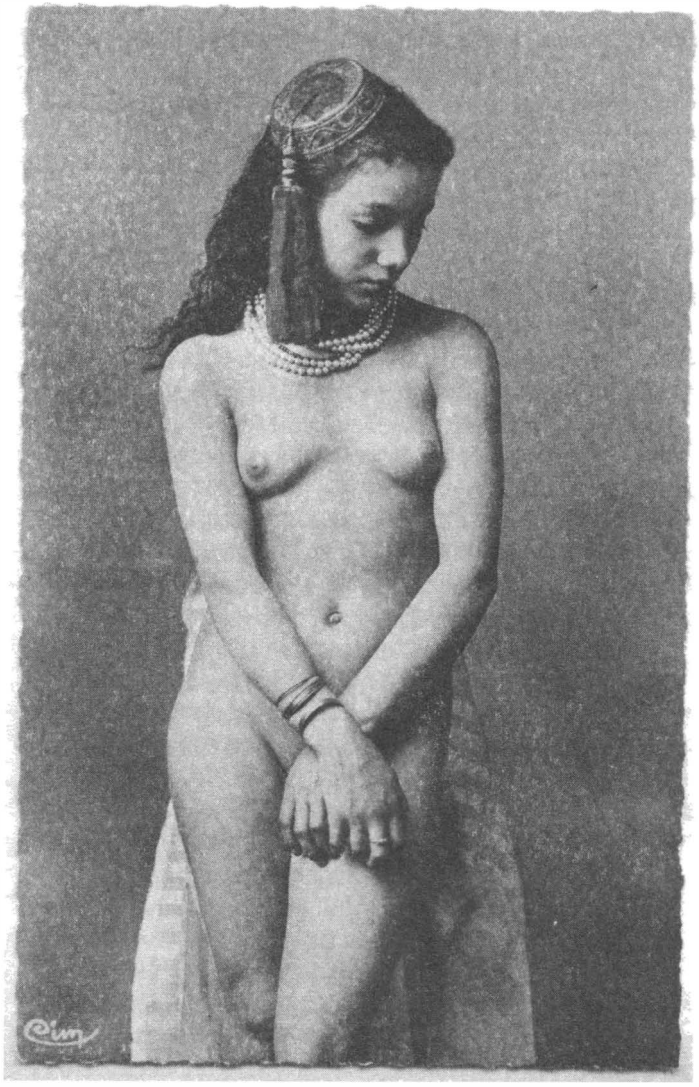

– Çok büyüktür. Önce Frantz Fanon, Léopold Senghor gibi Afrika kökenli öncülerin çalışmaları gelmiştir ki, 1960'lı yıllarda cereyan eden özgürlük mücadeleleri bunlarsız düşünülemez. Daha sonra gelişen ve sömürgecilik-sonrası kuram dediğimiz önemli entelektüel hareketin felsefi temelleri Michel Foucault gibi birtakım Batılı düşünürlere dayanmaktadır ama, bu kavramların Batı-Doğu ekseni doğrultusunda devreye sokulması daha ziyade Doğu kökenli düşünürlerin katkısıyladır. Bunların arasında Filistinli Edward Said, Hintli Homi Bhabha ve Gayatri Spivak gibileri önemli yer tutar. Bir de eski sömürgelerde yaşayan Avrupa kökenli düşünürler de var, onlara haksızlık etmeyelim; örneğin Avustralyalı, Güney Afrikalı Anglosakson asıllı önemli araştırmacılar vardır bu alanda çalışan.

– Kendi içinde Doğu'nun Batı'yla karşılaşmasına ilişkin eleştirel bir dikkat gelişebilir mi? Gelişmesinin koşulları nelerdir? Bu gelişmeden ne gibi sonuçlar beklemek gerekir?

– Bir insan kendi zihinsel yapısının sınırlarını aşabilir mi? Kültürümüzün, düşünce kalıplarımızın oluşturduğu hapishanenin duvarlarını yıkmamız mümkün müdür? Biraz kaypak bir cevap olacak bu, biliyorum, ama hem evet, hem hayır diyeceğim. Eğer sorunuzu mutlak bir biçimde anlarsak, cevap bence hayır olacaktır: Bilimsel yöntemle olayların gerçekten oldukları gibi kavranabildiği bir Aydınlanma Çağı efsanesidir bana kalırsa. Bilim hiçbir zaman toplumsal etmenlerden bağımsız olamadığı gibi, hiçbir yöntem bize kendimize tümüyle dışarıdan bakmak imkânını tanıyamaz. Ama bu demek değildir ki hep aynı yerde kalacak, hiçbir zaman yeni fikirler geliştiremeyeceğiz. Benim kitapta önerdiğim, karşılaştırmacı bir yöntem uygulayarak en derinden inandığımız, doğruluklarına en emin olduğumuz fikirlerimizi bir güzel sarsmaktır. Yani "ben A düşünüyorum, oysa gerçek meğer B imiş" şeklinde değil de, "ben A düşünüyorum, Ahmet B diyor, Ayşe C'de ısrar ediyor, o halde belki de hepimiz birden yanılıyoruz, şu A'yı ben en iyisi bir daha düşüneyim" şeklinde mantık yürüterek mevcut zihinsel yapıları yıkmak. Dikkat edin, hiçbir şekilde relativizm değil savunduğum; sadece diyorum ki, içinde bulunduğumuz karanlıkta yolumuzu, ancak aynı gerçekliğe yöneltilen farklı bakışlara çarpa çarpa bulabiliriz, peşin hükümler verip şu veya bu sözde-bilimsel yöntemi sorgusuz sualsiz kabullenerek değil. Şimdi, yıkılan zihinsel yapıların yerine neler getirilmelidir, bunu önceden kestirmek bence mümkün değil. Ama bu yapıları yıkmazsak yerimizde saymaya mahkûm oluruz, o kadarı kesin.

– Ötekileştirme, bir bakıma insan oluşumuzun bir parçası gibi: Psikanaliz gibi dilbilim de (sözcelem kuramı) "öteki"nin zorunluluğunu varsayar. Öte yandan ötekileştirme bir "tahakküm" ilişkisinin de ilk aşaması... Ötekisiz bir kültür, ne dersiniz, mümkün mü?

– Tümüyle "öteki"siz bir kültür belki mümkün değildir ama, tahakkümsüz bir ötekilik kurabiliriz belki. En azından o doğrultuda çalışmalıyız. ❑

Oğuzhan Akay

GÖLGE'LİK

* * *

Gökyüzüne yansırdı
Asfaltın gölgesi olsaydı
Hiçbir şeye eğilmezdi
Güneşten başka

Bu yüzden açtır
Ve toplar tüm gölgeleri kıskançlıkla
Ben de düşseydim yollara
Gölgem firar ederdi belki
Büyük bir gölgenin altına.

* * *

Mavi arabanın içinde gölgem
Elle çizilmis filmde oynuyorum
Yoldan çıkmak için girmişim yola
Yola gelmek icin gölgede kalmışım

Birazdan fotoğraf yanacak
Araba serbest kalacak

Kaçın

SAVGÜDEN BİR ŞAİR OLARAK MALLARMÉ

Özdemir İnce

I

Jean-Paul Sartre'ın *Mallarmé, La lucidité et sa face d'ombre*[1] adlı kitabının bir bölümüne "Mallarmé'nin Savgüdümü" (l'Engagement de Mallarmé) adını vermesi, şairi ve savgüdüm[2] kavramını yeterince tanımayanlar için şaşırtıcı olabilir. Stéphane Mallarmé'nin (1842-1898) "Şairin kendisine yaşama olanağı vermeyen bu toplumdaki konumu, bana göre, kendi mezarını hazırlamak için kendini her şeyden yalıtan bir insanın durumudur"[3] cümlesini okuyuncaya kadar belki benim için de şaşırtıcı olmuştu. Mallarmé, şairin toplum içindeki yerini saptamakta ve daha sonra ona bir eylem planı vermektedir: Bu bir hak arama, bir öç alma biçimidir. Bu yazının amacı da bunun nasıl bir şey olduğunu araştırmak!

Mallarmé'nin yapıtı XIX. yüzyılın yazınsal ilke ve biçimlerinin belli bir gelişim sürecinin doruk noktasını imler. Nedir bu doruk noktası? 1830'larda Victor Hugo ile romantizmin tam ortasında başlayan, Baudelaire'in "surnaturalisme",[4] imgelem gücü ve düş ("l'imagination") eğilimiyle devam eden ve yazınsal olan ile toplumsal olan, şiirsel yazı ile göndergesel dünya arasındaki kopuşmayla sonuçlanan gelişim süreci. Bu sürecin sonunda da büyük kopuşun belgesi olarak Mallarmé'nin şiiri bulunmaktadır.

Ancak şiirin bu kopuşma noktasından sürgün verip yoluna tek başına devam ettiğini söylemek kesinlikle mümkün değil. Mallarmé'nin şiiri kopma noktasından sonra gelişip devam etmedi. Zaten kendisi de şiirinin bir çıkmaz sokak olduğunu söylemektedir. ("Mon œuvre est une impasse").[5] Ama, yazınsal olan ile toplumsal olanı, şiirsel yazı ile göndergesel dünya arasındaki ilişkiyi (nesnel bağlılaşık) sürdüren şiir Aloysius Bertrand, Comte de Lautréamont ve Arthur Rimbaud ile kendine çok daha işlek, geniş bir yol açtı ve daha sonra Mallarmé'nin deneyimlerini de kendi kazanım alanına kattı. Bu dörtlünün önüne Charles Baudelaire'i de yerleştirip, modern şiirin Avrupa masasının bu beş ayak üzerinde durduğunu söyleyebiliriz.

Genel yanlışa daha fazla uymayıp yolumuzu hemen ayırmalıyız: Stéphane Mallarmé gökten zembille inmeden önce bir ananın dölyatağına düşmüştür. Demek ki dölyatağının sahibi bir anası ve bu dölyatağına dölünü gönde-

ren bir babası var. Nasıl bir şair olacağına bu dölyatağındaki buluşma karar vermiştir. Bir de doğduğu dünyanın hal ve durumu, hal ve gidişini anımsamamızda yarar var. Mallarmé 1842'de doğduğuna göre: 1830'un üzerinden on iki yıl geçmiş olup; şair 1848'de on iki, 1870'te ise yirmi sekiz yaşında olacaktır. Bu satırları okuyanlar arasında bu üç tarihin (1830, 1848, 1870) ne anlama geldiğini bilmeyenler vardır, olabilir, ama XIX. yüzyıl boyunca doğmuş bir Avrupalı okuryazarın bu tarihleri bilmemesi, bu tarihlerin içerik ve mesajından etkilenmemesi olanaksız gibidir. Bu dönüm noktası üç tarihin önüne ve arkasına birkaç tarih daha ekleyelim: 1789, 1830, 1848, 1870 ve 1915, 1917, 1989. "Ve"den önceki dört tarih Büyük Fransız Devrimi ile sonraki üç tarih ise Sovyetler Devrimi'yle ilgilidir. Bu tarihlerin hepsi dünya politikasını, ekonomik yapısını; hem sokaktaki insanı hem de sanatsal yaratıyla uğraşan insanları etkilemiştir. İnsanları ve yazarları tarihten (iki anlamda da) soyutlarsak, onlara ait olan hiçbir şeyi anlayamayız.

"Saf edebiyatın bir hayal olduğunu göstermek için size Mallarmé'den söz ediyorum. Eğer edebiyat her şey değilse bir saatlik zahmete bile değmez. İşte benim "savgütmek" ile söylemek istediğim budur. Edebiyatı salt saflığa, arılığa, şarkılara indirgerseniz durduğu yerde kurur gider. Yazılan her cümle insanın ve toplumun her düzeyinde yankılanmazsa, yankısını bulmazsa, edebiyatın hiçbir anlamı yoktur. Bir çağın edebiyatı, edebiyat tarafından sindirilmiş (hazmedilmiş) bir çağdır."[6]

Yirminci yüzyılın yazar, şair ve sanatçıları yukarda sıraladığım tarihleri her anlamda sindirmek zorunda kalmışlardır. Sartre böyle istediği için değil, sanatsal yaratının diyalektiği "böyle" olduğu için.

Dostoyevski'nin *Ecinniler*'ini okumadıysak, Stéphane Mallarmé'nin ve çağdaşlarının (Hugo, Lamartine, Alfred de Vigny, Leconte de Lisle, Baudelaire, Aloysius Bertrand, Comte de Lautréamont, Arthur Rimbaud) konum ve durumunu anlamakta güçlük çekeriz. *Ecinniler*'in Can Yayınları tarafından yayımlanan çevirisinin 217. sayfasından bir alıntı yapacağım:

"Cuma akşamı B'de subaylarla içtim. Üç arkadaşımız var orada, vous comprenez? Tanrıtanımazlık üzerine konuştuk, Tanrıyı kaldırmışlar, elbette ortadan. Mutlular, çığlık atıyorlar. Aklıma geldi, Şatov, Rusya'da baş kaldırma başlayacaksa, tanrıtanımazlıktan başlayacağı iddiasında. Belki doğrudur da. Aksaçlı bir bourbon yüzbaşı hep oturuyor, hiç söze karışmıyordu. Ansızın odanın ortasına çıktı, kendi kendine konuşuyormuş gibi yüksek sesle: 'Tanrı yoksa ben neyin yüzbaşısıyım' diye bağırdı. Kasketini aldı, kollarını yana açıp çıktı gitti."

Şimdi çeviri eleştirisi yapacak değilim, ama ben M.E.B. tarafından yayımlanan beyaz kaplı kitaptaki cümleyi yeğlerim: Tanrı yoksa benim yüzbaşılığım neye yarar? Adam haklı: Tanrı, Peygamber, Rus Ortodoks Kilisesi Patriği, Çar, Çar'ın hükümeti, ardından sırasıyla ordunun generalleri, albayları, yarbayları, binbaşıları, yüzbaşıları... Ve en önemlisi "Yüzbaşı"dan sonra gelen ast rütbeler ve kadrolar. Tanrı yoksa hiyerarşi de yoktur, hiyerarşi yoksa kaos ve hiçlik vardır.

Ama herkes bu zavallı Yüzbaşı gibi değil. İntihar ederse Tanrı olacağına inanan Krilov da var, inandığı zaman inandığına, inanmadığı zaman inanma-

dığına inanmayan Stavrogin var, "Tanrı yoksa, benim Tanrı!" diyen Pyotr Stepanoviç var. (ss. 584-590)

Yukardaki satırlar 1821'de doğup 1881'de ölen Fyodor Mihailoviç Dostoyevski'nin kaleminden çıkmıştır ve *Ecinniler*'in yayın tarihi 1872'dir.

Kardeşlerim, Sartre haklı! Bir çağın tarihi, edebiyatın sindirdiği, özümsediği tarih olmalı.

Bizde bir zamanlar çok yanlış olarak "güdümlü" ve daha az yanlış olarak "bağlanma" anlamında kullanılan, İsmet Birkan'ın önerisi üzerine benim karşılık olarak "savgütme" sözcüğünü yeğlediğim "engagement" sadece politik bağlamda değil, aynı zamanda insanın bütün eylemleri için kullanılabilir. Bu nedenle "sanat için sanat" görüşünü savunan şair için de "savgütme, savgüden, savgütmek" sözcüklerini rahatlıkla, hiç çekinmeden kullanabiliriz. Sadece solcular mı savgüder (angaje olur), sağcı milleti savgütmez mi? Bu yanıltıcı safsata da sona ermiştir artık. Ayrıca Mallarmé'nin bir sağcı olduğunu söylemedim henüz. Ama onun savgüden bir şair olduğunu kanıtlamak istiyorum.

Jean-Paul Sartre, kahramanımız Mallarmé üzerine yazdığı denemenin ilk bölümüne ("Tanrıtanımazcılığın Mirasçıları") şu cümleyle başlıyor: "1848: Monarşinin düşmesi burjuvaziyi iki zırhından yoksun bıraktı; Şiir birden iki geleneksel izleğini yitirdi: İnsan ve Tanrı."(s.15)

Avrupa, 1848 devrimi ile Tanrı'nın öldüğünü öğrenmiştir. Bu habere Rus milletinin nasıl tepki gösterdiğini az önce bilgilerinize sunmuştum. Kimilerinize bu iş şaka gibi gelir. Ama şöyle bir mesel düzelim: İstanbul'un Fatih semtinde mukim Abdülfettah Hakyemez adlı bir din kardeşimiz 2003 yılında mübarek hacc farizesini yerine getirdikten sonra dindar semtteki yuvasına dönüyor ve o akşam bir rüya görüyor. Rüyasına giren Allah'ın tebligatçısı Cebrâil (Cibrîl) Aleyhisselam, Hacı Abdülfettah'ın kulağına Tanrı'nın ölmüş olduğunu fısıldıyor. Bunu öğrenen Abdülfettah Hakyemez o anda ruhunu teslim etmez mi? İnanın bana bizim Mallarmé kuşağının Hacı Abdülfettah'tan hemen hemen hiçbir farkı yoktur! İnanın bana!

Tanrı'nın öldüğü kendisine tebliğ edildiği zaman Mallarmé on iki yaşındaydı. Kimilerinin sandığı gibi Tanrı'yı Mallarmé öldürmedi, Tanrı'yı yere sermedi, yetişkinliğe adımını atar atmaz Tanrı'nın ölmüş olduğunu öğrendi ve hiçlik kuyusuna düştü. Onu ararken mi ölmüş olduğunu öğrendi yoksa kendisine bir ölü Tanrı mı sunuldu, bunu bilemeyeceğim. Ama ölü Tanrı ile Mallarmé'yi kötürüm eden Hiçlik'in birbirine doğrudan bağlantılı olduğunu söyleyebilirim.

Stephane Mallarmé, on iki yaşına geldiği zaman kendisiyle ilgili üç gerçeği artık öğrenmişti:

1. Tanrı'nın ölümü,
2. Annenin erken ölümü (1847. Mallarmé beş yaşındadır),
3. Dede ve baba mesleği olarak memurluk...

Sadece bu kadar değil, küçük kızkardeşi Maria'nın ölümü (1857) de var. On yaşında girdiği yatılı okul. Daha sonra, yirmi bir yaşında, Sens'da rastladığı Alman kızı Marie Gerhard ile Londra'ya kaçması (1863); aynı yılın nisan ayında babasının ölümü; ağustos ayında Marie Gerhard ile evlenmesi. Oğlu Anatole'ün ölümü (1879). Sürekli sağlık sorunları, uykusuzluk, nevrasteni. Ve en önemlisi hayatını cehenneme çeviren İngilizce öğretmenliği. Geçim sıkıntısı.

Taşrada en büyük bunalımını yaşadığı dönemde (1863-1866) ve 1870 Paris Komünü öncesinde ve sonrasında şairin, maddi koşulların zorlamasına karşın, bir siyasal ideolojiye bağlanmamasının nedenini sorabiliriz. Sormasına sorarız da bunun bir inandırıcı yanıtı olamaz. Bağlanmamıştır. Bağlanmamıştır ama kendi deyimiyle ölüp dirildikten sonra "hiçlik"i keşfetmiştir.

Yapısalcı eleştiri "Sen şairi bırak önündeki metne bak!" der ama ben şiirin cami avlusuna bırakılan piç olmadığına inandığım için, şairin hayatını şiirinin dışına atamam. Beş yaşında annesini yitiren, on iki yaşında Tanrı'nın öldüğünü öğrenen, dedesi ve babası sicil memurluğu yapan bir şair adayı ile anasının kucağında büyüyen, dedesi toprak ağası, babası noter olan koyu katolik bir yeniyetme aynı şiire yönelemez.

2003 yılında şiirin bulunduğu evrensel düzeyden geriye dönüp 1870'lerde ve daha sonra Mallarmé'nin deneylerinin, bulgularının peşine takılmamızın olanağı yok. Türk şiiri en geç 1900'lerin başında Mallarmé'yi keşfetmeliydi. Çünkü Mallarmé'nin konumu Aloysius Bertrand'ın, Lautréamont'un, Rimbaud'nun durumuna benzemez: Onlar gibi anımsanması, yeniden keşfedilmesi gerekmedi, o her zaman göz önündeydi ve hiçbir zaman gözden ırak olmadı. Öldüğünde "Şairler Prensi" idi. Dışardan bakınca tam anlamıyla saygın bir şair. Ama Mallarmé'nin çevresine ördüğü Çin Seddi sadece yabancılar için değil Fransızlar için de büyük bir engeldi. Bu engelin nasıl bir bela olduğunu merak edenler Julia Kristeva'nın *La révolution du langage poétique*[7] adlı kitabından öğrenebilir. Ama Kristeva'yı okuyacak kadar yetkin Fransızca bilmeyenlere bir Türkçe metni[8] salık verebilirim.

Yazımın başında Mallarmé'nin durumu (duruşu) ile Dostoyevski'nin *Ecinniler* adlı romanının kahramanları ve özellikle de Krilov arasında ilişki kurmayı akıl ettiğim için epeyce gururlanmıştım. Acele etmişim. Bu işi meğer Maurice Blanchot *l'Espace littéraire*[9] yani *Yazınsal Uzam*[10] adlı kitabında yapmış. *Yazınsal Uzam* Mallarmé konusunda derinleşmek isteyenlerin mutlaka okuması gereken bir kitap. Özellikle de "Igitur'ün Deneyimi" başlıklı bölüm.[11]

Yazıma başlarken metnin boyutlarını öngörmemişim. Şu bulunduğum noktada anladığıma göre, yazmakta olduğum yazı en azından üç bölümlük bir yazı dizisine dönüşecek. Bununla birlikte, buraya kadar yazdıklarımı değiştirmeyip onu bir tür "giriş" sayacağım.

Fransa liselerinde okutulan bir Fransız edebiyatı ders kitabından[12] Mallarmé'yle ilgili temel bilgiler aktaracağım:

Mallarmé'nin hayatında öyle pek önemli olaylar yoktur. Tamamen şiire adanmış bu yaşam, yapıtının değişik evrelerinde, peşinden gittiği idealin ve tekniğin gelişiminde, yaratı eyleminin işkencelerinin pençesinde kıvranan bir şairin gizli dramını yansıtır. Dışardan bakıldığında görünen budur.

1842 yılında doğan ve beş yaşında anneden yoksun kalan Mallarmé bir hayalperest, daha sonra denildiği gibi "Lamartine ruhlu" bir çocuktur. On yaşında Sens Lisesi'ne yatılı girdi, ortaöğrenimini burada tamamladı, ilk şiirlerini burada yazdı ve 1861 yılında, Baudelaire'in şiirlerini (*Les Fleurs du Mal*) keşfetmenin heyecanını burada yaşadı. Daha sonra İngiltere'ye gitti, burada evlendi (1863); "Pencereler" adlı şiirini Londra'da yazdı; ardından İngilizce öğretmeni olmak için yeterlik belgesi aldı.

Öğretmenliğe Tournon'da başladı. Ama kısa bir süre sonra bu meslekten bıktı. Gündelik yaşamın tekdüzeliği, sıradanlığı ve çirkinliği Mallarmé'yi canından iyice bezdirdi. (Lise ders kitabının yazdığı gibi) 1884 yılında bir kız çocuğunun doğumuyla şenlenen aile yuvası şaire mutluluk getirmedi. Çünkü "Pencereler"in şairi çok yüce ve belki de erişilmez bir şiir idealinin çekimine kapılmış, umutsuzca çırpınıyordu. Aklını Gök'e takmış ama beyaz bir kağıdın önünde, kendi ruhunun Varlık ve Güzellik ile buluşmasını büyük bir yapıtta dile getirmek yeteneğinden yoksun bulunduğunu duyumsamanın büyük acısını yaşıyordu.

1866 yılında, aralarında "Pencereler" (Les Fenêtres), "Gök" (l'Azur) ve "Deniz Meltemi" (Brise marine) de olmak üzere on şiirini *Parnasse contemporaine* adlı dergiye verdi. Ama bu şiirlerin içerdiği şiir anlayışının sınırlarının ötesine geçmişti: Ömrünün on yılını alacak olan iki büyük şiire çalışıyordu. Bunlardan *Hérodiade*'ın (Salome) ancak iki bölümünü yazabildi ve *L'Après-midi d'un Faune* (Bir Kır Tanrısının Öğle Sonu) 1876'da yayımlandı.

Tournon'dan sonra ilkin Besançon, ardından Avignon'a, sonunda Paris'e (1871) atandı. 1874 yılında Roma Sokağı'na taşındı ve 1880 yılında, hayran ve müritlerini kabul ettiği ünlü Salı toplantılarını başlattı. Théophile Gautier'in anısına yazdığı "Toast funèbre"[13] (1873), sonra "Edgar Poe'ya Ağıt"ı (Le Tombeau d'Edgar Poe, 1877) bu dönemde yayımladı. Bu iki şiir, özellikle de "Toast funèbre", şairin kapalı (hermétique) şiire yöneldiğini göstermektedir.

1884 yılına kadar Mallarmé sınırlı bir azınlığın hayranlığını kazanmış, az tanınan, az sevilen bir şair olarak kaldı. Zaten kendisi de ünlenmeyi pek umursamamaktaydı. Ama birden, Verlaine *Lânetli Şairler*'de (Poètes maudits), Huysmans da *A Rebours*'da ("Tersine", "Hırçın") aydın çevreye Mallarmé'nin adını duyurdular. Genç Simgeci (Sembolist) okul onu öncü usta olarak görmeye, salı günleri Roma Sokağı'ndaki evinde yaptığı şiir ve müzik konuşmalarını büyük bir hayran kalabalığı büyülenerek izlemeye başladı. İzleyiciler arasında özellikle René Ghil, Gustave Khan, Jules Laforgue, Viélé-Griffin, Henri de Régnier, Maurice Barrès, Paul Claudel, André Gide ve Paul Valéry'nin adlarını sayabiliriz.

Mallarmé, 1885 yılında, *Esseintes için Nesir* (Prose pour Esseintes)[14] ile anlaşılması son derece güç bir art poétique yazdı. 1897 yılında, şiir üzerine yazdığı yazıları *Divagations*[15] başlığı altında topladı. Kapalı şiirin sınırlarını daha da ileri götürerek basımcılık (typographie) olanaklarını denediği *Un coup de dés jamais n'abolira le hasard*'ı yazdı. Ertesi yıl, 1898'in eylül ayında, Valvins'deki yazlık evinde birdenbire öldü.

Stéphane Mallarmé, ömrü boyunca sadece Şiir'e taptı ve din olarak sadece İdeal'e inandı. Mallarmé'nin İdeal'i ahlaktan çok metafiziksel bir anlam içerir. Ona göre şair kendini şiire tamamen vermeli, onun dışında bir şeyle kesinlikle ilgilenmemelidir. Ayrıca ne maddi yararı ve ünü aklına getirmemesi bir yana tam anlamıyla bir keşiş hayatını seçmeli, ortak zevklerden vazgeçmelidir. Mallarmé başarısızlıklarını birer hata ve şiirsel vahiyleri kelâm olarak dile getirememesini de geçici yetersizlik olarak görmek eğilimindedir. Onun bu soylu tavrı, bu coşkulu ve mağrur titizliği onun bir rahip, bir aziz ve belki de bir şiir şehidi sayılıp saygı görmesine yol açtı.

"Stéphane Mallarmé, Profil"in önsözü üzerine

Bu yazıyı yazmamın nedenine gelince: Ömer Aygün'ün hazırlayıp çevirdiği *Stéphane Mallarmé, Profil*[16] adlı kitap. Niyetim, kitabın hazırlanışı ve çeviri niteliği üzerine derinlemesine bir eleştiriye girişmek değil. Bu, gerekli görürsem, başka bir yazının konusu olabilir. Bu yazıda, eleştiriden çok ilk izlenim ve gözlemlerimi yazmak istiyorum:

"Notlar ve Kaynaklar" konusunda uyarılarım:

Kitabın sonunda verdiği bilgiye göre, Ömer Aygün'ün üç Fransızca kaynağı var:

1. Stéphane Mallarmé, *Bütün Yapıtları* (Œuvres complètes), haz:Bertrand Marchal, Gallimard yayınları, 1998.

2. "Magazine Littéraire" dergisinin Mallarmé dosya sayısı, Eylül 1998, Sayı: 368.

3. *Çağdaş Fransız Edebiyatı I.*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1957. (İstanbul Üniversitesi Fransız Filolojisi'nde okutulan bir ders kitabı olabilir.)

İncelemeli, yorumlamalı bir önsöz yazabilmek için yeterli sayıda kaynak yok kitabın "Notlar" bölümünde. Ömer Aygün, Sartre'ın kitabını bir yana bırakalım en azından Kristeva ve Blanchot'un görüşlerine yer verebilirdi metninde. Ama hakkını da yememeli: Bazıları gibi gösteriş olsun diye bir yığın yazar ve kitap adı sokuşturmayacak kadar dürüst davranıyor.

Dikkatimi çeken çeviri aksamaları:

Tombeau de: Stéphane Mallarmé ustası saydığı Edgar Poe ile Charles Baudelaire için "Tombeau d'Edgar Poe" ve "Tombeau de Charles Baudelaire" başlıklı şiirler yazdı. Bilindiği gibi "Le tombeau" sözcüğünün Türkçe anlamı: "Gömüt yapısı, gömüt, mezar, yıkım, son..." Ama "T" büyük harfle yazıldığı zaman "Tombeau de.."nün anlamı çok başka: Önemli bir kişinin ölümü dolayısıyla yazılan şiir, ağıt yazısı ya da beste. Eski deyimiyle: "Mersiye".

Demek oluyor ki Edgar Poe ile Baudelaire için yazılan şiirlerin adında "Mezar" sözcüğünü kesinlikle kullanmamak ve şiirlerin adını " Edgar Poe İçin Mersiye (Ağıt)", "Charles Baudelaire İçin Ağıt (Mersiye)" olarak çevirmek gerekiyor. Ömer Aygün'ün kitabında bu ayrım dikkatini göremedim.

Hirodias (Fransızca yazılışı "Hérodiade" ya da "Hérodias"): İ.S.7 yılında doğup 39 yaşında ölen Hellenleşmiş bir Yahudi prenses. Kral Hirodes ile evli olan annesi de aynı adı taşıyor. İncil'de Hirodiya olarak yazılıyor. Prenses Hirodiya'yı insanlar daha çok Salome olarak tanıyorlar. Prenses Salome (Prenses Hirodiya), Vaftizci Yahya (Jean-Baptiste, Aziz Yahya, Saint-Jean), Kral Hirodes ve Kraliçe Hirodiya'nın kahramanı olduğu trajik olay Matta (XIV, 6) ve Markos (VI, 22) İncillerinde anlatılmaktadır.

"Hirodes'in doğum günü şenliği sırasında Hirodiya'nın kızı ortaya çıkıp dans etti. Bu, Hirodes'in öyle hoşuna gitti ki, ant içerek kıza ne dilerse vereceğini söyledi. Kız, annesinin kışkırtmasıyla, 'Bana şimdi, bir tepsi üzerinde Vaftizli Yahya'nın başını ver', dedi. Kral buna çok üzüldüyse de, konuklarının önünde içtiği anttan ötürü bu dileğin yerine getirilmesini buyurdu." (Matta, 14:6-12)

"Armudun sapı, üzümün çöpü" titizliği gösterdiğim ileri sürülebilir ama Prenses Hirodiya'nın toplumlar tarafından bilinen adı Salome'dir. Birçok okur Rita Hayward'ın yaptığı "Salome'nin dansı"nı ünlü *Salome* filminden anımsar. Kısaca söylemek gerekirse, Stéphane Mallarmé, Prenses Salome'nin öyküsünün şiirini yazmakta... Ömer Aygün'ün kitabında (s. 59) dadı ile konuşan kişi de Salome'dir. Salome adı hiç olmazsa şiirin üzerine örtülmüş yedi kat kara tülün bir katını açmakta. Bu önemli nokta Ömer Aygün'ün dikkatinden kaçmış.

Yapı Kredi Yayınları tarafından yayınlanan bu ciddi görünüşlü kitapta bu türden titizlikleri ve incelikleri aramamız çok doğal.

Le vers: Ömer Aygün, kaleme aldığı "Giriş" bölümünde, birkaç yerde "dizeyi kazmak" (S.23) deyişini kullanıyor. "Le vers"in bir anlamı elbette "Dize" ama "Şiir" ve "Manzum" anlamlarını unutmamak koşuluyla. "Dizeyi kazmak" bizi derinlik boyutlarından yoksun bir anlama mahkum eder. Oysa "Şiiri kazmak" şiirin bütün katmanlarını ve oluşturucularını kapsar. Mallarmé de zaten bu anlamda kullanıyor.

"Resmi dize" (s.136), "geleneksel dize" ne demek? "Dize"nin yerine "şiir" sözcüğünü yazalım.

Öte yandan. Fransız şiiri bağlamında "geleneksel dize" deyiminin, galiba, "aleksandren"den (Alexandrin = On iki hecelik Fransız dizesi) başka bir anlamı yok. On iki hecelik dize kullandığı "Sonnet" formunda kurallı şiirler de yazan Mallarmé'nin "geleneksel dize"den çok geleneksel Fransız şiirine ve onun zihinsel yapısına karşı olduğu düşünülmeli. Mallarmé, "yenilgiye uğradığı" zaferlerinde, dizeden çok şiirin yapısıyla uğraşmış, şiirsel söylemin sözdizimini değiştirmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle "le vers" sözcüğünü "dize" anlamına hapsetmek Mallarmé'yi anlamamızı engellediği gibi şiiri ("la poésie" anlamında) kavramamızı güçleştirir.

"Şiir sözcüklerle yazılır (yapılır)": Dünyanın dört bir yanında bir yığın yeteneksize sığınma olanağı verdiği için Mallarmé'nin bu cümlesinden nefret ederim. Nefretimin gerekçelerini açıklamadan önce Mallarmé'nin cümlesinin Fransızcasını yazacağım:

"Ce n'est pas avec des idées que l'on fait des vers, c'est avec des mots."[17]

Bu cümlede yer alan "faire" fiilinin baskın anlamı elbette "yapmak", ama "yaratmak, söylemek, oluşturmak" anlamlarının dışında metnin ve cümlenin bağlamına göre "yazmak" anlamı da var. Bu anlamı zaten karmaşık ve son derece tehlikeli cümleyi "yapmak" fiiliyle çevirmek onu daha da içinden çıkılmaz duruma sokacağı için onun yerine "yazmak" fiilini kullanmanın gerekli ve zorunlu olduğunu düşünüyorum. Eski yazılarımda, sanırım, "yapmak" ve "yazmak" fiillerini (ikinci fiil çoğunlukta olmak üzere) ben de kullandım. Bundan böyle "yazmak" fiilini kullanacağım.

Ömer Aygün gibi Fransız dili alanında yüksek lisans (master) yapmış bir kimsenin, "Şiir fikirlerle değil, sözcüklerle yapılır" cümlesini kitabın sonundaki 17 numaralı nottan alıp "Stéphane Mallarmé Cins İsim" alt başlığıyla kaleme aldığı "Giriş" metninin tam ortasına yerleştirmesini beklerdim. Böyle bir şey yapsaydı, epeyce bulanık olanak "Giriş" belki biraz saydamlaşırdı.

Benim anladığım kadarıyla Mallarmé, şiir yazmak isteyen ressam Degas'ya "Kafandaki düşünceleri sözcük haline getirmezsen bunlar (düşünceler

ya da duygular) şiire dönüşmezler" demiş olamaz mı? Tersi bir durum olsaydı, Mallarmé birtakım resim yapma tasarılarından söz etseydi, Degas "Resim düşüncelerle değil desen ve renklerle yapılır" diyemez miydi? Edebiyat ve sanat böyledir, hayran okurlar ve müritler ustaların sözlerinde keramet boncukları ararlar. Olan olmuş Mallarmé'nin belki bir takılma olarak söylediği cümle "keramet"e dönüşmüştür. Yapılacak bir şey yok. O zaman yorumlamaya çalışacağız.[18] Ama Mallarmé üzerine kitap hazırlayacaksınız ve bu cümleyi "es" geçeceksiniz, işte bu olmaz!

Un coup de dés jamais n'abolira le hasard: Mallarmé'nin bu çok önemli kitabının adını oluşturan sözcüklerin anlamlarını yazalım:

Le coup: Vurma, vuruş, darbe; patlama, boşalma, atış...

le dé: Zar.

jamais: Asla, hiçbir zaman.

Abolir: Ortadan kaldırmak, yürürlükten kaldırmak.

Le hasard: Ortaçağda oynanan bir zar oyunu; talih; rastlantı, tesadüf.

Kitabın adı, şimdiye kadar Türkçeye, "Un coup de dés"nin doğru anlamı düşünülmeden çevrildi. "Un coup de dés" bir belirtisiz isim tamlaması olarak düşünüldüğünde, cümleyi "Bir zar atımı, rastlantıyı (talihi) hiçbir zaman ortadan kaldırmayacak" şeklinde çevrilebilir. Ya da Türkçe cümlede kullanılan sözcüklerin eşanlamlıları kullanarak birinci anlamla örtüşen bir başka cümle kurulabilir. Oysa Fransızcada "Un coup de dés" bir isim tamlaması biçiminde olmasına karşın tam anlamıyla isim tamlaması değil. Bir deyim üretme makinesi olan "Coup de..." ile üretilmiş onlarca deyimden biri. Yani "Un coup de dés"nin oluşturucu sözcüklerden başka bir anlamı var sözlüklerde: "Affaire qu'on laisse au hasard" (Tamamiyle rastlantıya, şansa bırakılmış iş; şans, ratlantı, talih). Fransızca "Le Petit Robert 1" sözlüğünde bu açıklamadan hemen sonra, örnek olarak Mallarmé'nin kitabının adı verilmekte. Demek oluyor ki Mallarmé'nin kitabının adını "Bir zar atımı"nın özne olacağı bir cümle olarak çevirmek mümkün değil. Kitabın adı çok daha karmaşık. Nasıl çevrilebilir? Olanaklardan birini şöyle düşünebiliriz: "Rastlantı, talihi hiçbir zaman yok etmeyecek" veya "Talih, rastlantıyı hiçbir zaman ortadan kaldırmayacak". Ya da sizin bulacağınız bir başka ve çok daha iyi cümle. Ama cümlenizin "Bir zar atımı" öznesiyle başlamaması koşuluyla.

Daha önce de belirttiğim gibi bu yazı Ömer Aygün'ün kitabını eleştirmeyi amaçlamıyor; kitabın yayımlanmış olduğunu haber veriyor, kitapla ilgili bazı izlenimleri aktarıyor ve "Mallarmé'ye dair" bazı düşüncelerimi içeriyor. Ama yazımın bazı uyarılarda bulunmadığını söylemek kuşkusuz pek mümkün değil, uyarılar da var.

Uyarılar yalnızca Ömer Aygün'e yönelik değil. Sadece adını bildikleri Mallarmé üzerine bir kitap yayınlandığını görererek sevinen eleştirmenlere ve şairlere de yönelik. Kimi genç şairlerin yazılarına "Mallarmé gezegeni Türk okuyucusuna yaklaştı"[19] türünden abartılı ve mümince başlıklar atmaya hevesli olduklarını gördüğüm için, bu fırsattan yararlanarak şunu hemen belirtemek istiyorum: Mallarmé'nin şiiri sadece çağdaşı şairler için, XX ve XXI yüzyıl şairleri için bir çıkmaz sokak olmayıp kendisi için de bir çıkmaz sokaktı.[5] Mallarmé, bir XIX yüzyıl şairi olarak kendine çok yüksek ve yüce hedefler seç-

miş, ancak bir dağcı gibi doruğa ulaşamadan hep yenilgiye uğramıştı. Mallarmé'nin deneysel şiirinde neredeyse tek bir zafer yoktur ama çağdaşlarına ve daha sonra gelen şairlere şiirinin sınırlarının nerede olduğunu da göstermiştir. Mallarmé örneği çok faydalıdır, bu örnek, örneğin "Un coup de dés jamais n'abolira le hasard"dan sonra tipografiden yararlanarak şiir yazmanın olanaksızlığı kadar gülünçlüğünü de gösterir. Mallarmé'nin çok önemli katkıları vardır ama günümüz evrensel şiiri onun kapısına dayandığı yolda değil Aloysius Bertrand-Comte de Lautréamont-Arthur Rimbaud üçlüsünün açtığı yolda üstgerçekçilerin köprüsünden geçerek gelişmiş, gelişmektedir.

Mallarmé konusuna, onun "savgüden" yenilgiler tarihine geri döneceğim. Döneceğim de bu arada birileri şu, "Şiir düşüncelerle değil sözcüklerle yazılır" âyetine bir açıklık getirse çok sevineceğim. O zaman hiç olmazsa bir başka âyeti, "Şiir geldi kelimeye dayandı"yı da belki biraz anlayabiliriz.

Gençler kendilerini okumadığıma inanıyorlar. Bense gençlerin bu iki cümleye ilişkin düşüncelerini gerçekten çok merak ediyorum. ❑

(1) Jean-Paul Sartre, *Mallarmé, La lucidité et sa face d'ombre*, Arcades/Gallimard, Editions Gallimard, 1986.

(2) Adam Sanat, Mart 2003 sayısı, Özdemir İnce, "Güdümlü Edebiyat, Güdülen Edebiyat".

(3) J. P. De Beaumarchais-Daniel Conty-Alain Rey, *Dictionnaire des littératures de Langue Française*, Bordas 1987. (Bu yazıyı kaleme alırken bu kaynaktan epeyce yararlandım.)

(4) "Surnaturaliste": "Surréaliste"in çevirisinde yapılan yanlışı tekrar etmemek için sözcüğü metinde Fransızca yazılışıyla bıraktım. Ancak, Tahsin Saraç'ın *Fransızca-Türkçe Sözlüğü*'ne dayanarak "doğaüstücü" sözcüğünü kullanabiliriz. Ama bu sözcük de yeterli değil, çünkü "surnature" doğanın üstünde olanı, doğa ile açıklanamayacak olanı da imliyor. Bu imden yola çıkarak şu karşılıklar var: Kutsal, olağanüstü, mucizevî, büyü. Dinsel, fantastik...

(5) Hugo Friedrich, *Structures de la poésie moderne* (Baudelaire, Mallarmé, Rimbaud, le XX. siècle), Editions Denoël/Gonthier, Paris, 1976; s. 158; *Die Struktur der modernen lyryk*, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg, 1956.

(6) Jean-Paul Sartre, *Situations IX* (Madeleine Chapsal'la söyleşi içinde 1960), Editions de Gallimard.

(7) Editions du Seuil, 1974.

(8) Özdemir İnce, *Yazınsal Söylem Üzerine*, ("İlhan Berk'in Poetikası: Sıfıra Sıfır Elde Var Sıfır"), İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, Ss.153-166.

(9 Maurice Blanchot, *l'Espace littéraire*, Editions Idées/Gallimard, 1955. Ss.115-117.

(10) Maurice Blanchot, *Yazınsal Uzam*, Çev: Sündüz Öztürk Kasar, YKY, 1993. ss.89-93.

(11) Age. Fransızca sayfa: 133-151 Türkçe sayfa: 101-113

(12) André Lagarde & Laurent Michard, *XIX Siècle, Les Grands Auteurs Français du Programme* V, Collection Textes et Littérature, BORDAS, 1963. pp.529-531.

(13) "Toast": (Onura, sağlığa, başarıya) kadeh kaldırma. "Funèbre": Cenazeye değin; hüzünlü, kasvetli, iç karartıcı. Bu durumda, "Toast funèbre"i biraz özgür bir yorumla "Ölünün Şerefine", "Cenazenin Onuruna" şeklinde çevirebiliriz.

(14) Esseintes, A Rebours'un kahramanının adıdır.

(15) Taşma, yatağından çıkma; başıboş dolaşma; saçmalama, saçmasapan sözler sayıklama.

(16) Ömer Aygün, *Stéphane Mallarmé, Profil*, YKY, 2002.

(17) Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, Flammarion, 1966, içinde s. 42. "Et Mallarmé, avec sa douce profondeur: 'Mais, Degas, ce n'est point avec des idées que l'on fait des vers... c'est avec des mots.'" Paul Valéry (Le Petit Robert 1, Dictionnaire de la langue française. Bk: "Le vers")

(18) Özdemir İnce, *Tabula Rasa*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003. ss. 52-66.

(19) Can Bahadır Yüce, Zaman Gazetesi, 12 Şubat 2003; Hüseyin Peker, Cumhuriyet Kitap, 17 Nisan 2003.

NOTA BENE: Adam Sanat'ın 207. sayısında (Nisan 2003) yayımlanan "SANSÜRLÜ ECE AYHAN" adlı yazıma gazete muhabirleri aracılığıyla çemkirenlere akla yakın bir önerim var: "Edebiyat"ın işleri edebiyat dergilerinde, lâfa hurâfe karıştırmadan tartışılır. Ama önce yazımı okusunlar, anlama yetenekleri varsa, anlamını kavramaya çalışsınlar. Ben burada beklemekteyim! – Ö.İ.

Ali Asker Barut

KALBİNDE ELEMLERLE

Gücenik bir ıslıktır çocuk
Dere boylarında
Arkadaş gezer kavakların
Mahcup rüzgârıyla

Yürür bir sağnağı içinde
"Bir yaz ölümüne hazırlanan"
Kalbinde elemlerle

Bahçelerde ağaçlar gibi hışırtılı
Ne zaman suların önünde bulsa kendini
Ah üzerinde hep o sincap alınganlığı

Ölünce yıldız olacak diye düşünür
Bir gün bütün çocuklar gökyüzünde
Karlar altında bulduğu mızıkaya
Bir şarkı olarak çıkartır üzgün bir tanrıyı

Sokaklarda gölgesiyle dolaşan yarı şair
Elemler üzerine koltuğunda bir kitapla
Islanır esmer bir yağmurda yapayalnızlığı

Hüzünlü Haziranlardan almış bakışlarını
Yüzü "yeniden limon renginde" Ergin Günçe
Dalgın bir ay saçılmış ortalara karanlıkta
Karışır alnı ve duygusu

KIPIRDAYAN SİNEMA

Bertan Onaran

Nicedir sinemaya ya gitmez, ya da korka korka gider, yalnız ağzımızı değil, her yerimizi bayağılıkla kavurarak çıkar olmuştuk.

Derken, önce Fransızların *Arte*'si, bir Stanley Kubrick toplu gösterisi başlattı; hem de pırıl kopyalarla. Sevinçle yeniden izlemeye, ayrıca kasete almaya giriştim.

Ve, Goethe bir kez daha haklı çıktı: Nedir en zor şey? Görmek gözünün önündekini.

Sinemanın bir imece sanatı olduğu, bir filmin çeşitli etken ve kişilere bağlı olduğu besbelli; ama Kubrick'in yapıtlarını izlerken iyice bilincine vardığım şey şu oldu: Film kuşkusuz yönetmene bağlı; ama o da yapımcıya: eğer yapımcı aynı zamanda yönetmen değilse, filmin bağımsız, dolayısıyla özgün, özerk olması olanaksız.

İlk gösterildikleri yıllarda Kubrick filmlerinin bu özelliğine dikkat etmemişim: Oysa başından beri, tıpkı Chaplin gibi, Fellini gibi, filmlerin çekim öykülerini kendisi yazmış ya da birisiyle işbirliği etmiş. Ve daha önemlisi, parayı da kendisi bulmuş, vermiş.

Dolayısıyla, örneğin, yıllar önce sanırım Sinematek'te gördüğüm *Zafer Yolları* gibi bir başyapıt ortaya çıkabilmiş

Gerçek sinemaseverlerden benim yaşımda olanlar bu filmi görmüştür sanırım; şimdiye dek çekilmiş en dürüst savaş filmlerinden biri, üstelik bağırıp çağırmadan savaşa karşı çıkarak.

Öykü kısaca şöyle: Fransız siperleri, bitkin bir birlik, komutanlarını canlandıran Kirk Douglas. Tam karşılarında sarp, ıssız, sessiz bir kayalık tepe; adı da kendine uygun: Karınca Yuvası.

Derken Paris'te, allı pullu bir salon, çalımlı bir general; Douglas'ın birliği de ona bağlı; general amca, kendisi bir eli yağda öbürü balda, akşamları balo salonlarında vals yaparken, ansızın Karınca Yuvası'nın geri alınmasını istiyor. Douglas, bütün olumsuzluklara karşın, birliğiyle saldırıya geçiyor, daha siperden çıkarken askerin yarısı taranıyor; kalanlar düşe kalka ilerlemeye çalışırken, saldırıyı Paris'ten izleyen general amca sabırsızlanıyor, birliğinin gevşekliğine, korkaklığına sinirlenip topçuya Almanları bırakıp onları topa tutmasını buyuruyor. Elbet tepe alınamıyor.

Valsçi general de, bir üstü olan arkadaşı da, geride kalanlardan üç kişiyi başarısızlıktan sorumlu tutup savaş mahkemesine veriyor; savunmalarını sanırım hukuk okumuş olan Douglas üstleniyor; ama bu tür yargılamaları biliyor-

sunuz: savunma falan yok; neredeyse kaldırıp oturtup, salt adlarını, görev yaptıkları birliği saptayıp adamları ölüm cezasına çarptırıyor; dahası, bir sabah, görkemli bir törenle, bütün alayın karşısında kurşuna diziyorlar. Üstelik o arada, topçu birliğinin başındaki binbaşının gelip Douglas'a, generalin yarı yolda kendilerinin topa tutulması buyruğunu verdiğini söylemesine karşın! Bu bilginin aktarıldığı üst rütbedeki general, yürürlükteki güzelim mantık uyarınca, şöyle ya da böyle, Fransız ordusuna güzel bir ders vermek üzere, yargılananların kurşuna dizilmelerine ses çıkarmıyor; aynı mantıksızlık uyarınca, ancak o üç kişi can verdikten sonra, general arkadaşı hakkında soruşturma açtırıyor.

Film, bir kabarede toplanmış, birbirlerini öldürmek yorgun düşmüş Fransız askerlerinin çekingen, haklı olarak ürkmüş bir Alman kızını dinlemesiyle sona eriyor: Önce, Alman diye ıslıklayıp yuhalıyorlar; ama kızın üstelik Almanca söylediği şarkı az sonra hepsini öyle bir etkiliyor ki, acı acı düşünmeye başlıyorlar; kimisi gözyaşı bile döküyor.

İlk kez kaç yıl önce gördüm bu filmi? Aradan kaç bin film, kaç savaş geçti? Hem siyah-beyaz görüntüleri, hem kurgusu, hem müziği, kısacası bütün güzellikleri yerli yerindeydi.

Daha sonra, *Katilin Öpücüğü*'nü, *Son Yarış*'ı, *Lolita*'yı, *2001: Uzay Serüveni*'ni hazla izlerken, yukarki yargım pekişti: Filmin öyküsünü kendiniz yazıp parasını vermedikçe, dürüst, tutarlı film çekemezsiniz.

Polanski'nin *Piyanist*'i bunun yeni, son örneklerinden biriydi: Polanski, Alain Sarde'la birlikte, filmi kendi parasıyla çekebildiği; ayrıca yaşamış bir piyano yorumcusunun somut anılarına dayanarak, kendisinin de birebir yaşadığı olayları anlattığı için, Costa Gavras'ın edepsiz *Amin*'inin tersine, onurlu, etkileyici bir yapıt ortaya koyabilmişti.

Sinemanın büyüsünü dolu dolu tadanlardan olduğum için, bu sevdayı paylaşan Nilgün'ün artık sessizleşen çağrılarına yanıt verip güzeller güzeli, yetenekli Meryl Streep'in *Tersyüz*'üne dek gittik, çekine çekine. Ve ham ayvayı yedik! Tam Hollywood'a yakışan bir rezillik! Streep'i timsahın dişlerine değil, kendi dişlileri arasına atıp çıtır çıtır ezdi gözümüzün önünde.

Neyse ki yüreğimiz hemen ertesi hafta *Saatler*'le sarıldı.

Saatler, Virginia Woolf'tan, yazmakta olduğu *Mrs Dalloway*'den yola çıkıp, romanı okumakta olan evli, erkek çocuklu, gebe, mutsuz bir kadınla; bir kız çocuğu olan, yayıncılık yapan, bir hanımla yaşayan, her gün eski erkek, ozan sevgilisini görmeye giden kadının iç içe geçirilmiş öykülerini anlattı.

Doğrusu, filmi iki kez görmeme karşın, parasını yönetmenin verip vermediğini okuyamadım; ama o da, filme temel olan romanı yazan da, üstelik birer erkek oldukları halde, bu üç kadının iç ve dış dünyalarını öyle güzel betimlediler ki!

Virginia Woolf'u canlandıran Nicole Kidman'ı en son o hıyar eski kocasıyla *Gözler Sımsıkı Kapalı*'da görmüş, hiç ama hiç beğenmemiştim. Buradaysa, bayıldım, bayıldım! Zaten yönetmen kadın erkek herkesi kusursuz oynatmış, herkesten en yüksek verimi almıştı.

Zorba bir savaşın kapımıza, içimize dayatıldığı günlerde, eğer insan, "insan" adını taşımayı hakedecekse, dahası canını kurtarabilecekse, sanat denen şeyin ancak böyle olabileceğini bir kez daha acı acı duyumsadım.

Buna karşılık, önceki filmlerindeki şiddete iyi kötü dayanabildiğimiz Martin Scorsese'in *New York Çeteleri* sözün tam anlamıyla bir rezillik: ele almaya çalıştığı hiçbir izlek, ne Amerika iç savaşı, ne zenci-beyaz çatışması, ne kölelik, hiçbir şey işlenmedi; verilen rollere görüntüleri de, kişilikleri de uymayan iki oyuncu arasındaki sonu gelmemecesine kanlı çatışmasıyla işkenceye uğratıldık, hem de iki buçuk saat boyunca!

Aslında, o kan banyosu içinde, film Amerikan insanının nasıl oluştuğunu; şu anki hukuksuz, haksız, yasa ve insanlık dışı savaşı çıkaranların kimler olduklarını pek güzel anlatıyordu; ama sinema bir anıştırma sanatıdır, şiddeti duyumsatmak için ille de göstermeniz gerekmez. Yazık, Scorsese'in işi çok zor, ne kadar hap içse, gözüne uyku girmiyordur!

* * *

Galeri G kapandıktan sonra göremediğim sevgili Selin, birkaç ay önce, Tarlabaşı'nda yeni bir fotoğraf merkezinin açılacağını haber verip sevinçle, ısrarla çağırmıştı.

Sonra çağrısı geldi, mart başında merkez açıldı.

İki fotoğraf sevdalısı, Mehmet Kısmet'le Nevzat Çakır el ele vermiş, eski bir yapıyı alıp onarmış, düzenlemiş, bu yuvayı oluşturmuşlar: Belgeliğiyle, fotoğraf basım odasıyla, kitaplığıyla, sergileme yeriyle, kahvesiyle dört dörtlük bir merkez.

İlk sergiyi Ara Güler'e ayırmışlar.

Çok değerli bir sığınak.

* * *

Nevzat Metin, bu kez, ortak dostumuz Turgay Gönenç'in toplu şiirlerini basmış; 1955-2002 arasında yazılmış şiirleri içeren, ayrıca Turgay'ın resimleriyle bezenmiş yapıtın adı *Benim Çocukluğum Fesleğen Kokar*.

Hem Nevzat, hem Turgay için, ne kadar güzel bir dostluk armağanı!

"... Evet, barıştır yaşama can veren, can katan yaşama.

Savaşın egemen olmadığı zamanlardaki barıştan daha derin anlamlı bir şeydir barış."

Bu satırları, Feridun Andaç'ın, Doğan Kitap'ın bastığı, *Babil'e Yolculuk*'undan aldım. Feridun da, A. Kadir'le Panayot Abacı'nın Nikiforos Vrettakos'tan yaptıkları çeviriden aktarmış.

Feridun, gerçek bir yazın ve yaşamsever; okuduğu her kitabı, her şiiri, çıktığı her geziyi coşkuyla, dolu dolu yaşayıp anlatıyor.

Henri Laborit, canlı varlığın biricik ereği, varolmaktır, der; Wilhelm Reich da, bu varoluşu üç temel sözcükle özetler: Sevgi, çalışma, bilgi.

Demek ki, canlı varlık olarak yapımızı sürdürebilmemiz, dinginliği, dengeyi, kısacası barışı gerektirir; ölüm adını verdiğimiz ayrışmayla yeniden evreni oluşturan asal enerji birimlerine dönüş nasılsa sonunda hepimizi bekliyor; bu işi öne almanın, çabuklaştırmanın, hele savaşlardaki gibi hoyratlaştırmanın ne gereği olabilir?

Ama Reich'ın parmak bastığı temel üç işlevi yerine getiremiyorsanız, ille de harcanması gereken dirimsel enerji, çıkışı savaşta, ölümde arar, arıyor.

Yine Henri Laborit, varoluşunu sürdürmek isteyen canlı varlığın önünde, iki yol bulunduğunu anımsatır: Kaçmak ya da sorunla boğuşmak, çözüm bulmak.

Reich'ın bulduğu, ama sanırım Amerikalıların, kodeste öldürdükleri bu büyük öncünün adını unutturmak üzere Marcuse'ye yakıştırdıkları ünlü savaşma seviş öğüdünü tutamadığımız zaman ne hale geldiğimiz tabak gibi ortada.

Laborit'nin birinci terimi kaçış ille de tabanları yağlamakla olmuyor elbet, düşlere sığınma, düş yaratma çok daha etkili bu işte.

Seviyi, sevişmeyi çoktan unutmuş ya da hiç yaşamamış vebalıların dayattıkları iç karartıcı dünyadan kaçmak istiyorsanız, Andaç'ın kitabı çok yararlı olabilir.

* * *

Sıdıka Su, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde, bir konuşma yapmak üzere çağrılınca, Safranbolu-Bartın-Amasra'ya bir haftasonu gezisi düzenlenmiş; Sevgi Tanın'la Sevil de katıldılar. Döndüklerinde sevinçten uçuyorlardı.

Hem Bartın'da, hem Safranbolu'da sevgiyle saygıyla karşılanıp ağırlanmış, el üstünde tutulmuşlar; Sıdıka Abla kadın hakları savaşımını özetleyen güzel bir konuşma yapmış.

Kısacası, gezinin tadı damaklarında kalmış. Şu dertli dünyamızda ne büyük armağan!

Safranbolu'da sanırım bir avuç kalmış, ortalığı kaplayan yozlaşma sürecinde direnmeye çalışan eski ahşap evleri onlara çoktan işi bırakmış, ama Cumhuriyet okurlarının ve Sıdıka Su'nun hatırına gezdiren deneyimli kılavuz, sözümona onarılıp çağdaş kılınmaya çalışılmış evlerden birinde, güzelim aşıboyasının üstüne çekilmiş badana karşısında şunu anlatmış:

Günün birinde, Cihat Burak Safranbolu'ya gelmiş; birlikte evleri gezerlerken, yine böyle göz göre göre kıyılmış evlerden birinde, badanalanmış bir duvarın bir köşesinde gözden ya da elden kaçmış, kaçabilmiş bir köşecikle karşılaşmışlar; evin sahibi de yanlarında; Cihat Bey dayanamayıp sormuş: Her yeri boyamış ya da boyatmışsınız, bu köşe neden böyle kaldı? Kadın, en doğal şeyi söylüyor gibi yanıtlamış: Oraya merdiven yetişmedi de! Bunun üzerine Cihat'çığım, Evliya Çelebi'ye denk kıvrak anlağıyla: Aman kardeşim, getir o merdiveni öpeyim, demiş.

Yanıt soylu mu soylu, sonuç üzücü mü üzücü! Yapıtlar, kalıtlar elimizden uçup giderken bize bir iki güzel sözle avunma kalıyor! Ne yazık, ne acı!

* * *

Sonunda Oscar'ları dağıttılar; ve çok şaşırtıcı, sonuçlar beklediğime yakın oldu: En iyi yönetmen olarak Polanski'nin, en iyi kadın oyuncu olarak unutulmaz, hayranlık verici, güzeller güzeli Nicole Kidman'ın, erkek oyuncu olarak da Adrien Brody'nin ödüllendirilmesine yürekten sevindim.

Bana kalsa, *Piyanist*'i aynı zamanda en iyi film seçerdim; ama sevgili Bob Fosse'un güzelim tasarımından yola çıkılarak çekilmiş *Şikago*'yu da çok yadırgamadım doğrusu; Catherine Zeta-Jones'un yardımcı kadın oyuncu ödülünü de alkışladım.

Asıl, o rezil, hastalıklı *New York Çeteleri*'ne ödül yağdırılmasından korkuyordum; şükür olmadı. Scorsese'le kuklaları el ele verip mezbahaya gidebilirler! Hele canlı mezbaha istiyorlarsa, Bağdat'a buyursunlar!

Benim Cici Silahım'ın tombul yönetmeninin en büyük başarısı, bence, o yeteneksiz, aşağılık Charlton Heston'ı bırakıp asıl suçluyu herkesin önünde kınamasıydı; bu yüzden yuhalandı, olsun! Bu onur ona yeter.

* * *

Geçen gün Moda'ya, Bilim-Sanat Galerisi'ne gittim; sergisi yeni açılmış Tanju Demirci ile canım Türkân karşıladı beni. Kısa da olsa, sıcacık söyleştik.

Nevzat Metin, kitaplarına Demirci'ninkini de eklemiş.

Kitabın metnini ozan-ressam dostumuz Ekrem Kahraman hazırlamış; Tanju için, sanırım, bir ayrıcalık: Bir ressam-ozanın kendisini tutkuyla kucaklamaya razı olması, her gün, her saniye görülen şey değil çünkü.

Ekrem, kitabın başına Gombrich'in bir sözünü almış:

Sanat diye bir şey yoktur aslında, yalnız sanatçılar vardır.

Her şeyin görece olduğunu anımsatan çok doğru bir söz; dolayısıyla, hepimizi alçakgönüllülüğe çağıran bir borazan. Ama biliyorsunuz hepimizin can gözü, can kulağı, kısacası canı bu çağrılara kapalı! Ne yazık!

Ama biz işin olumlu yanına bakıp sevinelim: Nevzat-Ekrem-Tanju birlikteliği, önce Demirci'ye, sonra sanatseverlere böyle güzel bir kitap armağan etmiş! Savaşa, bütün katillere inat!

* * *

Hülya Uçansu'ya ne zaman uğrasam iyi bir haber verir, güzel bir şey anlatır; bu kez de öyle oldu.

Geçen yılki Sinema Şenliği'nde gösterilen *Fidel* belgeselinin ardından, Estela Bravo'yu yakından tanımak istemiş, bağlantı kurmuş, bilgi toplamış. Yazışma falan derken, eşi Ali'yle birlikte kendini Küba'da buluvermiş.

Estela, aslında Amerikalı; ama ömrünün yarısından sonra, sinemaya, belgesele ve eşi Ernesto dolayısıyla, Küba'ya, Castro'ya ilgi duymuş; ilgisini somutlaştırmış, hem izlediğimiz filmi, hem daha başka şeyler çekmiş; dahası, Küba'ya yerleşmiş.

Hülya, Küba denen zorunlu yoksulluk cennetine ayak bastığında, Estela'ya tam bir "ulusal kahraman" gibi bakılıp davranıldığını görmüş.

Karşılıklı ilgi, bilgi, sevgi sonunda hoş bir meyve vermiş: Bu yılki Şenlik'te Estela'ya özel bir köşe ayrılmış; yetinilmemiş, Hülya'nın önerisi, Şakir Bey'in onayıyla, adına bir ödül konmuş; dahası, yine ortak sevdanın sonucu, Nazar kitabını basıyor, imza günü düzenleniyor.

Evrendeki her şey rastlantı (olasılık) ve gerekliliğin ürünüdür, diyen Demokritos'tan daha haklı kimse var mı yeryüzünde? ❑

Onur Caymaz

BİR MATMAZEL AKŞAMI

– "Güneş Yanığı" filmini seyrettiren'e –

kar bütün yolları örttüğünde, biliyorum,
incinmeyeyim diye sevişmedin benimle
kar nasıldır, döne döne ince ince toz duman
Grosny'den bir o kaldı belleğimde

yıllar uğuldadı bir de Nadya'nın parmakları
çıtır çıtır bir şeyler kırıldı havalarda
kör bir kapı gibi sokaklarda savaş kokusu
Nadya'nın parmakları Chopin'den kuşlar yakardı

resimler olurdu aynasının kenarlarında
1920'lerde sahi ne vardı, kartondan günler
zor yanan kibritler, briyantinli saçlar
bembeyaz yakalarıyla, derinde kalmış gözleriyle
kırılır dokunmayın dercesine bir genç subay

fulya çiçekleri vardı bir de
Matmazel Alexia Verjenskaya
perdeler dantelden, sanki dul kalmasın diye
sanki yalnızlık diye bir sinema vardı
iki perde arasında bütün ayrılıklar
Süslü Saksı Sokak, No: 38 Kat: 1 Aynalıçeşme

24 Kasım'da gördüm İstanbul Limanı'nı
biriktirdiğim sakız kâğıtları cebimde anı oldu
babamı bir ara sokakta karanlık birileri
birileri babamı öptüğüm bir yerinden vurmuştu

Rus Sefarethanesinde bir oda küçücük
Todori, Majik Sineması'nda
sessiz filmlere müzik çalardı
kızkardeşim bir eczanede kasiyer
yetimdim elbisemin kollarında çiçekler vardı

kar bütün yolları örttüğünde diyorum
acıyla hatırlıyorum her şeyi ne yazık acıyla
bir liman, bir kilise ya da bir sokak aralığı
ah ne yazık ben nereye gitsem kar yağdı

TÜRKÇENİN GÜCÜNÜ ANLAMAK

Mustafa Şerif Onaran

Bir dili iyi bilmek, o dilin bütün olanaklarını kavramayı gerektirir.

Dile böyle bir anlayışla bakıldığı zaman Türkçeyi nasıl değerlendirebiliriz? Türkçenin söz varlığını biliyor muyuz? Türkçede ne gibi söz değerleri olduğunun ayrımında mıyız? Yüklendiği değişmeceli anlamlarla sözcüklerin kazandığı yeni değerler dili nasıl zenginleştirmektedir? En soyut felsefe kavramlarından bilimin, uygulayımın en somut özelliklerine kadar dili genişletmek olanağı bulunabilir mi?

Sanırım bu sorulara verilecek olumlu yanıtlar Türkçenin gücünü anlamayı kolaylaştıracaktır.

Öncelikle bilinmesi gerekir ki hiçbir dilin söz varlığı yeterince saptanamaz. Çünkü dil canlı bir varlıktır; kendini yenileyerek gelişir. Yaşama koşulları, toplumsal gelişme, bilimsel oluşumlar, uygulama olanakları dilin yeni gelişmelere yönelmesine yol açar. Yaşamın akışına göre ivme kazanan bir süreçtir bu!

Bu nedenle söz varlığının saptanmasına da, belirli evrelerde, süreklilik kazandırmak gerekir.

* * *

Bir sözlükte "madde başı" olarak gösterilen sözcüklerin, soyut kavramları ayrıntılarıyla anlatan özellikler taşıması istenir. Yeterince "madde başı" sözcük olmadığı için Türkçenin yoksul bir dil olduğu sanılır.

İki ayrıntı gözden kaçıyor: "Madde başı" olan bir sözcüğün başka anlam yükleri taşıyan değişmeceli anlamları vardır. "Madde başı" olan bir sözcükle ilgili nice söz değeri olduğu unutuluyor.

Herhangi bir sözlüğü açın, sayfalarını şöyle bir çevirin; örneğin 'ayak', 'can', 'göz', 'orta', 'yol' gibi sözcüklere bakın; o kadar zengin anlam yükleri, deyim özellikleriyle karşılaşırsınız ki, hiçbir dilde bu söz derinliğini bulmak olanağınız yoktur. Bu söz değerleri "madde içi" olarak gösterildiği için Türkçeyi yetersiz görmek yanlışına düşülmemelidir.

Herhangi ünlü bir yabancı sözlüğün üç yüz bin dolayında sözcükle yüklü olduğu öne sürülür. Bir Türkçe sözlükte altmış bin dolayında sözcük var sayılır.

Ama, örneğin İngilizce bir sözlükteki yabancı sözcükler ayrılırsa, "madde başı" gibi gösterilen "madde içi" sözcükler düşülürse üç yüz bin sözcükten geriye ne kalır?

* * *

Yedi yüzyıldır soyut kavramları Arapça, Farsça sözcüklerle işleme alışkanlığı yüzünden Türkçenin geri bırakıldığı düşünülürse, dilimize ne kadar kötülük ettiğimiz daha iyi anlaşılır.

Türklerin Hipokrat'ı sayılan Şanizade Ataullah Efendi, hekimlik terimlerini Türkçe temeline dayandırmıştı. O yolu izlemek, geliştirmek olanağı bulunsaydı, hekimlik biliminde Türkçeyi derinleştirmek kolaylaşacaktı. Ama sonraki yıllarda Mazhar Paşa, Arapça ile Farsçadan yararlanarak öyle yeni hekimlik terimleri türetti ki, o terimleri Araplar daha kolay benimser oldu.

Oysa Türkçe köklerden yararlanarak yabancı kavramlara karşılık bulmak daha sağlam bir yöntemdir.

Türkçede yeni sözcük türetmeleriyle ilgili öyle yollar var ki, dilin gücünü göstermeye yeter. Sözcükleri birleştirme yöntemi, ikilemeler, deyim özellikleri dile yeni anlatım olanakları kazandırır.

Bu olanakları yazıya geçirmek; bilime, felsefeye, edebiyata yakışacak bir biçem kazandırmak ayrı bir yetenek işidir. İnsan bir yazıyı, bir şiiri okuduğu zaman, dilini yadırgamamalı. Dilin gücüne inananlar, olabildiğince Türkçe yazma özlemi içinde, o dili yadırgatmadan kullanmaya özen göstermelidir. Biçem anlayışının bilincine varan bir yazar; yazıyı nasıl kurgulayacağını, yeni sözcükleri dile nasıl alıştıracağını da iyi bilir.

Başkaları için yıpranmış bir duyarlık sayılsa bile; yağmurlu bir güz akşamının, alaturka bir şarkının yaşamayı anlamlı kılan bir özelliği olabilir. Sözcüklerin anı yükü de öyledir.

Tahsin Saraç, özleşme Türkçesini şiirde denemek isteyen bir ozandı. Ama "hüzün" sözcüğü kim bilir hangi çağışımlarla onu etkilemiş olmalı ki, "o sözcüğü bırakamam" derdi.

Oysaki sözcüklerin tek başına hiçbir gücü yoktur; yazıda ya da şiirde güç kazandığı, bir üstdil oluşturduğu bilinmelidir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Ozan sözcüklerle gören kişidir" sözünü yorumlarken; yeni bir sözcüğe neler kazandırdığını bilmek gerekir.

Yeni bir sözcük değişik imgelere yol açabilir. Anı değeri kazanabilir. Alışılmamış duyarlıklara kapı aralayabilir. Böylece anlam derinliğiyle zenginleşebilir.

İşin kolayına kaçanlar, kullanılmış bir sözcüğün getirdiği eski bir duyarlığa sığınıyorlar. Üstelik kendilerini yineleyip durduklarının ayrımına bile varamıyorlar.

Yeni sözcüklere kazandırılan çağrışım gücü, değişik bir anlatıma da yol açacak, böylece tekdüze bir anlatım bir başka açılımla genişleyecektir.

Türkçenin gücü bunları sağlamaya yeter.

Dilbilim çalışmalarını şiirli bir incelikle anlatan Doğan Aksan diyor ki :

"Dil dediğimiz düzen insanın gözüdür, beynidir; düşüncesi, ruhudur. Ama insan beyninin nasıl gizli yönleri, bilinmeyen noktaları varsa, dilin de çözümlenemeyen, apaçık ortaya konamayan bir çok yönleri vardır. Özellikle işleyişi, ruhla, mantıkla olan ilişkisi açısından (*Türkçenin Gücü*, Türk Dilinin Zenginliklerine Tanıklar, Beşinci Basım, Kasım 1998, Bilgi Yayınevi, Ankara).

Doğan Aksan, bir serüven öyküsü tadıyla, dilbilimci olmayanların da kolayca anlayacağı bir akıcılıkla, Türkçenin gücünü oluşturan söz değerlerini anlatıyor. Türkçenin ses özellikleri; türetme yolları, anlam yapısı, söz sanatlarına tanık olan benzetme, aktarma, deyim incelikleri; kalıp sözler, bilmeceler, maniler gibi ortak değerleriyle ne denli güçlü bir söz varlığına ulaştığına şaşar kalırız.

Demek ki bir dilin gücünü gösteren yalnızca bir sözlükteki "madde başı" sözcükler değildir.

Ömer Asım Aksoy, yazılı dilde 5742 deyim saptamıştır. Türk lehçelerinde, Anadolu ağızlarında yaşayan deyimler bunların dışındadır. O deyimlerin bir bölümü günümüz Türkçesinde anlamını yitirmiş olabilir. Ama bölge ağızındaki nice deyim saptanamamıştır ki, genel dile kazandırılabilsin!

* * *

Anadolu ağızlarında yaşayan söz değerlerini yeterince bilmiyoruz. Otuzlu yıllarda hazırlanan derleme sözlükleri geliştirilemedi. Geniş bir takım çalışmasıyla, bölge ağızlarındaki söz değerlerinin yeniden saptanması gerekir.

Eski metinler bütünüyle ele alınmalı, "Büyük Tarama Sözlüğü"ne temel olmalıdır.

Ama asıl önemlisi bu sözleri genel dile alıştırmak için çaba göstermelidir.

Yeni kavramlara karşılık bulma çalışmalarının yanında, bütün bu çalışmalara süreklilik kazandırmalı; yüzbinlerce sözcüğü içine alan bir "Büyük Türkçe Sözlük" hazırlanmalıdır.

"Türkçeyi yabancı sözcükler kaplıyor" yakınmaları, dilimizin içinde bulunduğu karmaşık durumu iyileştirmez. Türkçenin gücünü ortaya koyacak çok yönlü çalışmalara süreklilik getirmek gerekecektir.

Türkçenin gerçek kimliği belirdikçe anlatım gücü yeni boyutlar kazanacaktır.

* * *

Burada Ali Püsküllüoğlu'nun *Öz Türkçe Sözlük*'ü üzerinde özellikle durmak gerekir.

Bu sözlük otuz yılı aşan bir çalışma sonucu 13. basıma ulaşırken giderek oylumu daha da genişlemiştir. Yazarlarla ozanların yazı diline kazandırdığı bu sözcükler yüzlerce yazarın tanıklığıyla benimsenmiştir. Dahası, dilin özleşmesi konusunda tutucu diye tanıdığımız nice yazar bile bu sözcükleri kullanma-

da tanıklık etmişlerdir (*Öz Türkçe Sözlük*, Genişletilmiş 13. Baskı, Arkadaş Yayınevi, 2002 Ankara).

Ali Püsküllüoğlu özenli bir çalışmayla bu sözcüklerin nerelerde kullanıldığını derlemiş, böylece sözcüklere işlerlik kazandırıldığını da göstermiştir.

Bu konudaki deneyimini, birikimini bildiğim için yeni kullanacağım bir sözcük üzerine Ali Püsküllüoğlu'na danışırım. Onun olurunu almasam da, aklıma yatıyorsa, kullanmak isterim.

Bununla ilgili bir anıma değineyim :

Bir yazımda "yorumsamak" sözcüğünü kullanmıştım. Bu sözcüğün "Yorumlamak"tan ayrı bir anlamı olmalıydı. Yorumlamak; "şerh etmek", "tefsir etmek" anlamına geliyor. Divan şiirini daha iyi anlamak için "Metin Şerhi" dersleri vardı. Söz oyunlarındaki gizleri kullanarak divan şiirini yorumlamak kolaylaşabilirdi. "Metin Şerhi" açımlamayı kolaylaştıran ipuçları verirdi.

Bu türlü "yorumlama" bilimsel bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Oysa "yorumsamak"ta bir takım ipuçları aramak söz konusu olmayabilir. İnsan sezgileriyle varır şiirin yorumuna. Sezginin içgüdüsel bir davranış olduğu söylense de, kültür birikiminin, aklın, sezgileri biçimlendirmede katkısı olduğu kabul edilmelidir. Bir şiiri "yorumsamak", yalnızca içgüdüsel bir davranış olarak değerlendirilemez.

* * *

Olabildiğince Türkçe yazmak isteyenler için Ali Püsküllüoğlu'nun *Öz Tükçe Sözlük*'ü, el altında bulundurulması gereken bir yapıttır.

Gene de öz Türkçe sözcükleri yazıya alıştırmak kolay değildir. Tümcenin kuruluşuna göre sözcüğün yalın durumu, ya da aldığı eke göre, kolayca benimsenen durumu, yazarın biçeminde istenen yeri bulur.

Kuşkusuz her sözcüğü yerli yerinde kullanmaktır önemli olan. Ancak yeni sözcükleri benimsetmek ayrı bir beceri ister. Biçem özelliğiyle yazıya alıştırılmayan sözcük yadırganır. Türkçenin ses özelliklerini, hece ağırlıklarını belli bir dengede tutarak dize oluşturmanın, tümcenin yapısını yeniden kurmanın, sözcükleri kazanmada ayrı bir önemi vardır.

Doğan Aksan ünlüler bakımından Türkçenin zengin bir dil olduğunu; ilk heceye göre kalın ya da ince ünlü uyumuna bağlı kalarak sıralama gösterdiğini anlatır. Yabancı sözcüklerin de Türkçenin ses uyumuna göre kullanılması eğilimi vardır. Giderek Arapça, Farsça sözcükler Türkçenin yapısı içinde değişime uğrar, eski biçimlerinden uzaklaşır.

Bu durum, Türkçeyi iyi konuştukları sanılan ünlü sunucuların bile nice yanlışlara düştüğünü gösterir.

Konuşma yanlışının izi çabuk silinse de yazı yanlışları kalıcıdır.

Aydın Sami Güneyçal'ın kitabında, açıklamalı örneklerle yaygın dil yanlışları gösterilirken, Türkçeden mi, Osmanlıcadan mı yakınmamız gerektiğini düşünmeliyiz (*Türkçenin Şikâyeti Var*, Aydın Kitabevi, 2002, Ankara).

Çünkü Güneyçal'ın gösterdiği yanlışlar Osmanlıca sözcüklerle ilgilidir.

Eskinin özlemini çekenler, "Koskoca bir Osmanlıcayı yok mu sayacağız?" diye yakına dursun, Türkçenin gücü, unutulan bir dilin içine yerleşiyor.

Osmanlıca, sözlüklerde yitip giden ölü sözcükleriyle, kullanılan sözcüklerin yanlış yazılması, yanlış okunmasıyla artık yaşamasını tamamlayan bir dildir. Öyle ki, eskilerden kalmış bir insanın "Hacıvat ağzı" ile konuşmasına bugün ancak gülünebiliyor. Yazım özellikleri tartışılan sözcükler de hep Osmanlıca kalıntısı sözcükler oluyor.

"Kalıntı sözcükler" derken, yedi yüzyıl süren Osmanlı devletinin dilini küçümsemiyorum. Osmanlıcanın egemen olduğu dönemlerde bile Türkçenin varlığı yitip gitmemişti. Geleneğe ne denli bağlı kalırsak kalalım, yaşama koşullarına göre dilin değişmesine engel olamayız. Nasıl bir ırmak kendi yatağını bulduğu zaman rahat akıyorsa, Türkçe de kendi yolunda gittiği zaman amacına ulaşır. O yolu açan da Türkçenin gücüdür.

* * *

Türkçenin gücü "madde başı" sözcüklerle sınırlı değildir. Söz değerlerinin akıl almaz zenginliğidir Türkçeyi güçlü kılan.

Dili iyi kullanan yazarları okumak insana görmeyi öğretir. Hem insanın söz varlığı genişler, hem yeni anlatım olanakları kazanan dil, insana değişik bakış açıları kazandırır.

Dilin yozlaştığını, kirlendiğini yineleyip durarak Türkçeden yakınmak, çıkar yol değildir. Yasal düzenlemeler de yeterli çözüm sağlamaz.

Türkçenin gücü eklerden, köklerden yeni sözcükler türetmeye elverişlidir. Sözcükler yazıya geçmez de sözlüklerde kalırsa dilin gelişmesine yararı olmaz. Dilin söz varlığı, belli evrelerde araştırılıp genel dile kazandırılamazsa, Türkçe kısır kalır.

Sözcükler gökten zembille inmiyor. İnsanın yaşama koşullarındaki değişik durumlarını yansıtıyor.

Doğan Aksan diyor ki :

"Türkçeye eğiliniz, tek tek sözlerine bakınız; onlarda Türkün bilgeliğini görecek, yüzyıllar boyunca doğayla iç içe geçen yaşamını öğrenecek, sevgisini, yaradılışının yüksek değerlerini sezinleyecek, bu sözlerin bir çoğunda şiir tadı bulacaksınız. Bunların yanı sıra insana, doğaya, yaşama ilişkin binlerce gözlem çıkacak karşınıza..."

Türkçenin güçünü anladıkça, belli bir doğa parçasını yurt edinmenin önemini, anadilin derinliğinde arıyor insan. O zaman alıştığımız bir kentte değil, anadilimizin coğrafyasında yaşadığımızı anlıyoruz... ❑

ÖMER ASIM AKSOY

Dil Yanlışları

ADAM YAYINLARI

Mustafa Erdiken

DÜĞÜNLER

1.
Söğüt altında taş topluyoruz. Gösteriler başlayacak: Jüstinyen'in eski oyunları. Balıklar köprü ayaklarına sığınacak. Mısır koçanlarını sırtlanıp yürüyeceğiz yokuşları.

Tamir edilen yavru köpek. Un kokan çeşme. Bazilika benzeri yatır eskisi. Yayılmışlar meydanın köşelerine. Deniz görünmez buradan. Duyulan dalga değil bulut sesi. Erir ağaç altlarına yığılı çuvallar.

Çarparcasına yürek tarafına at bir taş. Asıl küreklere Barbar! Tırtıl kemirdi söğüdün dallarını. Tek varlığımız yumuşak ağaç.

Arıyorlar bu kara denizin kızlarını kısa pantolonlarla. Bir papaz belgi taşlarını gizlemiş çoktan. Bakıyorum: İki masa dolusu kent! Tamir salonlarının arka sokaklarında açılıyor Arap atı. Açılıyor ara.

Dalgakıranlara boğulmuş deniz kalıyor geride. Kentsiz Barbarlara da güz yaprakları...

2.
Karınca yolları karmakarışık, binlerce; el işi taşlara benzer. Mahzen kapısı tatsız ve kokusuz. Kâğıtçıklarla beslenen sarmaşık dolanacak sanmayın odalara. Yabancı ışıklar gördüğünüz. Tebeşir taşının yansıması – belki.

Koşumlarını takınırken atlar, destelenmiş bataklık dallarını yuvalarına taşımanın çaresizliğiyle kısılıp kalmış kanaryalar görülür. Tüylerini sefertaslarına saklayıp uçarlar. Seçilmez ne renk oldukları. Hareketsiz beklerler yuvarlanmasını boncuk tanelerinin.

Uzakta zırh kuşanmış gelinler belirir. Kimisi yumurta taşı kimisi larva. Yemler savrulmaya başlar. Gün ışığı kanatlara çöker. Kırılır kanatlar.

Hangi nimayı beklediğimi umursamam bunca dar yol aşınca. Etrafı kapalı bir çayır ulamamı bitiremez. Geçmişe ait kelimelerimdir biten.

3.
Eğlence yığılı çocuk raflarında: Buz kutularını battaniye altına saklamışız. Fırça darbeleriyle siyaha dönmüş kırmızı kaporta. Arka sokak aykırılığı bu! İçimize moloz çuvalları sallanıyor üst katlardan. Bir yumruğa karşılık üstümüze sürüyor alabalık arabasını Gargantua. Kurdeleyi benzine bulayıp takıyor saçının bir ucuna. Ayrı yönlere dönüyor dört tekerlek. Olta, şapka, masa; su lekelerinin popülerliğinden uzakta dolaşıyor. Ellerinde benzin dolu bir şişe, minik ampuller. Varıyor en uca.

Dar kanalda dolaşıyor kalabalık gelinlerin duvağına. Giden bir gelinin sırtında 'Arkadaşlık baki' sözleri var. Eğlence bitiyor, boş raflar kalıyor.

Sahipsiz barakaya sığınıp yutuyorum kontak anahtarını. Dönüşün babayiğit pazarlığı başlıyor durunca motor.

4.
Saldırgan bilgenin kehanet kutusunu dağıtıyor kaçak kadınlar. Toz biriktirmenin madeni yönü olduğunun onları görmeyerek öğrenileceğini sanan köy ağaları, utanmadan ormanların soğuk ve yabani hayatını da vazgeçilmez sanıyor. Balkonların akşam felsefesine uygun mekanlara dönüşmesi bitirmez ki düğün müziğinin uğultusunu :

Akvaryuma yayılan ses camlardan geri yansır zayıf köklü su bitkisine. Sarmaşıklar yüksek bacalara kusursuzca dolanmanın kaygısına kapılırlar. Demir parmaklıklar korur yaban hayvanlarını. Kuru ağaçların kesim günü geldiğinde kule yıkıntılarının toz bulutu kaplar başağın bahçesini.

Değişimlerin hızına yetişemez bir nehir. Dağılan kehanetleri toplayıp saklıyor kader bu gerçeğin farkına vararak. Uğultu ormanın *derinlerinde* sürüyor.

Sararıyor kapatıldığım boş çayırlar adımlarım ve kelimelerim çoğaldıkça.

Devam ediyor düğün.

SAİT FAİK'SİZ 49 YIL

İskender Fikret Akdora

Gün olmuyor ki, insanın kafası dönüp dolaşıp, o karanlık noktaya takılmasın... Ölüm noktası bu!.. Yok olma, hiç olma noktası bu!.. Narcisso öyküsü'ne benzer bir şey var yalnız: kendini tanımazsa!.. Tanımazsa, diyorum, o şu demek bence: belki, tınmaz, o kadar... Ama böyle yürümüyor katı gerçek, tanıyor, kendi kendini tanıyor insan... Tanıyor düşünen kafa... Tanıyıp içleniyor derinden... Narcisse olsun, olmasın, isterse çirkinliğinden yüzüne bakılmasın, tanıyor yine... Tanıdı mı da, işi bitik artık... Korkunç, üstün, bağışlamaz, kapkara ÖLÜM dikili karşısında... Gülse: o, ağlasa, bağırsa: o... Kaç: peşinde, dur: yanında... Kafana düşmüş bir kere kor... Başını duvarlara vur, çırpın, bağır, çabala... Hepsi boş... Kurtulmalardan uzaksındır, karşında dimdik, kaskatı durur ÖLÜM...

Puşkin, bu yüzden savaşa gitti, mermi yağmurlarına, kurşunlara koştu delice... Tek neden aklını yitirmesinde Hölderlin'in, en güçlü gününde canına kıyması için Hemingway'ın hep ölüm korkusu... Bir gün, yakın-uzak, nasılsa bir gün, kara, kapkara ölümün dikileceği başlarına...

Bağışlamak nedir bilmez ölüm... Belki, elinde değil, gücünün dışında bağışlamak... O da; buyruğa eğmiş başını, ne denmişse, ne buyurulmuşsa kendine, direnmemiş, uymuş tartışmadan hiç... Alıyor, götürüyor boyuna. Yenileniyor Dünya... Mendil değiştirir gibi, her gün binlerce insan değişiyor yaşamda...

Bunu sezdiğinden apaçık, ölüme beyaz bayrak açma gereğinin ezen baskısına katlanamadığı için Hemingway; sapasağlam, ateşli, dev gibiyken kıydı canına... İstedi ki, güçsüz bir gününde ölüm yapışamasın yakasına. Ölümü yenmek için öldü Hemingway... Puşkin de öyle... Meydan okumak için gelecek kara güne, koştu kurşunlara karşı, coşkun... (Ne yazık ki, bu dev adam; savaş alanlarında öfke ve hırçınlıkla aradığı ölümü; daha yapacağı çok şey varken Dünya'da, en güzel şiirlerini yazmamışken daha, hiç beklemediği an, alçakça düzenlenmiş bir düello sonunda buldu.)

Hölderlin'in canına kıymaması; salt, yaşama, Dünya'dan hiç kopmama isteğinin ağır basışından, toz-duman etmesindendir aklını... Başka türlü, aklı başındayken yaşayamazdı korkusuz... Yine de, korkusuz muydu yaşarken deliliğince, bilmiyoruz.

Sen de Sait, canım kardeşim benim, onlar gibi, derinden, en acısından duymamış olsaydın içinde mutsuz gerçeği; o denli baştan-kara, umursamaz,

sanki hiç korkun yokmuş gibi, öyle koşarmıydın kanat kanat ölüme?.. Bir kıymışlığın vardı kendine... Gün olurdu, tek neden yokken görünürde, kaçardın dünyadan, çekilirdin kabuğuna... Başka bir gün, en öfkelisinden, en laf anlamazından bir hızla dalardın yaşamaya... Bu, öyle bir bocalayış, karşı durma, bir meydan-okumaydı ki ölüme, ancak o karanlık acıyı içinde duyanlar anlardı seni... Bir gün bitmeye, yokolmaya, silinip gitmeye katlanamazdın bu canım Dünya'dan...

Kendi ölümüne ilk kendi ağlayanların zincirinde alevden bir halkaydın Sait... Bu yüzden, her davranışın bir öfke, bir iteleyiş. bir kırıp parçalayıştı açıkça... Yerinde duramazdın, kıvıl kıvıl, cıvıl cıvıldı için, kaynar, coşar, taşar, kuşatırdın Dünya'yı... Konuyu yer gibi işler, en derininden sarsardın okuyanı... Alev alev, alevleri bulutlara tırmanan bir yangın yeri olduğundan içinin; kimi kez deyimler yanık, eksik dizilirdi sıraya... Başkalarında kusur sayacağımız bu kekre, bu bozuk-düzen deyiş; senin yazılarının baş-özelliği, mutlu, erişilmez güzelliğiydi...

Ne de çabuk geçti kırk dokuz yıl... Oysa, hiç ölmemişsin, o inatçı direnişinle, bir yere saklanmışsın da, bir köşe başından, bir sinema kapısından "hiştt" deyip, bir gün çıkacaksın gibime gelir karşıma... Nasıl sarılıp öpeceğim delicesine... Elinle, mendilinle tükrüklerimi sileceksin yüzünden, kızar gibi yapacak, ama kızmayacak, somurtmayacaksın... Bıçak keskinliği, gül tazeliği bir gülüş yayılacak yüzüne, gözlerin; gök güzelliğinde ışıyacak mavi mavi... Ah, Sait! Ne denli bir mutluluk olurdu benim için seni görmek bir daha Dünya-gözüyle... İlle, boş artık bu imge... Yoksun, toz-duman oldun çoktan; bir gün, hepimizin olacağı gibi... Ne var ki sen ölümü, ona koşmakla olduğu kadar, geriye bıraktığın dipdiri, sıcak, pırıl pırıl iç-dünyandan kopup gelmiş, fışkırmış, içli, derin, şaşırtıcı o güzelim yazı dizilerinle de yendin, unufak ettin.

Ölüm yok senin için...

Hâlâ, Fatih'teki parkın yeşil demirlerine, yağmurlu, ıslak bir gece-yarısı yaslanışınla, her rastladığından selam götürüşünle Panço'ya yaşıyorsun aramızda... Dülger balığının denizden çıkınca atan, değişen, köpük beyazına kesen rengi, topal martının ak bir parça köpük gibi, Hayırsız önünde suların üstüne uzanan ölüsü, Boğaziçi'nin küçük bir iskele gazinosunda, gözlüklerinin altından hep kızgın bakan kahveci Murtaza, sarhoş olunca cıvıtıp, kime çatsa hep dayak yiyen eski istasyon müdürü, evlerine kova kova bulut taşıyan Yogiya'lar... Daha kimler ve neler anımsatmıyorlar seni... Öyle dolmuş, işlemişsin içimize... Koskoca İstanbul'un her köşesine sinmiş, yayılmış, sarmaş-dolaş, içiçe olmuşsun anılarla...

Hangi kitabını yeniden alsam elime, sanki ilk okuyormuşum gibi, coşuyor, kanatlanıyor, kabıma sığamıyor, seviniyorum kuşlarca... Örneğin, sokaktan geçen hiç tanımadığım, ilgisiz birini çevirip, ille, seni tattırmak, anlatmak, duyurmak isteyen bir duygu var içimde. Yanımda olsan, sana bile seni sevdirmeyi, tanıtmayı denerdim, Sait... Tüm kıskanmalardan uzak, ön yargıyı bir yana atıp, öykülerini okuyan kim olursa olsun, sanattan, güzelden alacak bir payı varsa, böyle düşünür, daha çok tadıp anlamak için seni, yönlendirir yüreğini, çırpınır güçle... Eskidikçe güzelleşen iyi şaraplar gibi yazdıkların... Her

geçen günle, burukluktan, yarım söylediklerinden daha yeni, daha doyulmaz bir tat alıyor insan...

Sana biraz da, senden sonra Dünya'da olup bitenlerden söz etmek isterdim. İlle, sanat adına o kadar bir şey olduğu yok ki, inanır mısın, yazacak, anlatacak tek sözcük bulamıyorum.

Füzelerin uzayda cirit-attığı, Merih'e ha varıldı varılacak şu başdöndürücü günlerde sanatın; bu denli kuru, çorak, sıska, çelimsiz kalışına yüreğim yanıyor Sait... Sanki, sen, ne var ne yoksa, almış götürmüşsün giderken...

Üstelik, verimsizliğin, başarısızlığın hıncıyla mı nedir, bütün yüzler değişti, iğreti, yapmacıklı, sözde dostluklar bile söndü, parçalandı, dağıldı büsbütün... Kimsenin kimseyi umursadığı, arayıp sorduğu yok. Ne çelimsiz, ne kıskançmış bu kişiler Sait... Yaşadığınca küçümseyip tiksindiklerinden, sağ olsaydın, şimdi büsbütün iğrenirdin, bucak bucak kaçardın yanlarından...

İşte, böyle kardeşim, daha ne desem, ne yazsam boş... Doğuştan ölüme adanmışların tüm söyleyeceği dövünmeden, yakınmadan, haykırıştan öte geçmiyor, Sait.

Sarışın delikanlı, vücudun kara toprak altında çoktan eriyip dağılmış olsa bile, sanatının dev bütünlüğü, güçlü eskimezliği; dünya durdukça, saracak, kuşatacak, kafadan gönüllere alev bir ırmak gibi akacak pırıl pırıl... Ölümünün 49. yılında sana, "Bin yaşa! Yıldızlarca, gönlünce yaşa!" demekten başka bir söze varmıyor dilim. Sahi, Sait, kim bilir hangi yıldızdasındır şimdi... Bak, az daha unutuyordum. Yıldız, dedim de aklıma geldi: yeni bir "Triolet Üçleme"em var. Hani, senin o dostça, art-düşüncelerden uzak, sevdiğin, övdüğün ÜÇLEME'lerden bir yenisi:

Bir kız seviyorum: üçte gelecek...
Saatten bana ne? Beş olsun varsın,
Ay'a gitti, dönüşte gelecek.

Sen de, şiirdeki kız gibi, ya Ay'a, ya bir yıldıza gittin kardeşim. Dönüşü olmayan bir yoldan, o besbelli oyundan dönmeyeceksin, biliyorum. Ama, ne çıkar? Özlemin bir dağ gibi içimde. Ben, biz, hepimiz: Sevdiklerin-sevmediklerin, iste-isteme, bir gün sana geleceğiz. İlle, sen bize gelemezsin. İstemezsin de gelmeyi... Aynı acıları duymak, aynı beyin sancılarıyla kıvranıp, bir yine gitmek için olduktan sonra niye dönmeli değil mi?

Gönlünce yat kardeşim! Gözlerindeki o alev ışıdıkça yat! Karanlık, soğuk Evren'inde ölümün; ışıklar kuşatsın dört yanını...

Mısır patlağı gözlerinden öperim. Sevgiyle, özlemle, seni kucaklayamamanın güçsüz yoksunluğu içinde, dost, ılık, inadına zeki bakışlarında ki hiç unutamadığım ışıktan öperim kardeşim, ışıktan öperim. ❑

Selahattin Yolgiden

NERGİS

ne kadar zaman geçti aradan? nergis toplarken
bahçelerden kimselere göstermeden, ah ne babalar
öldü bilmediğimiz evlerde, dudaklarında pamuk ve su tadı.
arnavut kaldırımlı yokuşlardan akan yağmur sularında
çıplak ayaklı çingene çocukları hıdrellez hatırına şarkılar
söylerken avaz avaz, ah nasıl bir rüyadaydık ve ne kadar
zaman geçti aradan? nergisler topluyorduk bahçelerden.
nergisler şimdi soğuk bakıyorlar işlendikleri mermerden bilmem neden.

şimdi,o evlerde döşeme tahtaları çıtırdarken, biri birini
öpüyordur belki ya da yataktaki seferiyi sıla özlemi içinde
boğuyordur bir tren. ne yaptığımızı bilmiyorduk, kent açlıktan
ölürken durmadan nergis topluyorduk bahçelerden.
koluma girmiştin, kent eski kent, yıl nergis yılı, nergis
günlerden, yedikule'de ağladık sonra, safa'da.
öyle baktık ki birbirimize nergis aktı gözlerimizden.
sustuk, kimseye anlatmadık.

BEHÇET NECATİGİL'İN İKİ BELLEĞİ

Yüksel Pazarkaya

Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi Münih, Robert Bosch Vakfı ile birlikte 1985 yılından beri Adelbert-von-Chamisso Ödülü'nü veriyor. Ödülün özelliği, anadili Almanca olmayan yazarlara verilmesi ve bu yazarların günümüz Alman yazınına olan katkılarını kamuoyunun belleğine yansıtması. Bu yüzden, ödül 1985 yılında ilk kez Aras Ören'e, daha sonraki yıllarda da bu satırların yazarının yanı sıra Emine Sevgi Özdamar, Güney Dal ve Zehra Çırak'a da verildi. Ana ödülün yanı sıra her yıl bir ya da iki genç yazara verilen özendirme ödülünü de şimdiye dek en fazla Almanya'da yaşayan Türk yazarlar aldılar.

Maddi yanı da bulunan ödülün ve özendirme ödülünün dışında her yıl olmamakla birlikte uygun görüldüğünde bir de onur ödülü veriliyor. 2002 yılında üçüncü kez verilen Onur Ödülü'nü Profesör Dr. Harald Weinrich aldı. Dil ve yazın bilimci Harald Weinrich Adelbert-von-Chamisso Ödülü'nün fikir ve isim babası, aynı zamanda ödülün ilk on yılında jüri üyeliği yaptı. Daha sonra yine onun önerisiyle jüri üyeleri değiştirilirken, beni de ödül sahibi olarak ilk ve bugüne dek tek jüri üyesi olarak kendi yerine önerdi.

Weinrich'e 75. yaşı dolayısıyla yazına bir ömür boyu yaptığı değerli hizmetler düşünülerek 2002 yılında onur ödülü verilmesi kararlaştırıldı. Aynı zamanda 1985 yılından beri ödülü ve özendirme ödüllerini alan yazarların yeni yapıtlarından oluşan bir seçki kitabı da ona adandı.

Harald Weinrich üzerine ödül konuşmasını benim yapmam istenince, onun dilbilime, edebiyata, özellikle kökeni Alman olmayan yazarlara katkılarını andıktan sonra, kamuoyunda geniş ilgi bulan son kitabının konusuna ilişkin bir bildiri niteliğinde yaptım konuşmayı. 1997 yılında Münih'te Beck Yayınevi'nde çıkan kitabın adı: *Lethe. Kunst und Kritik des Vergessens.*("Lethe. Unutmanın Sanatı ve Eleştirisi")

Çok özel bir kültür ve sanat tarihi niteliğindeki bu araştırma ve inceleme çalışmasını Weinrich büyük bir keyifle okunan deneme biçeminde yazarak, bilim çevresi dışındaki okurun da ilgisini çekti. Elbette örneklerini Avrupa edebiyatlarından seçen Weinrich için yaptığım ödül konuşmasında, onun bu

çalışmasına değinirken, Türk yazınından bir örnek sunmak istedim. Bu örneği Behçet Necatigil'in şiirinden seçtim. Ödül konuşmamın bu bölümünü, Behçet Necatigil'i 16 Nisan'daki doğum gününde sevgiyle anarak Türkçeye çeviriyorum.

Doğu-Batı Belleği

Burada her iki belleğin etkileşimiyle ortaya çıkacak olanakları bir örnekle açıklamak istiyorum. Örneği bilinçli olarak bir başka ülkeden, bir başka dil ve gelenekten seçiyorum. Buradan yola çıkarak, göçmen yazarların yapıtlarındaki bileşimci ve açılımcı etkinin daha da güçle katlanacağını düşünebiliriz.

Türkçenin 20. yüzyılda en önemli şairlerinden Behçet Necatigil'in (1916-1979) yapıtı buna iyi bir örnek sunuyor. Türk Dili ve Edebiyatı eğitiminden sonra genç şair, öğretmenliğinin yanı sıra İstanbul Üniversitesi'nde Alman Dili ve Edebiyatı bölümüne yazıldı. Almancasını ilerletmek amacıyla 1938 yazında Berlin'e geldi. İkinci Dünya Savaşı yüzünden bu ikinci öğrenimini yarıda bırakmasına karşın, Alman edebiyatını okuyup çevirmek, her iki edebiyatın da yararına, onun ikinci uğraşı oldu. Ellili yıllarda Necatigil adı yalnızca Rainer Maria Rilke adının eşanlamı olmakla kalmadı, Türk okuru, Necatigil'in eşdehalı çevirilerinden, Günter Eich'tan Karl Krolow'a, Wolfgang Borchert'ten Heinrich Böll'e bir çok adı da oldukça erken tanıma olanağını buldu.

Ayrıca altmışlı yıllarda özellikle Eich'ın oyunlarını çevirerek, Türkiye'de yazınsal radyo oyunu türünün de kurucusu oldu. Kendi oyunlarından bazıları da Almancaya çevrilerek bu ülkenin radyolarında başarıyla yayımlandı.

1938 Berlin yazından sonra ikinci yurtdışı gezisi de onu 1972 yazında yine Almanya'ya götürdü. Aradan geçen 35 yılda İstanbul'un kadim semti Beşiktaş'taki sakin köşesinde şiirlerini yazdı, çevirilerini yaptı. (Eski Camgöz Sokağı bugün onun adını taşıyor.) 1972 yazında Stuttgart'taki üç aylık ikinci Almanya yaşamı, Alman edebiyatına yaptığı katkıların çok gecikmiş ufak bir ödülü olarak bir DAAD (Alman Akademik Değişim Hizmeti) bursuyla gerçekleşti.

Çevirilerinin yanı sıra zaman zaman Alman edebiyatı üzerine de yazdı. Alman edebiyatının en iyi uzmanı olmakla kalmadı, aynı zamanda bu edebiyatın aracılığıyla Alman mitolojisine, özellikle de antik mitolojiye girdi.

Necatigil, bu kapıyı açmamış olsaydı da, Modern Türk Şiirindeki önemli yerini alacaktı. Zira, bellek ana Mnemosyne'nin Türk kızı ona kendi halkının belleğini sunmakla kalmadı, aynı zamanda bu belleğin zincirlerini kıracak yaratıcı şiir gücünü de verdi. Böylece, geleneğin bazen açık, bazen derinde saklı, bazen doğrudan, bazen dönüşerek iz sürdüğü kendi çağdaş şiirini kurdu.

Ama belirttiğim gibi, yalnızca bellek ananın Türk kızı ona gönül vermedi, aynı zamanda Alman kızı da, öylesine gönül verdi ki, onu "Büyük Bellek Ana"ya bile götürdü. Bellek ananın Türk ve Alman kızlarının aracılığıyla da Doğu'nun ve Batı'nın arketipleri (en ilk örnekleri) buluştu. Ve bir kez daha görüldü ki, halkların bellekleri epeski (arkaik) zamanlarda ortak bir ilk kaynağa uzanıyor.

Örneğin, unutma ve anımsama izleği, Weinrich'in, *Lethe* kitabında Avrupa yazını ve düşünü açısından açıkça gösterdiği gibi, Doğu'da da evrenseldir. Necatigil'in bir şiirinden alıntıladığım şu satırlar bunu kanıtlıyor. Ölümünden kısa bir süre önce yazılan şiirin, herhalde yarım kaldığı için, başlığı yok.

(Her şey bir vakti bekler, çekilir
Çekilen sular ansızın yer altına
Koca Hades, yaman unutturucu!
Sana neler borçluyuz!
Sen çekiyorsun belleğimizden kötü anıları, acıları
Gece yarıları birden uyanıp hatırlasak da
Gün ışığında bulamazsın onları!)
Şimdi ben örneğin bir köye gitmiştim
En acı çocukluk anılarımın yaşadığı
Gün ışıklarında rahattım
Gece yineledim bütün acıları!
Ki bizim yaşamımız yalnız anımsamadır
Hele yıllar geçince!

(24/25 eylül 1979)
(*Bütün Eserleri 4* – Şiirler 4; Yayımlanmamış Şiirler, Cem Yayınları, İstanbul 1985, s. 135)

Hesiod'da gece doğan, romantizmde "gecenin kızı", yani unutmanın tanrıçası, Necatigil'de gündüz doğan oluyor. Bu, Weinrich'in de kitabında işaret ettiği bir alıntıyı anıştırıyor *1001 Gece Masalları*'ndan: "Aydınlık gün, gecenin sözünü siliyor." (Weinrich, s. 127) Necatigil'de günün meşakkati şiir ben'ini olası ki, belleğin ve anımsama yeteneğinin tamamen kapanmasına yol açan, uyuşuk (letarjik) bir duruma sokuyor. "Gece yineledim bütün acıları!" satırı ama burada da belleğin yineleyici özelliğini gösteriyor.
10 / 11 eylül 1949 tarihli eski bir şiir fragmanında gece beyaz:

Siz gecelere karanlık diyorsunuz
Yalandır beyaz
Dağlar var --
Dağlarda ateş yandıkça
Karanlıktan korkulmaz.
İnsanlar ölünce
Birer yıldız olurmuş gökyüzünde
Allahım bana gerçek yıldızları göster
Yıldızları arayınız mümkünse.

(*Bütün Eserleri* – Şiirler 4, s. 57)

Belki de Necatigil'de gündüz ile gecenin yer değiştirmesi, onun şiirinde hem kendi doğu geleneğiyle, hem de batı geleneğiyle bağlantılı gölge izleğiyle ilişkilidir. Geceleyin gölge yiter, böylece ruhsuz oluş başlar. Gündüz ise, in-

san gölgesine, dolayısıyla ruhuna kavuşur. Burada da Necatigil'de bir sivriltme görüyoruz. Ya gölge varsa, ama bu gölgenin sahibi insan yoksa? Günün ışığı, insanı sildiği için, anıları da siliyorsa. Necatigil'in şu şiirinin başlığı: SAHİPSİZ GÖLGE

Vurur yolda giderken.
Ve durgun en şen sofralarda bile.
Tantalos'un dalları gibi gece yarısı
Çekilir geriye, uykular insafsız.
Yarınlara güvenen sımsıkı giyinik
Gövdelerde eğreti
En süslü giysiler.

Çok gördüler mi sizin olsun demeyi
şık Paşa öğretti:
"Acı dirliğim isteyen
Tatlı dirilsin dünyada.."
Çok bunaldınız mı dilinizde bu beyit.

Hırslar da boşuna
Paralar da, kavgalar da boşuna.
"Bir hastaya vardın ise
Bir yudum su verdin ise."
Yunuuuus Yunus
Gece vakti ev uyur, biz soğuk – ıssız
Odalarda oturur,
Ölümler, toprak, sahipsiz gölge...

(Esi, 2 Şubat 1956)
(*Bütün Eserleri 1* – Şiirler 1. 1981, s. 242d.)

Şiirsel ben'in durumunu Tantalos benzetmesi belirliyor. Tanrılar, Tantalos'u aşırılığı ve küstahlığı yüzünden cezalandırıyor, sonsuz azaba mahkûm ediyorlar. Necatigil'in Küçük Mitologya Sözlüğü'nde şu bilgileri okuyoruz bu cezaya ilişkin: "Homeros'un anlattığına göre (*Odysseia* II. 582 – 592) Tantalos, Yeraltı Ülkesi'nde bir gölde, sular çenesi hizasında, ayaktadır; başının üstünde yemişli dallar sarkar. Ama Tantalos burada sonsuz açlığa, susuzluğa mahkûmdur: çünkü ne zaman yemişlere uzanmak istese dallar geri çekilir, ne zaman su içmeye eğilse, sular yok olur." (Varlık Yayınları, 1957, s. 108)

Tantalos söylencesindeki yeraltı suyu, Lethe'yi çağrıştırıyor. (Lethe: "Yeraltı Ülkesi'ndeki unutma ırmağı. Ruhlar, yer altına iner inmez, yeryüzündeki hayatlarını unutmak için bu ırmağın suyundan içerlerdi." s. 67)

Tantalos uzanmak isteyince, nasıl dallar geri çekiliyor ve sular yok oluyorsa, "Sahipsiz Gölge" şiirinin ben'inden de her türlü mutluluk çekiliyor. Ama onu Tanrılar değil, birbirlerine karşılıklı her şeyi çok gören insanlar ce-

zalandırıyor. Başkalarının zararına ve kötülüğüne sevinme, sevincin ve birlikte sevinmenin önüne geçiyor. Mitolojiye karşı Âşık Paşa ve Yunus Emre ile kendi geleneğinden insancıl karşı tasarımlar getiriyor şiirsel ben. Bu karşı tasarımlar onun ülküsünü oluşturuyor. Âşık Paşa'nın mesihçe beyiti dilinden düşmüyor:

Acı dirliğim isteyen
Tatlı dirilsin dünyada..

Yunus Emre de, insanın yeryüzündeki fani mutluluğunu, karşısındakine elini uzatmasında görüyor, özellikle karşısındaki bunu gereksiniyorsa. Aksi halde insan, tensiz tinsiz, ussuz başsız, düşkün bir gölge olur. İnsan kimliğini yitirir, kendi gölgesine indirgenir.

Bu durumda gölge, bellek ve unutma gibi insan yetilerinden boş ve arınık mıdır? Chamisso'nun Schlemihl'i, gölgesini şeytana satar. Necatigil'de ise, insan kendi davranışıyla, daha doğrusu, kendisinin yarattığı ve salt kendisinin sorumlusu olduğu modern ve postmodern zamanların koşullarında kendini elden çıkarır.

Asli kaynaklara dönmek konusunda Necatigil şöyle düşünüyor:

"Siz alırsınız eski bir mitosu, bugünün yaşanan çok farklı, bireyi ezen, 'beni bana bırakmayan' bana geniş zaman vermeyen, beni değil mâverâdan, değil Tanrı'dan, kendimden bile koparan, bana içimi dinleme fırsatını bile çok gören çağın şartlarıyla bir araya getirirseniz, işte o zaman, asli kaynağı günün şartlarına ayarlamak olur. Ben böyle düşünüyorum." (*Düzyazılar II.* YKY, İstanbul 1999, s. 138)

Behçet Necatigil'in şiirlerinde ve radyo oyunlarında bunun bir çok örneği var. Bunun temelini, kendi geleneğine derin duyarlılığı ve Alman edebiyatı üzerine duyarlı bilgisi oluşturuyor. İki gelenek arasında, örneğin, gölge izleğini hep yeni iğretilemelerle çeşitlendiriyor. Gece Aşevi radyo oyununda, ruhları olmadığı için, güneşte gölgesi olmayan adamlar vardır, örneğin.

Doğunun özellikle mistik geleneğinde gölge bir anahtar iğretilemedir. Aslında bir güldürü türü olan Türk gölge oyunu Karagöz de aynı zamanda dünyanın ve yaşamın faniliğine bir mesel oluşturur. Yaratıcı, perde ardında görünmeden, oyun süresince perdede gölge olarak var olan figürleri hareket ettirir. Işık kaynağı, bu evrenin güneşi, perde arkasında söner sönmez, perde de kararır ve üzerindeki dünya yok olur, onunla birlikte üzerindeki bütün eşhas da yiter. Bu gölge meseli, Platon'un, mağara meseliyle iletişim içindeki kukla oyunuyla bağıntılı görülür. (Weinrich, kitabında Dante'de iğretileme konusunda şöyle yazıyor: "Tanrı, aslında bu gökyüzünün güneşidir ve bu güneş yalnızca ışık vermekle kalmaz, aynı zamanda ısı da verir. Eski zamanlarda ışık kaynağı genellikle, oyun süresince yanıp biten mumdu, sonra perde kararır, figürler sönerdi. Bu yolla insan belleğinin 'balmumu' kolaylıkla eritilebilir.")

Necatigil'in bitmemiş şiirleri arasındaki şu üç satıra dikkat çekmek isterim:

Çıt yok bellekte
Acı anıları ilerlere kaçırmıştır
Çocuklarını kurtaran bir anne gibi.

(*Bütün Eserleri, 4*, s. 144)

Bu kısa gezintiyi Necatigil'in şiirlerinden iki alıntıyla bitirelim. Birincisi "Uykusuz Gecede Dörtlükler"den:

Sen, yaşadın kaç sene yaşadınsa,
Silinip gittin, bir gölge gibi.
Gibisi fazla,
Bir gölgesin fotoğraflarda şimdi.

(Bütün Eserleri 1, s. 114d.)

Son alıntı "Gece Vakti Bir Sokağı Düşünmek" başlıklı şiirden:

Yarı yüzüm gölge, yarı yüzüm ışık.
Ansızın koptu aradaki bağ.
Yasak bölgelere girdiğimdendi
Birdenbire duruşum.

(Age., s. 238d.)

Behçet Necatigil'in iki belleği, onu olduğunca şiirimizi, çağdaş yazınımızı yeni bileşimlere, çeşitlemelere götürerek beslemiş ve zengileştirmiştir. Ancak, bu son alıntıda bir kez daha, şiir ben'inin iki belleğin yükü altında, çifte anımsama, çifte unutmayla ezildiğini, yarı unutuş ve yarı anımsamalar arasında gerildiğini, çağdaş bireyin yazgısı olarak algılıyoruz. ❑

Mayakovski
Şiir Nasıl Yazılır!

Refik Durbaş
Yol Uzundur Günden ama Ölümden Kısa

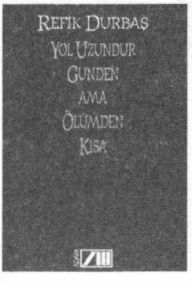

Roni Margulies
Saat Farkı

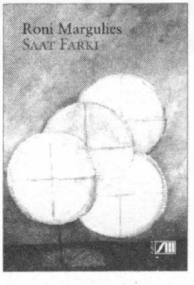

Nazmi Ağıl
Aşk Küçücük, Kırılgan

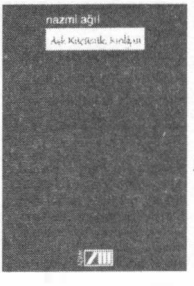

Sinem Biriyetişir

İNATÇI KEÇİ

Bu yıl, iyi ürün verdi üzüm bağları,
Ağırlığını, demini almış.
Yıllanmış şarap, içilmeye müsait.
Aklım hep sevişmelerde kuytu köşe,
Yıllanmışlığımdan mıdır bilinmez.

Bahtımı döndürecek bir ozan çıksa karşıma,
Şöyle bir döküverse eteğindeki ezgileri,
İçim hüzünleniverse de uzansam yanına.
Her şeye rağmen yine bağlandım yaşama,
Keçi inadıyla, keçi inadıyla.

TUTULMA

Taze kır çiçeklerini andıran, geçkin bir güzeldi o,
Günün birinde bir adama tutuldu.

Ay tutulması gibi birden duraksadı her şey,
Ne olduysa o an oldu.

Adam onu oyununa aldı,
Kadın onun oyununa geldi.

Aşk tutulmasıyla aydınlandı evren,
Ay tutulması gibi kısa sürdü.

KAPTANIN SEYİR DEFTERİ

Kaptan yazıyor seyir defterine,
Şiir dizelerini.
Beyaz şapkalı kadının,
Pembe beyaz ellerini,
Bastırmak isterdi göğsüne.
Dans ederken buluştu elleri,
Kaptanın ve kadının.
Göğsünü, göğsüne bastırdı,
Yanağını yanağına.
Kadın bilemedi, kaptanın seyir defterini,
Okuyamadı dizelerini.
Kaptan biliyordu şimdiki limanda ineceğini,
Uğurladı onu yolcusunu uğurlar gibi.
Hiçbir şey olmamış gibi.
Denizde bir çalkantı başladı.
Boşa dönüyordu dümen,
Kaptanın başı gibi.
Deniz dalgalandıkça,
Kaptan kabarıyordu.
Pembe beyaz eller okşuyordu yüzünü.
Her limanda sevgili bırakırdı kaptan
Seyir defterine yazmamıştı kimsenin adını
Birden bir gürültü koptu.
Buzdan bir heykele çarptı kaptan,
Büyük beyaz şapkalı...

KULE DİBİ

Kız, kulesinden,
Savurmuş rüzgara boyanan saçlarını.

Kız, kulesinden ağlar,
Balık denizinden.

Kız, içinden ağlar,
Balık derinlerden.

Kız, bağlar umutlarını karalara,
Balık, takılır ağlara.

"OSCAR ÖDÜLLÜ" VIRGINIA WOOLF VE ÇÖZÜLDÜĞÜMÜZ "SAATLER"

Alev Bulut

Bugünlerde Virginia Woolf adını ne çok andık. Nedeni, onun *Bayan Dalloway* adlı yapıtından esinlenerek yazılan Saatler (Virginia Woolf da *Mrs. Dalloway* için önce *The Hours/Saatler* adını düşünmüş) ve bu romandan çekilen aynı adlı film. Virginia Woolf adına bu roman ve film – hele bir de çeşitli dallarda Oscar adaylığı ve Virginia Woolf rolüyle gelen en iyi kadın oyuncu Oscar'ı – eklenince konu iyice ilginçleşiyor.

Virginia Woolf bildiğim en güncel, en eskimeyen yazarların başında geliyor. İngiliz yazınının sınırlarını aşıp dünya yazınına ve kadın yazın geleneğine damgasını vurmuş, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çok sayıda araştırmaya, uzmanlık çalışmasına konu olmuş. Bu güncelliği biraz deşince altından temel insan deneyimleri çıkıyor. Woolf insan yaşamının dışarıdan görünenden başka ve daha sancılı yüzleri olduğunu biliyor, insan olmanın, hele kadın olmanın ne ayrıcalıklı, ne zor bir iş olduğunu da. Yaşamın aslında bir "varoluş anları" toplamı olduğunu biliyor, her anı yazmaya çalışıyor. Bir günün romanını yazarken (*Mrs. Dalloway*, Tomris Uyar çevirisiyle *Bayan Dalloway*, İletişim, 1989) aslında daha küçük zaman dilimlerini, anları çözmeye çalışıyor. "Varoluş Anları" (Moments of Being) adlı kısa öyküsündeki gibi zamanı durdurmaya çalışırcasına inceliyor her anı. Yaşam içinde bu "an"ların toplamını arıyor, hepsini çözüp birbirine eklemeyi istiyor.

"Çözülme" anları, "toparlanma" anları! Yalın belki yüzeysel ve safça da yaşanabilir bu varlık anları, daha derine de inilebilir tercihe göre. Virginia Woolf zoru seçmiş, yapay mutluluklarla yetinemeyecek kadar akıllı bir kadın. Görünenden fazlasını deşip bulmaya hakkı olduğunu biliyor. Leonard Woolf gibi de kendini onun için köle eden, aslında bir bakıcı gibi yakından ilgilenen, dehasına saygı duyan bir erkeği var. Bu Woolf'a yetiyor mu? Büyük olasılıkla hayır, veda mektubunda "başka hiçbir çift bizim kadar mutlu olmamıştır" derken birlikte geçirdikleri zaman dilimine bir denge unsuru gibi baktığını, yaratıcılığının en sancılı anlarında yanında olan, onu belki biraz fazla sa-

hiplenen ama sevgisiyle ayakta tutan erkeğe teşekkür ediyor. Bencillikten çok uzak bir erkek Leonard Woolf (bir eleştiride okuduğumun tersine), Virginia'sını, o özel kadını bütün insanlıkla paylaşmayı ve onu korumayı görev edinmiş.

Virginia Woolf "yazamayacağım tek deneyim" diye söz eder ölümden. Gerçekten de tanımlayamaz ölümünü, onun ağzından hiçbir yerde okuyamadık bu deneyimi. Romanlarında, öykülerinde karakterleri yaşamı sorgulayıp, ölümün eşiğine gelse de Virginia Woolf hep onları yaratan sağlam kafa ve sağlam kalemdir. Fotoğraflardaki görüntüsü son derece güçlü bir kadın olduğu duygusunu verir insana. Michael Cunningham'ın büyük ses getiren 1999 Pulitzer ve Pen Faulkner ödüllü romanı *Saatler* (*The Hours*, çev. İlknur Özdemir, Can Yayınları, 2000) hemen ilk sayfadan Woolf'un yerine ve sanki o gittiği yerden yaşadıklarını yazıyormuşçasına canlı bir ifadeyle "ölüm"ü ve sonrasını anlatarak başlar. Cunningham'ı da etkilemiş olmalı bu "yazamayacağım tek deneyim" sözleri. Sanki Woolf'a vefa borcunu öder gibi ustaca düşlemiş ve hissetmiş ölümünden sonrasını. Yazarın cebindeki taşların ağırlığıyla gömüldüğü suyun altından yukarıyı izlediği duygusunu vermiş okura, hem de Woolf'un diliyle, gözlem gücüyle, ayrıntılara onun gibi bilinç akışı içinde hafifçe takılıp geçerek. *Saatler* filmi de aynı bilinç akışı olgusunu derinden hissettiriyor. Üç kadının zaman aşırı kesişen deneyimleri Virginia Woolf ekseninde buluşuyor. Woolf'un kadınları Woolf'tan izler taşıyor. *Saatler* romanının Clarissa Vaughan'ı ve Laura Brown'ı da Cunningham'ın usta kurgusuyla zihinlerde Virginia Woolf'un kadın karakterleri arasına yerleşiyor. Clarissa Vaughan ve Clarissa Dalloway "parti" vermek için kendilerini parçalarken aslında o partilerin hiç önemli olmadığını biliyorlar. Laura Brown kendisini fazla sahiplenen, koruyan kollayan ama derinliğine anlayamayan kocasına doğum günü partisi için pasta hazırlarken aslında yalnızca düzeni korumaya, dağılmamaya çalışıyor. Clarissa Vaughan parti için mutfakta hazırlanırken gelen konuğuyla duygusallaşıp bir anda çözülüveriyor ama kendini hemen topluyor. Laura Brown da Virginia Woolf da, Clarissa Dalloway de, aslında Woolf'un çoğu öykü ve roman kahramanı da çözülüp çözülüp toplanıyorlar. Düzeni, dengeyi simgeleyen bir şeyin, bir partinin, bir pastanın peşine takılıp parçalanmamaya çalışıyorlar.

Bu parçalanma anları nedeniyle Virginia Woolf'a "akıl hastası" etiketinin, biraz da kolayca, yakıştırıldığını biliyoruz. Doğrusu, sinir krizleri, özellikle bir roman kurgulama aşamasında çektiği sancılar, boşluktan gelen sesler onu "hasta kadın" sınıfına sokmaya yetmiyor. E. M. Forster'ın sanki bu hasta kadın söyleminden bıkıp da haykırır gibi söylediği sözler çok anlamlı: "Artık Bloomsbury'nin hasta prensesi efsanesi son bulmalı. O delilik konusunda bile herkesten akıllıdır." Çocukluğunda uğradığı tacizler ve bu kötü deneyimlerin akıl sağlığına etkisi yaşam öyküsünü yazanların biraz da ticari bir biçimde sömürdükleri konular arasında. Onunla ilgili en özgün incelemelerden biri, bence, değerli araştırmacı Mina Urgan'ın *Virginia Woolf* adlı kitabı (YKY 1995). İngilizce yayınlanır mı bilemiyorum ama dünya çapında pek çok araştırmacıya ışık tutacak bir yapıt. Öyle çok da yaşam öyküsü kitabı yazılmıştır ki Woolf için. Bu kitapların hepsine inanacak olsak ortaya binbir surat Woolf çıkar. Bana göre Woolf'un yaşamıyla ilgili bilgi edinmek için en güvenilir kaynaklar

onun kendi günceleri (Fatih Özgüven tarafından çevrilip yayına hazırlanan *Bir Yazarın Güncesi: Virginia Woolf*, Oğlak Yayınları 1996 Türkçe'de Woolf'la ilgili önemli bir kaynak) ve mektupları, belki bir de yeğeni Quentin Bell'in hazırladığı biyografisidir.

Peki kadın olarak Virginia Woolf? Güzel bir kadındı Woolf. En azından çok farklı bir çekiciliği vardı, sıradan güzellik kavramıyla açıklanması güç bir derinlik, sıra dışılık. Onu tanıyanlardan Elizabeth Bowen uzun yıllar önce bir televizyon programındaki söyleşide Virginia Woolf'un fiziksel çekiciliğini şöyle anlatıyor (*Recollections of Virginia Woolf*, yay. haz. J.R. Noble, New York: Morrow & Company,1972:47):

"Müthiş bir güzelliği vardı, herhalde onu tanıyan herkesin aklına yer etmiştir bu, ama açıkça ifade edilir miydi bilmiyorum? Hareketleri uçar gibiydi – canlı ve enerji doluydu demek yanlış olur, çünkü bu hareketlerde hiçbir aşırılık yoktu. Çok zarif bir yürüyüşü vardı, şöyle uzaktan ya da bahçeden gelirken baktığınızda... Başı omuzlarının üzerinde öyle zarif dururdu ki. Elleri çok güzeldi, hareketleri insana çok genç olduğu duygusunu verirdi. Onu tanımadan önce "Nasıl biri, kişiliği nasıldır?" dediğimde şöyle bir yanıt almıştım "Çok doğaldır, rahattır, hareketlerinde yapmacıksız bir zarafet vardır". Aslında bunlar yapıtları için de söylenemez mi?

Evet, hem Woolf, hem Cunningham'ın yapıtı ve yapıttan senaryo haline getirilen film hem de Nicole Kidman'ın bu filmdeki Virginia Woolf rolüyle aldığı en iyi kadın oyuncu Oscar'ı eleştirmenlerce yeterince yorumlandı. Tam da Nicole Kidman olağanüstü oyunuyla Oscar almışken söylenir mi bilmiyorum ama *Saatler* filminin tanıtım yazılarını, resimlerini gördüğümden beri aklımda bir soru var: "Fiziksel olarak daha uygun biri oynayamaz mıydı Virginia Woolf rolünü?" Sesimi kimseye duyuramadım elbette ama derin bir haksızlık duygusuyla okudum filme ilişkin her şeyi ve yine aynı duyguyla izledim. Nicole Kidman çok iyi bir oyuncu, burnu "takmayım, takma!" diye bağırsa da bağırmasa da, dersini çok çalışıp rolünü çok iyi oynasa da ben kendimi Virginia Woolf gibi derin ve gizemli bir güzelliğe sahip bir kadını hiç olmazsa kendisine biraz daha benzeyen bir oyuncuya yakıştırmaktan alamıyorum. Saatler romanın satırlarında Clarissa Vaughan rolü için açıkça önerilmemiş olsaydı Meryl Streep'in sıra dışı güzelliği ve büyük bir şans eseri tıpkı Virginia Woolf'unki gibi ince, uzun yüzü ve burnu bence zor bulunur türden bir benzerlik yaratırdı. Başka birine burun takmak yerine daha az enerji harcayarak Streep gibi bir oyuncuya ufak rötuşlar yapılabilirdi. Tabii *Saatler* filmini izledikten sonra New York'lu editör Clarissa Vaughan'ın da Meryl Streep'siz öksüz kalacağını söylemek mümkün. Kidman her rolü Oscar'lık oynayabilecek bir oyuncu belki ama Virginia Woolf'a yazık olmuş!

Virginia Woolf belli ki her zaman çağdaşımız kalacak. Varlığını cesaretle sorgulayan, zihinsel dağılma, parçalanma tehdidine boyun eğmeyen bütün insanların – özellikle kadınların – çağ ve sınır tanımayan sesi. Her dönemde güncel, her dönemde etkili. Parçalandıkça toparladığımız varoluş anlarımızın, zihinsel dağılma tehlikesine karşı verdiğimiz insanca mücadelenin – kadın ya da erkek, farklı ya da eşcinsel – ortak sesi. ❑

Gür Genç

YAĞMURDAN SONRA KÖY EVİ

Güvercinler yerinden oynatmış kiremitleri
yağmurda akıntı yapıyor şimdi ev
Her damla başka bir nota
çinko çanaklarda çalıyor geçmişin şarkıları

yağmurdan sonraki serin sessizlik
saman, çalı ve kireç kokusuyla sızar
perdesi dökük pencerelerden içeriye
En gizli saklı yerleri bile bulup karıştırır
yeni heyecanlar arar eski şeylerde.

EVDEYİM DENİZ KENARINDAKİ HER AĞAÇ ALTINDA

Pencereden taşmış manzara:
rüzgâr ölçeği bir çift selvi ve sürekli
çocukluğa dalan kırlangıçlardan çok öte –
Sütunsuz kubbe üstünde asılı dev lamba
aydınlatıyor topraktaki korkunç kaynaşmayı –
İki koruluk arasında akan dağınık dere
geçmişin oturma odasından
ve nihayet, anahtar deliğinden geçip denize dökülüyor

Ben, kovulduğum bütün o eski evlerde birden
evdeyim, deniz kenarındaki her ağaç altında.

Aberystwyth, 1998

DERİN KUYULARIN SUYU ACI OLUR

Miken çeşmesini açınca
yeryüzünün sıvı halini almış düşleri
doluyor avuçlarıma.
Köklerin sırrı, bakır filizlerinin teri
ve toprağın kehanetiyle yıkıyorum yüzümü.
Soyu tükenmiş iri bir hayvan
dilinin derin suda yarattığı titreşim,
tuzlu bir inilti gibi dökülüyor
omuzlarımdan aşağıya
ve mermerlere çarpıp kendi tarihine
geri dönüyor lir sesi olarak.

1997/8

BABA BAHÇESİ

Yüzlerce asma dalı taşıyan talvar altında
kuyu, kendi başına suluyor fermoza fidanlarını

Mısır püskülünden saçı olan gölgeler
eğilip su içiyor bulanık evleklerden

Babam, kuru kamışlardan kurulmuş çardakta
bıldırcınlarla öğle uykusunda

Çayırlar arasında paslanan tahra,
çocukken domatesleri çapaladığım o küçük çapa,
kürek, tırmık bile bıraktı, çalışmıyor

Ben de gidince, toprağa karşı direnen
bir tek gündoğumu kaldı bu bahçede.

1998, Lisi

Antakyalı Yazar Johannes Malalas'ın Tanıklığından:

1500 YIL ÖNCEKİ ANTAKYA DEPREMİ...

Yücel Feyzioğlu

Antik çağın Antakya'sı (Antiochia) yüzyıllar boyunca "Doğunun Tacı" olarak adlandırıldı. Dillere destan olan o görkemini, o debdebesini İskenderiye ve Roma'dan alıyordu çünkü. M.Ö. 312 ile 280 yılları arasında İkenderiye kent planına göre kurulmuş, Selefkos Krallığı'nın başkenti olmuştu. Doğu ile Avrupa arasındaki en önemli ticaret yolunu denetimi altında tutuyordu. Romalılar tarafından fethedildikten sonra (M.Ö. 64) Suriye Eyaleti'nin merkezi oldu. Eyalet valisinin orada oturması, kentin önemini gösteriyordu. Bizans kralları kenti, imparatorluğun doğudaki en önemli merkezi olarak geliştirdiler. O dönemin Antakya'sı hakkında en güzel yazıları yine Antakya doğumlu yazar Johannes (Ionnes) Malalas yazmış. Malalas M.S. 490 yılında Antakya'da doğdu, 578 yılında orada öldü. Dünyanın kuruluşundan M.S 563 yılına kadar bir 'Dünya Kroniği' yazmış ünlü bir yazardır. Kendi yaşadığı dönemle ilgili yazdıkları çok ilgi görmüş ve çok yaygınlaşmıştır. Ne yazık ki Türkçede yayınlanmış yapıtı yok. Bakın Antakya'yı ve o görkemli kentin yok oluşunu nasıl betimliyor:

"Mermer sütunlu, kemerli, taş döşenmiş geniş caddeleri, oymalı, süslemeli tiyatroları, hamamları, heykellerle bezenmiş pazar yeri ve meydanları, kiliseleri ve tüm görkemli yapılarıyla imar edilmiş bir kent..." İktidar ve saltanatlarının bir göstergesi olarak sunuyordu krallar onu. Kent, geniş ve sağlam surlarla çevrilip, caddeleri laternalarla aydınlatılmıştı. Akdenizin doğu yakasına takılmış pırıltılı bir kolye gibi duruyordu. Daha 1. yüzyıldan itibaren Hz. İsa'nın taraftarları, örneğin Aziz Barnabas, sonra Aziz Paulus ve Petrus burada dünyanın ilk Hıristiyan cemaatini kurmuşlardı. Doğu piskoposluğunun yönetim merkezi, yani dini başkenti olmuş, M. S. 4. yüzyılda nüfusu 200 bine ulaşmıştı ve nüfus hızla çoğalıyordu...

Antakya'yı yok edecek depremi şöyle anlatıyor Malalas: "29 Mayıs 526'ya bir gün kala Hıristiyan cemaat, İsa'nın gökyüzüne çekilişini kutlamaya hazırlanmaktaydı. Çevreden, komşu köy ve kasabalardan insanlar kente doluşmuş, herkes akşam yemeğine oturmuştu. Beklenmedik bir anda hava birdenbire kararda, dünya şiddetle sarsıldı, alabora oldu toprak. Deprem uygun bir anı

beklemedi. İnsanlar kendilerini korumaya alamadan, birkaç saniye içinde evleri, sarayları gümbürtüyle üstlerine yıktı; yıkıntılardan çığlıklar, ağlama, inleme sesleri yükseldi... Sayısız kurban vermişti Antakya. İlk sarsıntıdan hemen sonra kentin üstüne bir kâbus çökmüş, hayatta kalanlar felç olmuş gibi korku içinde sinmişlerdi. Bu an çok kısa sürdü, yeni bir sarsıntı geride kalanları da kırıp geçirdi, arkasından görülmemiş bir yangın kenti ağzına alıp yuttu sanki."

Antakyalı yazarımız, tanık olduğu o günü şöyle yazmaya devam ediyor: "...sanki yağmur yerine gökten ateş dökülüyordu... Depremzedelerin yıkıntılar altında kaldıkları yetmiyormuş gibi bir de cayır cayır yanıyordu çoğusu. Ya da dumandan boğuluyor, kaçma olanağına sahip olanların önünü de alevler kesiyordu... Hava kıvılcımla doluydu, bu kıvılcımlar şimşek gibi tutuşuyor, yalnız kenti değil, toprağı yakıyor, tarlaları alevler sarıyordu. Bütün canlıların yakılması için tanrı buyruk yağdırıyordu sanki... Ayakta kalan yapılar da yangınla yıkıldı, tek yapı ayakta kalamadı. Ne bir kilise, ne bir manastır ne de bir kutsal köşe... Depremden 200 yıl önce Kral Konstantin tarafından yaptırılan Antakya'nın altın kubbeli, en büyük kilisesi de tanrının mahkemesi önünde beş gün dayanabildi ancak. Beş gün sonra birdenbire içinden başlayan alevlerle temeline dek yanıp kül oldu..."

Sonuç: 250 binden fazla ölü...

Yağmacıların Baskını

"Evet, deprem ve yangından sonra kenti yeni bir âfet sardı. Yaşayanlar toparlanıp kenti terketmeye çalışırken, soyguncu çetelerin baskınına uğradılar. Karşı koymaya fırsat bile kalmadan değerli eşyaları ellerinden alındı, öldürüldüler. Kent sokaklarına dalıp pervasızca harabeleri yağmaladı, hazineler aradı, ölülerin inci, elmas ve altınlarını soydu bu çeteler. Krallığın, Thomas adında yüksek rütbeli merhametsiz bir memuru bu çetelerin başıydı. Kölelerıyle birlikte kentin çıkış kapılarında kaçanları pusuya düşürdü. Dört gün içinde yığın yığın servet biriktirdi. Sonra da çok sağlıklı olmasına karşın aniden ölüverdi. Yaptığı bu kötülük karşılığında Tanrı tarafından cezalandırılmıştı..."

"Yirmi otuz gün sonra bile yıkıntılar arasından doğum yapmış hamile kadınlar çıkarıldı. Ne annelerin ne de bebeklerin burnu kanamıştı," diye yazıyor Johannes Malalas. "Buna benzer daha nice inanılmaz olaylar yaşandı ki; bunun sırrını ölümsüz Tanrıdan başka kimse bilmiyordu." Asıl mucize ise depremden üç gün sonra yaşandığı söylenen ve Hıristiyan dünyasında hâlâ inanılan gökyüzünde haç işaretinin belirmiş olması olayıdır. Haçı görenler derhal diz çöküp ağlamış, dua etmiş ve yerlere kapanmışlardı.

Bu Antakya felaketinin haberi kısa sürede bütün Akdeniz bölgesine yayılmış, şaşkınlık, telaş ve korku yaratmıştı. "Kara haber çabuk ulaşır / Yerin kulağı var..." deyimleri belki de o zamandan kalma. Yoksa haberleşmenin atla yapıldığı o dönemde nasıl duyulurdu?..

Ve şöyle anımsatıyor Johannes Malalas: "Bu pırıltılı kentin inanılmaz havasını, o güzelim ortamını, kiliselerini, tiyatrolarını depremden önce ve sonra gören yabancılar şöyle haykırdılar: Nasıl olur da, barışçıl, rahat, okşayıcı kucağına sığındığımız bu kent böylesine yok edilebilir?"

O çağın insanları için kentin yıkılışı kavranamaz bir olaydı. Üstelik Antakya'da jeolojik sarsıntılara, yer altından gelen gürültülere, hafif depremlere alışkın oldukları halde. Bu jeolojik olaylar sık sık oluyordu. Ancak insanlar bunu bir doğa olayı olarak algılamıyor, Tanrının bir uyarısı olduğuna yoruyorlar, kuşku içinde bu uyarıyı anlamaya çalışıyorlardı. Depremden sağ çıkan cesur Antakyalılar normal yaşamı yeniden kurmaya giriştiler.

Sonun Başlangıcı

Bu görkemli kent, Antik Roma'nın öteki metropolleri, örneğin Kudüs, Konstantinapol (İstanbul), Roma ve İskenderiye ile kıyaslanıyordu. Kuşkusuz onun başına gelen bu yıkım, Bizans Kralı Justin gibi herkesi derinden sarsmıştı. "Paskalya yortusunda Kral tacını giymeden kiliseye gitti," diye yazıyor Malalas. "O ağlıyordu ve yas işareti olarak da erguvan renkli bir pelerin giymişti."

Kral ailesi Antakya'yı imparatorluğun ekonomik ve dinsel merkezi olarak tutmak istiyordu. Kenti kurtarmak için derhal yardım programı başlatıldı. Yapıları yeniden kuranlara yardım etmek için askerler gönderildi. Kral Justin depremden bir yıl sonra yeğeni Justinian'ı kral yardımcısı ilan ederek Antakya'nın yeniden yapılanması için görevlendirdi. "Justinian karısı Theodara ile birlikte Antakya'nın yapımına büyük paralar yatırdı. Ne yazık ki krallık ailesinin bütün çabaları sonuçsuz kaldı." 526 Felaketi, bu görkemli kentin sonunun başlangıcı olmuştu. Fay hattının üstünde bulunuyordu ve yer sarsıntıları devam etti. Yüz yıllardan beri ilk kez halk Antakya'dan kaçmaya başlamıştı. Nüfusun azalması ekonomik gerilemeyi de birlikte getirdi. İnsanlar oraya artık yatırım yapmak istemiyor, ticaret durmadan geriliyordu. Bu durum kentten ayrılma, yeni bir yaşam kurma eğilimini daha da güçlendirdi.

İki yıl sonra Kasım 528'de yine şiddetli bir deprem Antakya'yı sarstı. Yeni yapılan sağlam yapılar bile kartondan evler gibi savruldu, çöktü. Yine beş bin ölü. İnsanlar kenti terk etmemiş olsaydı, kurban sayısı daha çok olacaktı. Bu olaydan sonra artık Antakya'yı terk edenlerin sayısı çoğaldı. Bir takım dindar insanlar kapılarının üstüne: "Hazreti İsa bizimle beraberdir, gitme, kal!" diye yazdılarsa da insanlardaki korku Tanrıdan daha güçlüydü, kaçışlarını sürdürdüler.

"Amcası Justin ölünce yerine kral olan Justinian kenti bir daha kurmak için bütün olanakları zorladı. Üç yıl boyunca vergi almama gibi kararlar verdi, birçok kolaylıklar sağladı; ama çabası boşuna. Deprem devam etti. Büyük Antakya Tanrının gazabına gelmişti," diye yazıyor Johannes Malalas.

538 yılında kent Pers Kralı Hüsrev I. Nuşirevan tarafından işgal edilip yağmalandı. Nüfusun büyük bir bölümü Mezopotamya'ya götürüldü. 542'de salgın bir hastalık son canlıyı da Antakya'nın elinden aldı. O görkemli kentten geriye bir şey kalmamıştı. Salgın hastalık İstanbul'a dek ulaşacak, kent nüfusunun yarısını kurban alacaktı. O kıyım günlerini de İstanbul'a yerleşen Filistinli Yazar Prokop yazıp bize bırakacaktı. Onu da başka bir yazının konusu yapalım. ❑

Vehpi Erdoğlu

içinde uzak oturulan ev

hakedişi değiştiremezliğiyle çizilmiş bir rüzgâr
ruhunun tipileriyle çizilmiş bir mevsimle
ısınan buzulların arasındaki patikayı izleyen
çizilmiş bir bulutla bazen yalnız kendisi için
yağar çizilmiş bir yağmur damlasının çöl haritalarıyla

kendini izleyen çizilmiş bir vücut ailesiyle
kendini kabul çizilmiş bir dünyayla
dolan çizilmiş bir pamuğuyla
topluyor çizilmiş kendini durdurmalarıyla
çizilmiş bir dağa çizilmiş bir kuşa bakıyor çizilmiş
güneşin ayı her zaman yalnız görme yalnızlığıyla
hazırlıksız yakalıyor çizilmiş kendini

noktalama işaretlerinin bağlarıyla çizilmiş sözcüklerle
kendinde bir sayfayı çeviren çizilmiş bir sağ eli
kendinde arayan çizilmiş bir sol elin
ben demesiyle o yaşıyor çizilmiş insan
eve mi geldik çizilmiş bir karşı dağın penceresiyle
nereye gidiyoruz çizilmiş bir odasıyla
sabahın boşa çıkarılmış iskemleleriyle
çizilmiş güzel bir masa akşamıyla

dönüyorum çizilmiş çekirdeklerinin arasında elmasıyla
bir kefesinde çatal bir kefesinde bir parça tuz çizilmiş
terazisiyle çizilmiş vasiyetiyle
kendine karşı çizilmiş yakın ve sakin bir bardağıyla
sen ne görüyorsun çizilmiş boşluğuyla

kulsuz çizilmiş neden sonuç tanrısıyla
tetik parmaksız çizilmiş tüfeğiyle
vakti olmaz çizilmiş gölgesi çözülen yumruğuyla
cesaretinden koruduğu çizilmiş kendini
demek gidiyoruma açtığı davasıyla

çizilmiş beyazın birkaç tonuyla
tuşları çizilmiş ayak parmak uçlarıyla karanlığın
sesimden önce sen geldim çizilmiş piyanosuyla
yalnız kalmalarının aynı çizilmiş ölçüleriyle
ben çizilmiş geçtiği sen çizilmiş geldiği
çizilmiş kolları arasında biz çizilmiş durduğu o

içinden geçmiş çizilmiş aynasıyla herbirimizin kim demesiyle
acelen ne yok çizilmiş senden önce
giden senin ölümüne

YİNE GENÇLER, YENİ ÖYKÜLER...

M. Sadık Aslankara

Mayısı gençlere özgülemem boşuna değil...

Mayıs, bahar güllerinin açtığı, buna inat gençlerin budandığı bir ay değil yalnızca, aynı zamanda Ankara Öykü Günleri'nin gerçekleştirildiği de bir ay...

Daha önce gençlerin öykülerine özgülediğim yazıyı da bu ay kaleme almıştım. (Mayıs 2001)

Şimdi öyküler, güller sarmaş dolaş Ankara'da...

Öyleyse bir kez daha merhaba demenin zamanı geldi genç öykücülere...

Ama gençlerin yanında artık bir de torun kuşağı verdiğini eklesem yerinde olacak öykücülüğümüzün. Nitekim öykü günleri etkinlikleri çerçevesinde, gerek Ankara'da Özel Tevfik Fikret Okullarında, gerekse İzmir ortaöğretim okullarında düzenlenen öykü yarışmalarında öyle öykücüler çıktı ki ortaya, "torun" kuşağı dense yeridir bunlara...

Kimler kimlerdi bu minik öykücüler?

Ankara'dan Berra Erkoşar, Melek Kurt, Ayşe Güler, Cansın Sağesen, Zeynep Gürcan, Cemre Baytok, Eylül Turna, Benan Kırmızıgül, Ezgi Sevi Can, Tuğçe Tuzcuoğlu; İzmir'den Yılmaz Yıldız, Merve Çakırel, Ekin Özbakkaloğlu, Cansu Tutan...

Hepsinin öykülerini dinledim, dinleyemediklerimi okudum... Bayıldım bunlara.

Sonra okullarında dergi çıkarıp öykü yayımlayanlar da gözümden kaçmadı... Örneğin İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nce Verda Alpay'ın editörlüğünde İnci Özkan'la (öğretmen) Şerif Çağrı Kayı'nın (öğrenci) sorumluluklarında yayımlanan Yalım dergisindeki öyküleri okudum... Şerif Çağrı Kayı, Vera, Şirin Tabanlı, Umut Rasim Özbay, Durukan Dudu, Cerem, Mehmet Yıldırımoğlu, Burcu, Burak Gülseren, Osman Kahraman, Buğra Asfuroğlu...

Bana öykü gönderen gençlerden bir bölümü aşağıda. Ötekilere belki ileride yeniden değinirim...

İsmail Akkoca (?, Ankara)

İsmail Akkoca'nın tek öyküsü var elimde: "Yüzleşme". Kül'de (Şubat 2003) yayımlanan "Zor Oyunu Bozar" adlı öyküsüyle birlikte iki öykü okumuş oldum Akkoca'dan.

İsmail Akkoca, öykü ile kurgulamanın bağlantısını, birbirleri için taşıdığı değeri çok iyi kavramış bir genç yazar. Öte yandan sağlam bir öyküleme bilinci olduğu anlaşılıyor onun.

Ne ki dil işçiliğine soyunmuş görünmüyor henüz. Bunu birkaç açıdan söylüyorum: 1. Kullandığı sözcükleri denetlemiyor, bu nedenle buyur ettiği sözcüğü kendisinin ya da öyküsünün kılamıyor. 2. Öyküde ele aldığı olayı, bütün ayrıntılarıyla aktarmaya girişiyor. Bu, hem öykünün arındırılmadığını gösteriyor hem de yazarın her ayrıntıyı ille öyküye sığıştırmak gerektiğini düşündüğünü. 3. Öykünün dilsel portresi böyle olunca, yazarın bunları işlevsel ayrıntılarla, bu yönde uç verebilecek başka yan öğelerle (örneğin artalan, yananlam, boyut, katman, derinlik, susku, satır arası vb.) besleyemediğini de ortaya koyuyor...

Eğer, ille olan biteni anlatma isteğinden öyküsünü kurtarır; öykülerine ayrıntı yığıştırması yerine işlevsel ayrıntılar katarsa çok daha olgun örnekler okuyacağımızdan eminim ondan.

Akkoca'nın kısa sürede dilde işlekliğe kavuşacağını, fişek gibi bir dile sahip olabileceğini bildiğim için söylüyorum bunları.

Çiğdem Bağbakan (1983, Balıkesir)

Çiğdem Bağbakan, altı öyküsünü göndermiş: "Yüzük", "Işıkta Ölen Ölüm", "Eşik Şiddeti Zaferi", "Telefon Kulübesi", "Cadı", "Küçük Karagöz Balığı"...

Bağbakan, öykünün yanı sıra hem şiir yazıyor hem de resim yapıyor. Öykülerini, üniversite sınavlarına hazırlandığı günlerde, üstelik bilgisayarı da bozulduğu için dolmakalemle temize çekip göndermişti bana, sayfalar boyu...

Şimdi üniversitede olmalı, diliyorum yazmayı sürdürüyordur. Çünkü Bağbakan'ın gelişmiş, oldukça işleklik kazanmış bir anlatı dili var. Tertemiz bir Türkçe. Belli ki çok okumuş, çok da yazmış, yoksa dilde böylesi bir işlekliği kazanabilmesi güç... Yağ gibi kayan ses düzeni, sözcük seçimindeki yerli yerindelik hemen göze çarpıyor.

İlk üç öyküsünde delikanlı yaşlardaki kızlarla oğlanların aşka, sevgiye, karşı cinse bakışlarına, nahif açılımlar getiriyor Bağbakan. Bu anlatılara katabildiği duyarlıklar, ne yalan söylemeli, çok hoş! Ama bir öyküyü, dramatik yapıda bütünleştirmenin, onu toparlayacağı göz ardı edilmemeli. Tekdüze giden bir anlatı dili, öyküden dereceğimiz yazınsal tadı yavanlaştırabilir çünkü.

Son üç öyküsünde iletişimsizliği odaklıyor. Genç yazar, gerek aşkla sevgiyi gerekse iletişimsizliği odakladığı öykülerini, ille anlatmak, okuru bu doğrultuda yönlendirmek, düşündürmek gibi bir amaçla yola çıktığından, anlatılarını öyküye değil de güzel yazılara dönüştürüyor ne yazık ki...

Oysa öyle güzel, öyle duyarlı, duygulu bir dili var ki onun... Bir çalım deneme dilinin de sızdığı bu öyküleri salt bu nedenle, dile yansıyan bilinçten, beğeniden ötürü zevkle okudum...

Ama öykü sanatı yine de kimi incelikler, hünerler bekliyor bizden... Tez elden yazınsallaştırmanın, yazınsal dili ayrıntılarla, satır aralarıyla vb. zenginleştirmenin yolunu bulmalı genç yazar.

Çiğdem Bağbakan'ın bunu başaracağına gönülden inanıyorum.

Hakan Çeltikçi (1980, İstanbul)

Hakan Çeltikçi tek bir öyküsünü göndermiş bana: "Bin Gün ve Kadın"...

Otuz dört yaşında, üç yıl önce eşinden ayrılmış öğretmen Selma'nın, yirmi yaşlarında ders verdiği Sinan'a ilgisini, aralarında başlayan duygusal gelişimi anlatıyor Çeltikçi...

Keşke, dedim, öyküyü okuduktan sonra, Selma'nın değil de Sinan'ın bakışıyla yazmış olsaydı öyküsünü.

Yirmi yaşına varmış, ancak ilk kez cinsel deneyim yaşayacak bir delikanlının öyküsü, benöyküsel aktarımda çok daha etkileyici bir boyutla çıkardı herhalde ortaya. Ama gecikmiş değil, bu yönde aynı öykünün başka başka değişkelerini yazabileceği gibi, bizi çok daha farklı yerlere uçurabileceği yeni öyküler kaleme alabilir Hakan Çeltikçi.

Ama bir yazar, işin daha başında bir dil beğenisi geliştirmiş olmalı... Bu, birden kazanılıveren bir değer değil elbette. İlkin bol bol okuyup yazmayı gerektiriyor; sonrasında sözcük sözcük, ses ses düşünmeyi.

Haydar Demir (1967, Ankara)

Haydar Demir, bana öykü değil, öykü dosyası yollamış; bilgisayar çıktısıyla 59 sayfa. Tam otuz iki kısa öykü.

Halil İbrahim Özcan, İzmir Öykü Günleri'nde, bir rastlantıyla sabahın dördünde odama geldiğinde beni kitapların başında görünce bir an şaşırmış, sonra da kendine özgü şakacılığıyla, "Benim güzel abim, bunları okuyorsun, tamam oku, ama biraz da yaşamana bak, gitti gidiyor zaman," demişti...

Yapamadım, okudum yine de. Haydar Demir, kimbilir ne sıkıntılarla bunları Sincan F Tipi Cezaevinden bana ulaştıracaktı da ben de üşenecektim bunları okumaya, öyle mi?

Demir, on beş yıllık bir şiir uğraşısının ardından son üç-dört yıldan bu yana öyküyle de ilgilenmeye koyulmuş bir genç yazar.

İlk ağızda, bütün öykülerinin sevimli, insanı sıcacık saran bir havaya sahip olduğunu söylemeliyim. Bu kısacık öykülerde bir Memduh Şevket Esendal esintisi duyumsamamak elde değil. Bir çalım da Orhan Kemal'in öyküleri geliyor kulağınıza. Bunu bir olumsuzluk gereci olarak düşünüyor değilim elbette, tersine çok hoş anıştırmalar getiriyor bu okura. Zaten Demir, Esendal'dan (ya da Orhan Kemal'den) aldığı rüzgârı, yenileştirmeye çalıştığı bir toplumcu gerçekçiliğin potasına döküp eritiyor, öyküyü kendisinin kılmaya çabalıyor, işi asıl ilginç kılan bu bence.

Nitekim kimi öyküleri, bu yolda ilerlediğini gösteriyor bize. Görece kaba gerçekçi diyebileceğimiz öykülerinde bile (Örneğin "Hasan Emmi", "Yengi" vb.) birden anlatıverme, her şeyi ortaya döküverme, açıklayıverme gibi bir yaklaşımı yok! Anlamlandırmanın, suskunlukların ağırlığını kavramış biri o. Ah, bir de öykülerine, ille işlevsel değerler yükleme çabasından kurtarabilse kendisini. Örneğin "Süpürge", bundan arınmış bir öykü, böyle olduğu için de hem doğal, hem güzel...

Demir, dünya görüşüne aykırı konumdaki öykü kişilerine "insan" olarak bakıp onları kendi koşulları içinde, olduğu gibi kabullenen yanıyla da dikkati çekiyor. Örneğin "Dimitri", "Hemşire" vb. buna örnek gösterilebilir.

Bu damarı kesinlikle yitirmemesini, tersine bunu olabildiğince belirgin kılmasını diliyorum yazardan... Sözgelimi "Şart" adlı öyküsünde "milliyetçi" işçi Murat'a nasıl baktığını çok açık gösteriyor yazar bize. Ama kimi öykülerinde ("Şaban Dayı" vb.) kahramanlarını çizgileştirmekten kurtaramadığı da olmuyor değil!

Haydar Demir, dilsel olanaklarını geliştirdiğinde, öykülerinde derinlik yaratıp bunları çok katmanlı kıldığında pek çok sorunu aşacak sanıyorum.

Korunması gereken bir ad bana göre Haydar Demir.

Erdem Doğaç (1970, Denizli)

Erdem Doğaç bir öyküler toplamı göndermiş bana: "Kaos'un Maviş Çocukları", "Bir İstanbul Fotoğrafı", "Hüzün Yüreğimi Yokladı", "Kabul", "Karanlıktan Çıkarken", "Yağmurun Getirdiği", "Bir Gün Öylesine", yedi öykü.

Doğaç, öyküyü bir imgeleme alanı olarak görüp şiiri yapılandırır gibi kuruyor yazdıklarını... Böyle öykü yazılmaz değil elbette ama sürekli imgesel anlatımla beslenmiş öykünün, sürekli olgusal aktarıma dayalı öyküden ne farkı kalır o zaman?

Erdem Doğaç'ın genel eğilimi böyle olmakla birlikte öyküleri için böyle bir değerlendirmeye gidilemez onun. Zaten öykülerini, farklı yönsemeler içinde yazıyor Doğaç. Hemen her yana atlayıp sıçrayan bir yaklaşım içinde görünüyor... Nitekim öyküler, aynı yazar yerine pek çok yazardan farklı öyküler okumuşsunuz gibisinden değişik izlenimler bırakıyor insanda.

Ancak bu öykülerde kimi ortak yönsemeler olmadığı düşünülmemeli, örneğin kara anlatı, aykırı gerçekçi, düşlemci tutum, onun üzerine gittiği biçemler. Zaman zaman kapalı bir öykülemeye de göz kırpıyor genç yazar.

Kimileyin de bir deneme diline yaslandığı gözlenebiliyor Doğaç'ın. Örneğin "Bir Gün Öylesine", yer yer Oktay Akbal'ı anıştırıyor.

Elbette yolun başında olan genç öykücüler için bütün bunlar doğal! Ama mayasında öyküleme hamuru var Doğaç'ın, bu da görülebiliyor.

Ebru Edil (?, Avustralya)

Ebru Edil, ta Avustralya'dan göndermiş öykülerini, üstelik daha önce bu yönde bir deneyiminin olmadığını da belirterek. Demek oluyor ki, okuduklarım ("Çaycı", "Deniz") Edil'in ilk öyküleri... Bu, belli ediyor zaten kendisini. Çünkü henüz hızardan geçmemiş bir dil bu. Anlatan, yalnızca anlatan bir dil...

Dilin yazınsallaştırılabilmesi için çok okumak, çokça yazı deneyimleri yaşamak gerekiyor... Bana sorarsanız, bir yazarın okuduğu hiç değilse yüzlerce kitap kadar hiç yayımlamayacağı en azından birkaç yüz sayfalık yazı deneyimi olmalı!

Yazarın deneyimlerini içeren bu tür metinlerin ille okur önüne çıkarılması düşünülmemeli! Ama yazarın pişmek için bu tür çabalara gereksinim duyacağı da açık elbette.

Edil'e söylenebilecek bir yan da şu herhalde: Avustralya'da yaşadığına göre yaşantı deneylerini öyküsüne katmayı neden düşünmüyor da Anadolu'dan İstanbul'a göçmüş gariban bir Kâzım Efendi'yle yine gariban bir çaycıyı anlatmaya koyuluyor öyküsünde?

Örneğin "Çaycı" adlı öyküsü, bir gerçeği yansıtsa da yazarın deneyimi bağlamında bir yaşanmışlık, yaşanabilirlik taşımadığından, yalnız inandırıcılığını değil, içtenliğini de yitiriyor.

"Deniz" de "Çaycı" gibi tıpkı, yaşanmamışlığıyla, düz anlatımıyla dikkati çekiyor yine. İnsan düşünmeden edemiyor; yaşanmışlıktan yola çıkması, tanıklığını yaptığı yaşam dilimlerine eğilmesi çok mu zor yazarın? "Çaycı", "Deniz" başlıklı öykülerinde yoksul memurları anlatmak yerine Avustralya'daki yaşam dilimlerini anlatmaya yönelse daha iyi olmaz mıydı?

Ama yazmalı Ebru Edil, çok çok yazmalı; burada söylediklerimi kösteklemeye değil, bir destek biçiminde alarak tabii.

Utku Özmakas (?, İzmir)

Utku Özmakas, üç öyküsünü göndermiş: "Çiçekperisi", "El Falı", "Bimilon"...

Hangi öyküsünü okumaya yönelseniz, enikonu bir dil bilincine ulaştığını seziyorsunuz genç yazarın. Sonra bunu arındırma, yazınsal bir dile dönüştürme yönünde nasıl çabaladığını onun... İşlevsel ayrıntılar serpiştirdiğini, daha doğrusu serpiştirmeye çalıştığını, yan anlamlar yaratmak için didindiğini görüyorsunuz... Belli, şiir işçiliği de yapmış. Sözcükler üzerinde uzun uzadıya nasıl düşündüğü anlaşılıyor hemen.

Onda dikkati çeken bir yan daha var, yazarken yeni öyküleme yolları da arıyor, bunları denemeden korkmuyor Utku Özmakas. Geleneksel çizgide gibi görünen "Çiçekperisi" adlı öyküsünde bile bu anlamda bir yenileştirme, yeni yollar arama çabasında yazar.

Bana kalırsa, bir yandan bu yolda derinleşmeye çabalamalı Özmakas, bu olumlu yolda ilerlemeyi sürdürmeli, öte yandan yazın dergileriyle de ilişkiye geçmeli.

Özgür Soylu (1975, Eskişehir)

Çiğdem Bağbakan gibi, yazmaya çok küçük yaşlarda başlamış bir genç Özgür Soylu. On dokuz yaşında roman yazmaya girişmiş, düşünün. Roman ataklarını sürdürüyor yine de. Öyküyle ilişkisi ise 1997'de başlamış, bu hesapla son beş altı yıldan bu yana öykü yazıyor Özgür Soylu. Benimle paylaşmak istediği öykülerse şunlar: "Kaldırımdakiler", "Tak Tak", "Trang Trang", "Halil İbrahim Büyüdü", "Yarılma", "Herhangi Birileri", "Bahattin Emmi Bir Gün", "İyi Yolculuklar Dilerim", "Bir Eski Fotoğraf", "Üçüncü Sayfa İçin", "Ana Evinin Şenliği", "Savaş ve Barış"... Toplam on bir öykü, o da öykü dosyası yollamış bana.

Özgür Soylu'nun şimdiye dek yaşadığı yazarlık deneyimleri, öykülerine yansımış göründüğü kadarıyla. Çünkü oturmuş bir dile sahip genç yazar!

Bu anlamda kıvrak bir anlatımı da var hatta. Sonra satır araları iyi doldurulmuş bir öyküleme bu. Ancak yine de anlatma ağırlıklı bir kavrayışın ürünleri olduğu açık bunların.

Özgür Soylu'nun öyküleri, sıcaklıkları, içtenlikleri, yaşanmışlıkları ya da yaşantı denklikleri doğrultusundaki inandırıcılıkları, bir başka deyişle sahicilikleri ile de dikkati çekiyor.

Dikkati çeken bir başka yan da, tıpkı Haldun Taner'de görülegeldiğince insanı sarıp kuşatan çelebi tutumu, alaysamayla yaklaşan. iyimserlikle örtüşen hoşgörüsü Soylu'nun. Bıyık altı gülümseyişini hiç eksik etmiyor o. Bu özellikleri, bunca genç yaşta kazanabilmiş olmasına şaşmadım diyemem... Bu alaysamaya şakacı bir tutum da katılıyor arada. Ötesinde, yazar kendisini, benanlatıcısını da alaya alabiliyor... Bunlar, öykülere çok farklı bir tat katıyor elbette...

Bana kalırsa Özgür Soylu'da eksik olan, anlatmayı önceleyip anlamlandırma yönünde fazla yoğunlaşmaya yönelmemesi. Kimbilir, belki bu da onun biçemi. Örneğin "Tak Tak"ta, babanın aracı satışı tek paragrafla isteyeni, istediği sonu düşünmeye çağırışı yetiyor olabilir Özgür Soylu'ya...

"Halil İbrahim Büyüdü"de bir çocuğu anlattığı bu öyküsünde, insanı nasıl sıcacık kuşatıyor anlatımıyla. Başlangıçta Sabahattin Ali havasında, Halil İbrahim'den aktardığı portre pek işe yaramasa da anlatıcının küçücük bir çocukla kurduğu dostluğu, onun zengin düş dünyasını ne güzel yansıtıyor bize...

Agora'da (Nisan 2000) okuduğum "Bir Tahta Bankın Yaşamından Kesit" adlı öyküsünde, bir nesnenin bakışıyla yansıtmıştı öyküsünü bize. Bank aracılığıyla aktarılan bu sıcak öykü, güzelliğiyle götürmüşken insanı, tutuklunun çektiği acıyı bir dile özgülemenin doğru olup olmadığını sormam gerek yazara. Öyle ya, öykü boyunca acılarını bize hep Türkçe yansıtmış olan tutuklunun son sözlerini Kürtçe söylemesi, bir ölçüde çizgiselliğe itmiyor mu öyküyü?

Soylu'nun, ağırlıklı olarak bir kasaba dokusundan kesitler sunarken, çeşitlendirdiği konularla, öykülerine taşıdığı farklı evrenlerle, kişilerle de dikkati çekebildiği görülüyor.

Özgür Soylu'ya, dil işçiliğini yeniden gözden geçirip öykülerini artık dergilere göndermeye koyulmasının zamanı geldiğini söyleyeyim... Ancak yine de sözcükleri tek tek düşünmeli yazar; bir öykü dili yaratma doğrultusunda sözcükler benimseyip bunları kendi dağarına mal edebilmeli!

Ayhan Şahin (?, İstanbul)

Ayhan Şahin, iki öykü göndermiş: "Kahramanın Ölümü", "Komşu Kızı".

Her iki öyküde de dikkatimi çeken ilk yan, özellikle dil bağlamında yoğunlaşan çabaları yazarın. Belli ki buna emek vermiş, bir öykünün önce dilde ortaya çıkacağının bilincine ermiş... Ancak, henüz yolun başında olduğu da söylenmeli! Tıkır tıkır işleyen bir dil akışı süregiderken, birden yüz yüze geliverdiğimiz tökezlemeler, okuma zevkini sarsan çalkalanmalar biraz da bunun göstergesi...

Şahin, "Kahramanın Ölümü" adlı öyküsünde, öyküler de yazan öğretmen anlatıcının, öyküsündeki kahramanla arasında kurduğu trajik göndermelerle dikkati çekiyor. Artalanı iyi beslenmiş, ayrıntı işçiliği yönünde emek verilmiş bir öykü çıkmış ortaya.

Öyküdeki "atmaca", "iş", "ölüm" vb. göndergelerin, çağdaş yaşamı bunaltan öğelere dönüştürülmesini başarılı bulduğumu ekleyeyim.

Görebildiğimce bu öykülerdeki tek eksiklik, öykülerin belirgin bir işlekliğe kavuşturulamamış olması bir türlü. Bunun dilsel tutukluk kadar öykü ge-

reçlerinin öyküye tam anlamıyla yerli yerine oturtulamamış olmasından da kaynaklandığı düşünülebilir.

Bu durumu, coşumcu anlatımı olan "Komşu Kızı" adlı öyküde de gözlemliyoruz... Daha o ilk tümce ("Yazgısıyla baş başa kalmış metruk evler gibi şimdi eviniz; bırakıp gittiniz."), çarpıcı bir etki yaratmışken, okur, bu yönde duygusal açılımlara kendisini hazırlamışken bunu sürdüremiyor ne yazık ki. O güzelim öykü girişini "heder" ediyor demiyeyim ama, tam anlamıyla değerlendirip yüksek bir verime ulaştıramıyor. Yazıklanmadım diyemem, ne yalan söyleyeyim.

Şahin, "Komşu Kızı"nda, liseyi bitirip çalışmaya koyulmuş bir delikanlıyla, orta üçe giden bir kıza duyduğu aşkı anlatıyor. Ah satır araları doldurulsa, anlardaki duyarlıklar boncuk gibi sıralansa, ne hoş olurdu. "Du" diyorum, çünkü bu hafife alınmışlığıyla bir ölçüde zedeleniyor öykü.

Her iki öyküsünü de benanlatıcıyla kuruyor yazar. Bu, her iki öykünün de sağlam bir yapı kazanmasına yol açıyor. Şahin'in öykülerini bize yakın kılan en önemli yanlardan biri de, yaşanmışlık ya da yaşanabilirlik dayanağı, öykülerin bunu apaçık duyurması. Okurun, bunları içten, duyarlıklı bulmaması olanaksız elbette.

Bence Ayhan Şahin, öyküde, artık "yuvadan uçma" aşamasına varmış bir genç yazar. Dahası, her iki öyküsünü de bir kez daha gözden geçirip yayımlayabilir bence.

Bundan sonraki serüvenini kendisi belirleyecek. Ben de, başkaları gibi izlemekle yetineceğim yalnızca.

Yeni mayıslarda buluşmak üzere... ❑

HÜSN Ü AŞK
Güzellik ve Aşk
Şeyh Galip
Dil-içi çeviri: Ahmet Necdet
ADAM

SANAT ADAM
AYDA BİR YAYIMLANIR

9 771300 154007 00208